Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو شعر

عروضي نظام

OWNED BY 0300 9792115

نقيب الله سالک

ککي بنو

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمٰن الرحيم

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتاب پېژندنه

د کتاب نوم ---------------------- د پښتوشعر عروضي نظام

لیکوال ---------------------------- نقیب الله سالک

اشاعت ------------------------------- اګست ، ۲۰۱۴

شمېر ----------------------------- پنځۀ سوه (۵۰۰)

کمپوزر ---------------------------- نقیب الله سالک

نظر ثاني --------------------------- فرهاد محمدغالب ترین

ټایټل ----------------------------- زاهد امین زاهد

بیعه ---------------------------- دوه سوه (۲۰۰) روپۍ

چاپخانه ---------------------- دانش خپرندویه ټولنه،پېښور

OWNED BY 0300 9792115

د موندلو درکونه :

حمزه بک ډپو چوک بازار بنو،

صمدلیه کتب خانه،غله منډي چوک بنو،

یونیورستي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور،

پښتو اکېډمي بک شاپ پېښور یونیوستي

ابواحمد حافظ رحمت الله کتبخانه وکمپوزنګ سنټرملتان ککي بنو

(c) ketabton.com: The Digital Library

حقوق د ليکوال په حق کښې محفوظ دي

ليکوال

نوم -- نقيب الله

قلمي نوم -- سالک

د استوګنې ځاي ------------------------------- ککي بنو

تعليم ------------------ ايم - ايس - سي (اقتصاديات) ، بي - ايډ

پيشه --- ملازمت

موبائل ---------------------------------- 03009792115

ايميل ----------------- salekhashimi@gmail.com

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

تړون

د   ارواښاد   میاشرف

او د

OWNED BY 0300 9792115

ښاغلي درویش دراني

پۀ نومونو

چا چې د پښتو شعري خزانې نه د

خپلو عروضو اثاثه

را برڅېره کړه-

(c) ketabton.com: The Digital Library

مننه

د محترم سلیم قرار صیب د کټورو ادبي مشورو ډېر شکر ګذار یم -

د ښاغلي فرهاد محمد غالب ترین صیب ډېره ډېره مننه کوم چاچې د خپلومنصبي فریضو او کورني ضرورتونوسره په دې نیولي وخت کښې زما دې کتاب "د پښتو شعر عروضي نظام" نظر ثاني کولو ته پوره پوره وخت ور بخښلو او زۀ یې په خپلو قدر منو مشورو باندې ولمانځلم او د نظرثاني نه علاوه یې په دې کتاب خپل تاثرات قلمبند هم کړل او زما د کتاب ښائست یې یو په دوه کړو- د ګران رشید جوهر صیب د ادبي خدماتو او د قدر شناسي هم ډېره مننه کوم چا چې د مسودې د لیدلو په وخت په ملا ټېولې یم او په دې کړلېچنې لارې کښې یې د لارې هوارولو په لړ کښې راسره نۀ هېرېدونکې هڅې کړې دي-

OWNED BY 0300 9792115

کوموملګرو چې زما کتاب ته موجوده صورت ورکولو کښې په یوې یا په بلې طریقې زما مرستې کړې دي هغه مې په خپلې حافظې کښې خوندي کړې دي خو دلته یې د نومونو ذکر کافي ګڼم: دمسازشاهین ، ډاکټر وهاب روان ، راست عمل ظهیر، روح نیاز سیفي ، اصف ککي، فرید پیرخیلي، ابو احمد حافظ رحمت الله ککي ، فراز پیرزاده ، ظفر پیرخېلي ،سیف الله شاه سیفل ، پروفېسر جاوېد احساس ، پروفېسر عمرقیاز قائل،پروفېسر ډاکټر حافظ شمس الدین ، اقبال حسرت، عبدالسلام بېتاب عادلوي،عبدالسلام تابش،روئدارعلي شاه روئدار، شاهد خان شاهد ، ارشد منډان ، رشید جوهر، عبدالرحمان شاه ساګر ، دلکشور محصور ، غازي سیا ل ، منیب راحل ، زاهد امین زاهد ، سلیم قرار ، عمر دراز مروت، پروفېسر (ریټائرډ) حمید الله جان ، ډاکټر حارث حمید،انجنیئر محمد نعمان خان ، انجنیئر جنېد خان او محب الله خان -

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرس

مشکل سرخط (فرهاد محمد غالب ترین) ---------------------- ۱۲

خپلې خبرې -- ۲۰

اول باب : علم عروض او پښتو ته راتګ -------------- ۲۵

د عروضو پېژندنه (تعریف) او تاریخ ------------------------- ۲۵

پښتو ته د عروضو راتګ ---------------------------------- ۳۰

دویم باب : د علم عروض اصطلاحات -------------- ۴۵

سپلاب (څپه) -- ۴۵

څج (فشار) -- ۵۲

رکن (غونډ) -- ۵۷

مصرعه -- ۶۱

وزن -- ۶۴

بحر -- ۶۹

دریم باب : تقطیع او د تقطیع قاعدې ----------------- ۷۲

تقطیع -- ۷۲

د تقطیع قاعدې --- ۷۳

څلورم باب : د پښتو شاعرۍ دوديز بحرونه ------------ ۸۵

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوږد رکني بحرونه ---------------------------------- ۸۵
لومړے اوږد رکني بحر ----------------------------- ۸۶
لومړے ښاخ -- ۸۶
دویم ښاخ --- ۸۸
دریم ښاخ --- ۹۰
څلورم ښاخ -- ۹۲
دویم اوږد رکني بحر ------------------------------- ۹۵
لومړے ښاخ -- ۹۵
دویم ښاخ --- ۹۷
دریم ښاخ --- ۹۹
څلورم ښاخ -- ۱۰۲
دریم اوږد رکني بحر ------------------------------- ۱۰۶
لومړے ښاخ -- ۱۰۷
دویم ښاخ --- ۱۰۹
دریم ښاخ --- ۱۱۱
څلورم ښاخ -- ۱۱۳
څلورم اوږد رکني بحر ------------------------------ ۱۱۵
لومړے ښاخ -- ۱۱۵

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

دو یم ښاخ -- ۱۱۷

در یم ښاخ -- ۱۲۰

څلورم ښاخ -- ۱۲۴

پنځم اوږد رکني بحر -- ۱۲۷

لومړے ښاخ -- ۱۲۸

دو یم ښاخ -- ۱۳۰

در یم ښاخ -- ۱۳۲

څلورم ښاخ -- ۱۳۴

پنځم ښاخ -- ۱۳۶

لنډ رکني بحرونه -- ۱۳۹

لومړے لنډ رکني بحر -------------------------------------- ۱۳۹

لومړے ښاخ -- ۱۴۰

دویم ښاخ -- ۱۴۲

دریم ښاخ -- ۱۴۳

دو یم لنډ رکني بحر -- ۱۴۴

لومړے ښاخ -- ۱۴۵

دو یم ښاخ -- ۱۴۶

در یم ښاخ -- ۱۴۸

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريم لنډ رکني بحر ---------------------------------- ۱۴۹
لومړے ښاخ -- ۱۵۰
دويم ښاخ -- ۱۵۲
دريم ښاخ -- ۱۵۴
اخذ ليک (کتابيات) ---------------------------------- ۱۵۶

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشکل سرخط

هره علمي ليکنه ګرانه وي، خشکه وي؛ څنګه چې يې ليکل وخت غواړي، کړاو غواړي او د ډېر محنت او شواخون نه پس ليکلې کېږي ، دغه شان يې لوستل هم ګران وي - سوچ او فکر پرې کول غواړي - چرته چې پرې بنده پوهه نۀ شي ، پېراګراف دوباره لوستل غواړي - د دې پۀ مقابل کښې د داستان ، قيصې يا ناول ليکل که هر څو ګران دي خو لوستل يې ډېر اسان دي ، ليکل يې هم ډېر سرخوږے نۀ غواړي او لوستل خو يې لۀ هر څۀ نه اسان دي- هم دغه وجه ده چې علمي ليکونه کول هم کم دي او د علمي ليکنو لوستل هم د لږو او شاذو خلقو کار دے او بيا پۀ تېره پۀ پښتو کښې خو که يو اړخ ته علمي ليکنې کمې دي، بلکه د نثر ليکنه پکښې لا هم کمه ده نو بل اړخ ته يې لوستونکي هم ډېر زيات کم دي - پۀ پښتو ادب کښې زياته برخه د منظومو اثارو ده او د پښتو منظومات واقعي چې پۀ هر لحاظ د معيار او مقدار لۀ رويه غني حيثيت لري -

محترم نقيب الله سالک صاحب پۀ هغه عالمانو فاضلانو او پوهانو کښې دے چې د علمِ عروض غوندې پۀ يو مشکل او تر څۀ حده پورې "متروک" سرخط يې ډېر غوره ، مدلل او پۀ زړۀ پورې ليک کړے دے او بيا پۀ پښتو شاعرۍ کښې يې د عروضو مختصر تاريخ بيان کړے دے - مختصر ورته ځکه وايم چې پۀ پښتو شاعرۍ کښې عروضي شاعري ډېره کمه ده نو تذکره به يې ضرور

(c) ketabton.com: The Digital Library

کمه وي - "میاشرف " وړو لیکوال دے چې پۀ پښتو کښې یې پۀ عروضو کتاب دے - چې یو غوره کوشش وو ، خو د میاشرف نه پس بل چا پۀ دغه لار تګ و نۀ کړو ' وجه یې څرګنده ده چې یو خو دغه لار "پلِ صراط" وو او بل پښتانۀ لۀ هر اړخه پۀ مشکلاتو کښې ګېر وو- او علمي کارونه امن، خوشحالي او سوکالي غواړي چې پښتون قام ترې لۀ بده مرغه پۀ هره زمانه کښې محروم دے -

زمونږ محترم لیکوال د نورو ژبو د عروضو د حوالې ورکولو سره سره اهم کار دا کړے دے چې مثالونه یې د پښتو ادب نه ورکړي دي او د عربي عروضو نظام سره یې د پښتود تطبیق د پاره ځان ډېر زیات کړو دے ځکه چې د هرې ژبې خۀ خوبۍ او خامۍ وي - رښتیا خبره خو دا ده چې پۀ حقیقت کښې د یوې ژبې نه بلې ژبې ته ترجمه هم پۀ اصلي معنو کښې نۀ شي کېدې ځکه چې د هرې ژبې پۀ شا د دغه ژبې د ویونکو یو تهذیب او کلتور دے او د تهذیب او کلتور سره تعلق لرونکي اصطلاحات وي نو د یو تهذیبي او کلتوري اصطلاحي نظام ترجمه چېرې هم ممکنه نۀ ده - نو عرض مې دا دے چې د عروض علم د عربۍ ژبې دننه زیږون موند دےاو د عربۍ ژبې پۀ مناسبت سره یې ارتقاء کړې ده نو هغه د پښتو سره پۀ تطبیق کولو کښې ډېر مشکلات لري ځکه چې د دواړو ژبو تر منځه ډېر توپیر دےخو نقیب الله سالکؔ هم پۀ دغه مشکل قابو موند دےچې دا د لیکوال پۀ دغه علم د قدرت یو ځلنده مثال دے اود

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو د ادب او ژبې د مطالعې یې څرګند دلیل دے۔

مصنف د عربی عروضو نه علاوه د ځینې نورو ژبو د عروضو هم ذکر کړے دے۔نو رښتیا خبره دا ده چې پۀ ټولو مشرقي ژبو کښې د شاعرۍ د پاره ځۀ قواعد او ضوابط موجود وو او هغوي د خپلې شاعرۍ منضبط کولو دپاره ځینې اصول ټاکلي وو۔ جابرعلي سید د انګرېزي عروض خامۍ او خوبۍ پۀ تفصیل سره بیان کړې دي هغه وايي چې د انګرېزي عروضو (metre) د وزن بنیاد پۀ دوه څیزونو دے ؛ یود لفظونو اجزاءٔ او د دوي خفي یا بلند (اوچتېدل) یعني (quality syllables) ، دا د وزن مقدم شرط دے او دویم د دوي شمېره (quantity) . جابرعلي سید یې بیا تفصیل بیان کړے دےاو د انګرېزي عروض یو خصوصیت یې دا هم بیان کړے دے چې د زیاتو الفاظو پۀ وزن کښې د راوستو دپاره هغه پۀ یو کره توګه نۀ شي ادا کو او اخېري حروف یې پۀ تادي (جلدۍ) ادا کول او مخکښې تلل لازمي وي beasts , fields وغېره د دغه قبیلې الفاظ دي ۔ او دا یې هم لیکلي دي چې پۀ انګرېزي عروض کښې د تقطیع عمل هم ډېر اوږدوا لري ۔ مونږه خو ارکان پۀ عمودي کرښو کښې تقسیموو او دغه کافي ګڼو لیکن پۀ انګرېزۍ کښې د کرښو (لکیرو) نه علاوه د هر جز دپاسه د هغې د نوعیت څرګندولو دپاره علامت – ، ^ هم لګول وي چې شمېره یې د لسو او اتو نه کمه نۀ وي۔

د هندي عروضي نظام پۀ باره کښې ډېر کم معلومات دي۔

OWNED BY 0300-9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

وجه يې دا ده چې دغه لور ته زمونږ عالمانو هيڅ توجه نۀ ده کړې -او هندي علوم د البيروني نه علاوه چا د پام وړ نۀ دي ګڼلي- البته عظمت الله خان پۀ دغه لړ کښې کار کړے دے - د هغه وينا مطابق هندي عروض چې "پنګل" نامه لري، پۀ هغې کښې هم د انګريزي پۀ شان خفي جز يعني "ماترا" پۀ يو حرف مبني وي، پۀ "دوهه" کښې ټول اتۀ ځلويښت ماترا وي پۀ هره مصرعه کښې ځلېريشت ځلېريشت (۲۴،۲۴) او پۀ "سرسي" بحر کښې اوويشت (۲۷) ماترا وي چې کافي طوالت لري- د بحرالفصاحت مصنف نجم الغني د دريو ژبو عربي، فارسي او هندي د مشترکه بحرونو يادونه کړې ده- چوپايي بحر د سريع مشابه دے، تربهنګه د متدارک سره او بهجنګ پرياټ د متقارب هم وزن بحر دے

OWNED BY 0300.9792115

زۀ پۀ اخيره کښې پۀ عروض باندې ځينې عمومي خبرې د جابرعلي سيد د دائره معارف اسلاميه څخه را نقل کوم چې ځينې وضاحتونه دي او زما پۀ خيال ضروري هم دي-

ا - د الحريري او ابنِ خلکان دا قياس د هغوي ذاتي مفروضه ده چې ګني خليل د عروضي اوزانو پۀ تشکيل کښې د څټک د اواز نه اثر واخيستو- د اوازونو چې څۀ اندروني صوتي او عروضي نظام نۀ وي ، د هغې نه د خليل د مستفيد کېدو امر ډېر لرے وا لري وجه يې دا ده چې عروضي نظام د متحرکو او ساکنو حروفو يو سخت ګيره سلسله ده چې د زياتو رعاياتِ زماني د وصف

(c) ketabton.com: The Digital Library

لرلود خپل ساخت سختوالي لۀ وجې سرغړونه نۀ شي کولې ، بلکه نور هم سختېږي او پېچيده کېږي. حقيقت خو دا دے چې د وضع کونکي پۀ وړاندې د ف ـ ع ـ ل ماده وه چې وړاندې د صرفي اوزانو انحصاروو ،خليل پکښې دغه تصرف وکړو چې د صرفي اوزانو مفيد حرکات او سکنات يې ازاد او عمومي کړل دغه شان صوتي اوزان خالصاً معنوي اوزان شول هرکله چې عروضي اوزان خالصاً د اهنګ نمونې (rhythmic patterns) وګرځېدې -

۲ - د حمزه اصفهاني دا دعوىٰ صرف د حسد وجه معلومېږي چې خليل علم النغم پۀ علم العروض بدل کۀ او پۀ ظاهره يې د يوۀ نوي علم بنياد کېښودۀ ، دا سراسر بې دليله خبره ده ، پۀ دې وجه چې علم النغم کښې ايقاع بنيادي جوهر وي چې هغه د شعري اوزانو د ساخت نه زيات مبسوط او مختلف النوع وي - خليل که څۀ هم علم النغم کښې ماهر وو نو هم يې د مذهبي وجوهاتو پۀ بناء پۀ خپل وضع کړي شوي علم کښې لۀ دغه شرع کښې ممنوع علم نه استفاده نۀ شوه کولې -

۳ - د بحرونو د استخراج پۀ لړ کښې د متدارک مؤجد ابوالحسن اخفش الاوسط (م ـ ۲۲۱ هج) ذکر نۀ شي کو د اخفشپۀ نزد د خليل مجوزه فواصل معتبر بالذات اصول نۀ دي ځکه چې فاصله صغرىٰ چې پکښې درې متحرك او يو ساکن راځي پۀ اصل کښې د يو سبب ثقيل او د يو سبب خفيف نه مختلف نۀ دي ؛ مثلاً لفظ "ضربت" چې د خليل پۀ نزد

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

فاصله صغریٰ دے پۀ اصل کښې د سبب ثقيل "ضر" او سبب خفيف "بت" مجموعه ده - د نجم الغني پۀ وينا د اخفش مذهب ايراني عروضيانو غوره کړۀ او فاصله يې غير ضروري اصول وګرځوله -

۴ - د بحر معنیٰ د سمندر ده، څنګه چې سمندر ته څو دريابونه ور غورزيږي او ورسره يو ځاي کيږي دغه شان پۀ بحر کښې هم څو وزنونه شامل وي -

۵ - د علل اصطلاح لۀ يوې لوېې مودې نه د زحاف پۀ اصطلاح کښې ضم شوې ده-

۶ - دا خبره منلې شوې او څرګنده ده چې پۀ عربي ، انګريزي او يوناني عروض کښې بنيادي فرق د نبره (ictus) دے د شمېر څو مثالونه داسې تر لاسه کيږي او هغه هم (جبريه) چرته چې ځينې عروضي اصول يا ارکان د انګريزي الفاظ سره اهنګ يو کوي ،د مثال پۀ توګه که چيرې مونږ د عربي لفظ "لک" (سبب ثقيل) د انګريزۍ د "city" يا "pity" (ټروکاي رکن) برابر وګڼو چې پۀ څرګنده صحيح ښکاري خو بيا هم زمونږه سماعت به دا ګواهي ورکوي چې د " city " يا"pity " لهجه د "لک" نه پورته واقع کيږي دغه شان د انګريزي لفظ "piteous" لهجه د عربي لفظ "ضربت" نه زياته اوچته ده -

۷ - د يوناني ژبې پۀ عروضي نظام يوروپي عروضي نظام اډاڼه دے پکښې د نبره وجود مشتبه دے خو دا اشتباه يو څو

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

عروضي ماهرينو ته شوې ده ګڼي پۀ عامه توګه يوناني عروض لهجه دار (accentual) منلي شوي دي چې short يې unaccented او long يې accented منلي شي ليکن پۀ دغه اصولو کښې لچک هم شته اګرچه د انګرېزئ شاعر کولرج (Coleridge) يې پۀ اصولي توګه short، unaccented او long يې accented مني -

۸ - د عربي شعر د بحورو او اهنګ سراغ د صحرايي اوښې د تګ سره تطبيق کول ، چې ځينې مستشرقينو لکه هارټ مان چې کوم کوشش کړے دے ، هغه د قياس نۀ لرې خبره ده او د عروضي حرکاتو سره نۀ خوري -

ځينې نورې هم ډېرې خبرې شته ، خو د محترم سالک صاحب پۀ عروض شوے دا کتاب د ډېرو سوالونو پۀ خپله جواب دے- دوي چرته خو ډېر تفصيل بيان کړے دےاو چرته يې د ډېر اختصار نه کار ا دے - خو دا موضوع ډېره پېچيده ،ګرانه او سرخوږې موضوع ده او د سالک صاحب نه چې څۀ توقع کېدې شوه پۀ ډېره احسنه طريقه او پۀ عام فهم انداز کښې يې د دغه موضوع احاطه کړې ده - پۀ عربي او فارسي او تر څۀ حده پورې پۀ اردو کښې پۀ دې موضوع ډېر کار شوے دے او پۀ دغه ژبو کښې پۀ دغه موضوع ډېر څۀ تر لاسه کېدے شي خو زما پۀ خپل خيال پۀ پښتو کښې د مياشرف نه پس د درويش دراني صاحب او د نقيب الله سالک صاحب کتابونه زمونږ خو پوره کو نۀ شي، خو تر څۀ حده

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

زمونږه لاربښودنه کو شي او پۀ خاصه توګه د سالکؔ صاحب د عروضو علم د کافي مطالعې نه پس د هغوي نه پۀ دې لړ کښې د ډېر څۀ امید لر شو-

الله دې وکړي چې د سالکؔ صاحب دا کوشش د پښتو ژبې،پښتون قام او د واړه پښتونخوا پۀ ښۀ ورشي ،او الله دې وکړي چې سالکؔ صاحب زمونږ د ژبې د علمي موضوعاتو د کمي پۀ لور پام وکړے شي او دا ژبه پۀ علمي موضوعاتو غني کولو کښې خپلې هڅې جاري وساتي - الله دې د دوي عمر ، علم او د علم خدمت جذبه تانده او ژوندۍ وساتي - امین - والسلام

OWNED BY 0300 9792115

فرهاد محمد غالب ترین خوېشکي
صدر مرکزي پښتو ادبي جرګه ، ضلع نوښار
۱۲ مارچ ۲۰۱۴ ء

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپلې خبرې

د نن نه څو کاله مخکښې مې د فېس بک پۀ وال باندې يو غزل ورکړے وو- پۀ هغې غزل باندې د ملګرو تبصرې راشروع شوې- علي زمان وزير هم زما د فېس بک ملګرے وو- د دۀ تعلق د ډومېل سيمې سره وو او استوګنه يې پۀ کراچي کښې کوله- دے د پي ائ اې ملازم وو او د شاعرۍ ذوق يې هم ځوان وو- علي زمان وزير چې خپله تبصره زما پۀ غزل راپوست کړه نو پۀ هغې کښې يې داسې ليکلي وو ؛

"لکه انار د ننه خون خون يم
پۀ مسکاخلۀ مې ژاړل ډېر کم دي

وروره ! تاسو د دې شعر دو يمې مصرعې ته فکر وکړئ ماته يې پۀ بحر کښې څۀ ستونځه ښکاري نو ځکه يې رواني هم اغيزمنه شوېده"-

ما د څۀ فکر نه پس پۀ دې مصرعه کښې داسې بدلون وکرو :

هم که پۀ خلۀ مې ژاړل ډېر کم دي

او دا مصرعه مې پۀ فېس بک کښې دويم ځل پوست کړه - علي زمان وزير بيا پۀ خپله تبصره کښې وليکل چې اوس يې رواني سمه شوه - نو ما ترينه تپوس وکړو چې "دا څۀ راز دے ؟ پۀ دواړو صورتونو کښې د سېلابونو شمېر هم يو شان دے"- نو دۀ پۀ جواب

OWNED BY 0300-9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښېي ولیکل چې هسې د تجربې پۀ بنیاد را ته ستونځه ښکاره شوه نور تاسو ښۀ پوهېږئ -

د دې خبرې نه پس زما پۀ زړۀ کښې د تجسس او تلاش ،

د څېړنې او شننې ا زغي مات شول- چې څۀ منطقي عوامل ا و ساینسي دلایل دلته هم کار فرما دي چې د یوۀ شمېر سېلابونو پۀ دوو مصرعو کښې ، صرف د ټکو پۀ بدلون سره بحر اغیزمن کېږي- تلاش او شننې مې شروع کړې - ملګرو ، شاعرانو ، استاذانو ، ژبپوهانو او کتبخانو سره مې اړیکې تینګې کړې او د علم عروض باقاعده مطالعه مې هم شروع کړه - پۀ دې دوران کښې به مې د مطالعې نه قاعدې راایستلې او پۀ شعرونو بۀ مې عملي کولې - پۀ دغې کار کښې به سوالونه هم پیدا کېدل هغه سوالونه به مې د ادب (اردو، پښتواو د عربی) استاذانو ته لېږل - او دوي به دخپلې پوهې او د تجربې پۀ بنیاد جوابونه رالېږل-

اردو ، عربي او انګرېزي ژبې د ادب کلهم ضرورتونه پوره کوي - خو ماته پۀ لیکلي شوي صورت کښې د پښتو عروضو ایله څو کتابونه پۀ لاس راغلل- د پښتو د عروضو پۀ لړ کښې اروابناد میاشرف ، ښاغلي درویش دراني او مجاور احمد زیار داسې انکشافات کړي دي چې د پښتو ژبه یې د دنیا نورو ترقیافته ژبو سره سیاله کړه او د دوي دا کارنامې به همېشه دپاره ژوندۍ وي -او زما پۀ خیال کښې دوي لومړي پوهان دي چا چې د پښتو شعري خزانې نه د خپلو عروضو اثاثه را برڅېره کړه - لۀ دې وجهې که مونږ دا دواړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبپوهان د پښتو "د عروضو اِمامان" وبولو نو څۀ مبالغه به نۀ وي- د دوي تصنيفات د پښتو د عروضو هراړخيزه او تفصيلي ضرورتونه پوره کوي - نن د د غو تصنيفاتو پۀ برکت د پښتو شعرهغه کمي پوره شوه کوم ته چې شاعرانو او پوهانووخت پۀ وخت ګوتې نيولې وې يعني د "يوۀ باقاعده عروضي نظام نشت والي ته"-

خو دا هم يو حقيقت دے چې څۀ خو د عروضو علم انتهايي مشکل دے او څۀ مونږ شاعران هم تن اساني خوښوو- هم لۀ دې وجهې دغې علم ته لکه څومره چې پکار ده هغومره توجه نۀ ده ورکړې شوې- چې چا سره هم د عروضو پۀ باب زما خبرې شوې دي نو چا به ورته مشکل کار ووے ، چابه ورته غير ضروري پۀ دې وجه ووے چې زمونږ ضرورتونه د موسيقۍ د طرزونو نه پوره کېږي ، چا به دا ووے چې د پښتو شاعرئ عروضي نۀ ده- پۀ دغو ورځو شپو کښې ماته د خپلې منزل لاره هواره شوې وه ، خوځۀ راسره د عروضو مواد زياتېدل او څۀ مې دا احساس هم ملګرے وو چې دا مواد د وخت تېرېدو سره را نه ضايع نۀ شي اوخوندي يې وساتم - چونکه پۀ پښتو ادب کښې د نثر برخه (پۀ خاصه توګه د عروضو برخه) ډېره کمه ده نو د موادو د خوندي ساتلو د پاره مې دې اړخ ته پام شو چې دا هر څۀ پۀ ترتيب سره سم او داسې صورت کښې وليکم چې نوي کهول ته د عروضو علم يو پردے او بيګانه ونۀ ښکاري بلکه دا علم دوي ته د يوۀ خپل او د ضروري علم پۀ توګه

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېش کړے شي، په داسې حال کښې چې په پښتو ادب کښې د نثر په میدان کښې کار هم کم شوېدے او بیا په علمي موضوعاتو باندې د لیکلو خو ډېر ضرورت هم دے۔

یوه ورځ مې د اداره تخلیقات په یوه تقریب کښې جاوېد احساس صیب سره دا خبره کوله چې بنو د نثر په تخلیق کښې ډېر کمزورے دے زهٔ غواړم چې په عروضو څهٔ لیک وړاندې کړم نو جاوېد احساس صېب راته ووے چې ډېره ښه او اړینه خبره ده خو د اسانولو کوشش یې هم وکړه۔

دا څو محرکات وو چې د دې کتاب په لیکلو مې پېل وکړو۔ په دې کتاب کښې مې د عروضو انتهایي ضروري توکونو(تاریخ ، راتګ ، اصطلاحات ، تقطیع او بحرونه) د راښولولو کوشش کړېدے، ورسره مې د تقطیع هغه قاعدې هم راښولې کړې کومې چې د پښتو ویونو (ټکو) او ځانګړې لهجې سره اړخ لګولې شو۔ د دې کار په موده کښې مې د لنډولو (اختصار) او د اسانولو لارې هم په پام کښې ساتلې وې۔

یاده دې وي چې د عربی عروضو د رکنونو خپل نومونه دي او د بحرونو خپل ، خو چونکه په پښتو ژبه کښې د دې علم عمر ډېر کم دے نو ځکه د پښتو په رکنونو یا بحرونو هغه قسم نومونه نهٔ دي کېښولي شوي۔ د اسانۍ د پاره دروېش دراني صېب چې په شروع کښې په رکنونو او بحرونو کوم نومونه ایښي دي نو ما هم هغه نومونه

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

کارولي دي او پکار ده چې د درویش دراني صیب نومونه دې همیشه دپاره پهٔ پښتو عروضو کښې ژوندي وساتل شي-

اوس دا کاوش ستاسو پهٔ مخکښې دے- نور د ستاسو لوستونکو کار دے چې ستاسو د ضرورت پهٔ معیار څومره پوره پرېووځي - الله تعالیٰ دې زما دا کوشش د پښتو ادب پهٔ ګټه وروليٰ-
امین-

پهٔ درنښت

نقیب الله سالک

OWNED BY 0300 9792115

ککي بنو

۵ جنوري ۲۰۱۴ء

(c) ketabton.com: The Digital Library

اول باب : علمِ عروض او پښتو ته راتګ

د عروضو پېژندنه (تعریف) او تاریخ

عروض هغه علم دے چې د دۀ پۀ مرسته د نظم او د نثر پۀ مینځ کښې توپیر کېږي۔

د علم عروض باني عبدالرحمٰن خلیل بن احمد بصري دے څوک چې پۀ سلمه (۱۰۰) صدی هجری کښې پۀ بصره کښې زېږېدلے وو او پۀ یوسل او اویا (۱۷۰) صدی هجری یا اووۀ سوه یو نوي (۷۹۱) صدی عیسوی کښې وفات شو۔ دے چونکه پۀ مکه مکرمه کښې وفات شوے وو نو ځکه پۀ خلیل بن احمد مکي هم یادېدلو۔ دے د شروع نه پۀ شاعری او موسیقی زیات مئین وو۔

OWNED BY 0300 9792115

د علم عروض د شروع پۀ حقله څو روایتونه دي :

یو ځل خلیل پۀ مکه مکرمه کښې پۀ دهوبي ګهاټ تېرېدلو چې د جامو د ټکولو اواز یې واورېدلو ۔ خلیل د اورېدو سره سم اوویئل چې " والله یظهر من هٰذا شيءٍ" معنا دا چې قسم دے لۀ دې نه به څۀ راوځي ۔ پۀ دې ځاي کښې دۀ ته د علم عروض بنیاد پۀ لاس ورغلو۔

خلیل پۀ بازار کښی تېرېدلو چې دۀ د ځټک مسلسل اوازونه واورېدل ۔ د

(c) ketabton.com: The Digital Library

موسیقی د مینې لۀ کبله د دۀ د خلې نه ووتل

چې " والله یظهر من هٰذا شيء" معنا دا چې

قسم دے لۀ دې نه به څۀ راوځي -

د دې علم دپاره د "عروض" نوم

خوښولو اسباب :

خلیل ته د مکی مکرمی پۀ

ژوند کښې د دې علم الهام شوے وو او د مکې

مکرمې یو نوم "عروض" هم وو نو ځکه یې

دې علم ته عروض اووے-

د عروض ټکے د معروض نه و

دے چې تلې ته وایي -اوس د دې علم پۀ

مرسته د شعر کره او کوټه پېژندنه کېږي نو ځکه

یې ورته عروض اووے-

پۀ عربۍ و ییپانګه (لغت)

کښې د عروض معنا داسې ده "هغه پلنه لاره چې

د دوو غرونو تر مینځ وي"پۀ داسې لاره خلق د

یوۀ کلي نه بل کلي ته ځي معنا یې دا شوه چې

دوه کلي بېلوي- نو عروض هم داسې علم دے

چې د موزون او غېر موزون کلام پېژندګلو

راکوي -

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

او داسې نور-----

علامه صفدي وايي چې خليل يوناني ژبه هم زده وه - په دغه وخت کښې په يوناني ژبه کښې د عروضو شروع شوې وه - يوناني ژبه کښې هم بحرونه مقرر وو- دبحرغونډونو(رکنونو)ته يې "ايلي" او "ارجل" يعني لاس ا و پښې ويئل او دا د اسپې (څناورو) اندامونه دي- خليل د خپلو عروضو په توکونو د څناورو نومونه کېښودل او په رکنونو کښې بدلونونو ته يې د څناورو د رنځونو نومونه ورکړل - خواجه نصيرالدين طوسي هم د دې خبرې کړېدے - د حرکات او سکنات له مخې ټکي په درو برخو کښې وويشل شول- سبب (رسۍ)، وتد (مېخ) او فاصله (مټه يا ستنې) - پخوا به عرب په خېمو کښې اوسېدل او رسۍ،مېخ ا و مټه يا ستنې د خېمې د اودرولو توکي دي نو ځکه يې د ټکو ځېلونو (قسمونو) ته دا نومونه ورکړل -

سبب د دوو حرکتونو يا دوه حرفيزه ټکي دي ، وتد د درو حرکتونو يا درې حرفيزه ټکي دي او فاصله د څلورو يا پنځو حرکتونو ټکي دي - په شروع کښې د عربۍ پنځلس بحرونه را مخته شول بيا وروستو دغه شمېر پنځۀ دېرش (۳۵) ته ورسېدواو کېدے شي چې نن يې څۀ بل شمېر وي -

په يو سل او اويا (۱۷۰) صدۍ هجرۍ کښې يوه ورځ د زوي د تجارت د پاره خليل د څۀ تلې په لټون کښې په بازار کښې

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګرزېدلو چې سر يې د ستنې سره وجنګېدلو او وفات شو -

د خليل نه پس نظامي عروضي (وفات ۱۰۹۲ عيسوی)

چې د ثمرقند اوسېدو وو ، دې علم ته زياته ترقي ورکړه - د عروضو د ا يجاد نه مخکښې د عربو شاعری د وزن پۀ بنسټ وه خو وزن ته د يوۀ باقاعده علم مقام حاصل شوے نۀ وو - د قاسم بن سلام بغدادي د وېنا پۀ رڼا کښې د عربی ژبې ورو شاعر د نوحؑ زوي د سام پۀ ا ولاد کښې يعرب بن قحطان وو (د نوحؑ ځلور زامن وو - سام ، حام ، يافث او کنعان - د سام پۀ ا ولاد کښې عرب دي ، دحام پۀ اولاد کښې عجم او د يافث پۀ ا ولاد کښې ياجوج و ماجوج راځي، او کنعان پۀ طوفان کښې مړ شو)او پۀ فارسی کښې ورومبې شاعر بهرام ګور وو -

OWNED BY 0300 9792115

د هندوانو پخوا کتاب "رګ وېد" ټول پۀ وزن کښې دے خوېکښې اوولس (۱۷)وزنونه کارولي شوي دي- البته مثنوي "سحر البيان" ټول پۀ يوۀ بحر کښې وو - د دې نه دا خبره ښکارېږي چې د عروضو د ايجاد پۀ وخت پۀ هندی کښې د خپلې ژبې وزنونه ا و بحرونه موجود وو-

د وروستنی شننې او څېړنې نه دا خبره هم ښکارېدلې شوې ده چې د کلام الله د بېر ايتونه او د نبي کريم ﷺ ځينې حديثونه هم پۀ پۀ وزن کښې دي لکه "بسم الله الرحمٰن الرحيم" پۀ سريع بحر کښې دے ، "لن تنالو البر حتٰى تنفقوا" پۀ رمل کښې ، سورۃ الکهف پۀ

(c) ketabton.com: The Digital Library

طویل کښې ، سورة الدهر پۀ منسرخ کښې ، سورة سبا پۀ رمل کښې ، سورة مؤمن پۀ مضارع کښې ، سورة الانفال پۀ بسیط کښې او سورة توبه پۀ وافر بحر کښې دے- چونکه عربو د فصاحت ا و بلاغت کمال لرلو نو الله تعالیٰ هم فصیح او بلیغ کلام نازل کړلو چې پۀ دوي باندې حجت شي ا و د نۀ پوهېدلو بهانه یې نۀ شي پاتې- د عقیدې لۀ رویه قران پاک د الله تعالیٰ کلام دے-نو د غو ذکر شوو ایتونو ته، نۀ خو د عقیدې لۀ رویه شعر ویل کېږي ا و نۀ د شعر د تعریف لۀ رویه -

د خلیل عروض د عربۍ ژبې د نزاکت پۀ چاپېریال کښې رازېږېدلي وو- د فارسۍ شاعرانو ، د عربۍ کلهم عروض خپل کړل - د اردو شاعرانو د فارسۍ د شاعرانو پۀ ګام باندې ګام کېښودو- یاده دې وي چې پۀ دغه وخت کښې پۀ هندۍ کښې دا علم موجود وو چې نوم یې "پنګل" وو خو دا دومره مشکل وو چې د اردو د پاره د کارونې جوګه نۀ وو- د عربۍ ځینې بحرونه خو د اردو شاعرانو خپل کړل خو ځینې بحرونه د اردو د پاره ښه او ځپلۍ نۀ شول ولې چې د دواړو ژبو پۀ مزاج کښې ډېر توپیر وو- نو ځکه د اردو پۀ عروضو کښې فقط دومره ترقي وشوه څومره یې چې د عربۍ نه بحرونه را واخیستل - نو ځکه دا و شو چې څۀ خو د عروضو علم ګران دے خو څۀ د اردو شاعرانو توجه هم نۀ ده ورکړې-

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو ته د عروضو راتګ

د روښانیانو هڅې

پۀ پښتو کښې پۀ دیواني (لیکلي) صورت کښې چې مونږ ته کومه اثاثه رسېدلې ده هغه د روښانیانو د زمانې نه راشروع شوې ده - روښانیان د کلاسیکي شاعرۍ بنیاد دے دوي پښتو ادب ته ډېر دیوانونه ور وبخښل - د پښتو پۀ غېږ کښې د عروضو د ځایولو هڅې هم د روښانیانو نه راپېل کېږي - پۀ هغه وخت کښې د عربۍ او فارسۍ ژبو د علمي اثاثو سره د پښتو ادب هم اشنا شو نو د پښتو ادب هم ترېنه ګټه پورته کول پېل کړل - پۀ دې لړ کښې د پښتو شاعرانو او پوهانو د نورو ادبي اثاثو سره سره د عربۍ پۀ عروضو هم نظر پرېوت - د پښتو ژبه لۀ عربۍ ژبې نه پۀ ډېر څۀ کښې لرې وه ؛ لکه دا چې د عربۍ ټکي د ساکن حرف نه نۀ شروع کېږي خو د پښښتو ټکي د ساکن توري نه هم شروع کېږي ، یا لکه دا چې د عربۍ پۀ یوۀ ټکي کښې دوه ساکن حرفونه پۀ یوۀ ځاي نۀ شي را تللې خو پۀ پښتو کښې داسې ټکي ډېر دي ، یا لکه دا چې د پښتو پۀ ډېرو ټکو کښې منطقي او عادي خج د ټکي پۀ اخیري حرف یا د اخیر حرف نه مخکښې راځي خو پۀ عربۍ کښې داسې نۀ ده - نو د عربۍ عروض پۀ پښتو کښې ځاي نۀ شول خو بیا هم پښتانۀ شاعران پۀ شاعرۍ کښې د عروضو د اهمیت او ضرورت نه خبر شول او فکر به یې کولو چې ځنګه نورې ژبې عروض لري پکار ده چې پښتو یې هم ولري - دوي

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

به هم دغه د عربی عروض اړول را اړول چې ښکله تريکار واخلي - پۀ دغو شاعرانو کښي يو دولت لوانړے هم وو څوک چې د پلار لۀ طرفه حسن خېل لوانړے او د مور لۀ طرفه وردګ وو- د دۀ وطن جلال اباد يا رشيد اباد وو- د پيداوښت درسته نېټه يې نۀ ده معلومه خو د کلام نه يې دا معلومېږي چې تر يو زر او پنځوس (۱۰۵۰) هجری پورې ژوندے وو - دولت لوانړے د پير روښان عقيدت مند ا و د ميرزاخان ا نصاري شاګرد ا و مريد وو - د دۀ پۀ ديوان کښې څو داسې غزل هم شته چې پۀ عربی عروضو باندې برابر وو - دا پۀ پښتو کښې وړومبې عروضي تجربه وه - د دۀ نۀ علاوه مرزا خان انصاري او ارزاني هم د عربی عروضو د راخپلولو هڅې کړې دي لکه د ارزاني

OWNED BY 0300 9792115

دا بېلګه (نمونه) :

د يوۀ وحدت لۀ اصله
دکثرت شول ډېر فروع

يا لکه د ميرزا خان انصاري دا بېلګه :

پۀ وحدت لۀ هره جوده بېګانه يم
پۀ کثرت کښې د ميرزا پۀ خلۀ ويېږم

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشال خان خټک

(۱۰۲۲ - ۱۱۰۰ هجري)

بیا پۀ کلاسیکي شاعرانو کښې خوشال خان خټک وو چا چې پۀ پښتو شاعرۍ کښې د ځانګړي عروضي نظام ضرورت ته پام شوے وو- د خوشال خان پۀ کلیات کښې چې د کومو عروضي اصطلاحاتو ذکر شوېدے دے هغه د پښتو د یوۀ نامعلومه عروضي نظام اصطلاحات دي -

پۀ عروضو د ټینګکار پۀ ترڅ کښې خوشال خان میرزا خان ستا دے ،لکه چې وایي :

لۀ چا نه پۀ پښتو کښې ما میزان لید نۀ دے

میرزا پۀ دا زبان کښې ویئل کړي دي تللي

خوشال خان بیا وایي :

پښتو ژبه ده مشکله د دې بحر موندۀ نۀ شي

هم ما لره یو څو بحره پۀ ډېر مښود راغلي

پۀ دې شعر کښې د دۀ مراد هم دغه شپیز- خجیز نظام دے او ورسره ورسره د بحرونو د جوړښت لپاره څلور قسمه رکنونو(د لومړي خجن سېلاب رکن، د دویم خجن سېلاب رکن ، د دریم خجن سېلاب رکن او د څلورم خجن سېلاب رکن) ته یې اشاره کړېده - خوشال خان پۀ اګاهانه توګه پۀ خپلو بېلا بېلو شعري ځېلونو (قسمونو) کښې کله پۀ لومړي خجن سېلاب ، کله پۀ دویم خجن

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

سېلاب ، کله پۀ دریم خجن سېلاب او کله پۀ څلورم خجن سېلاب کښې مصرعې لیکلې دي - د باندیني شعر اوله مصرعه یې پۀ د ریم خجن سېلاب سره او دویمه مصرعه یې پۀ دویم خجن سېلاب سره لیکلې ده -

خوشال خان د عروضو نه بغېر شاعري ههو شاعري نۀ بولي لکه چې وایي :

چې چا دے شعر کړے بې میزانه،بې عروضه
دا هیڅ شاعرئ نۀ ده یو څو سپي دي ټمبدلي

کاظم خان شېدا

(؟۱۱۳۵م -؟ ۱۱۹۳م هجري)

OWNED BY 0300 9792115

د عربی عروضو سره د پښتو سمون نۀ خوړلو ته ځینې شاعران د پښتو نااهلي او بې نظمي وایي - دا خبره د پښتو یو لوي استاد او نازک خیاله شاعر کاظم خان شېدا کړې ده - دے وایي :

د پښتو ژبه تمامه
ده بې نظمه بې نظامه
لۀ اوزانه مختلفه
لۀ میزانه منحرفه
پۀ میزان باندې س چې راشي
هر کلام ته و بالا شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

حواله چې په تقطیع شي
ګهې طعن ګهې تشنیع شي
ا را سته په قانون نۀ شۀ
کا لموزون شۀ موزون نۀ شۀ

(دېوانِ کاظم خان شېدا)

کاظم خان شېدا که پښتو ژبه "بې نظمه او بې نظامه" بولي

هم ٔخو بیا یې لکه د نورو ځینې شاعرانو داسې هم نۀ دي کړي چې

په عربی عروضو کښې یې د پښتو شعر په زور د ځایولو هڅه کړې

وي - کاظم خان شېدا خپله شاعري د پښتو مزاج سره سمه د پښتو

په نامعلومه عروضي چوکاټ کښې د ننه کړې ده - د دۀ په شعر کښې

د "کالموزون" نه دا څرګندېږي چې د پښتو شاعري اګر که موزونه نۀ

ده خو "د موزون په شانې" ده د دې نه مونږ ته دا نتیجه هم په لاس

راځي چې هغه د پښتو د یوۀ نامعلومه عروضي نظام ادراک هم لرلو -

د دۀ شاعرا نه مقام د دۀ د وخت نه واخله تر ننه پورې هر

چا د ے - دۀ د ژوند زیاته برخه د هندوستان په رامپور کښې تېره

کړې وه - ځکه یې د ژوند ډېر حالات معلوم نۀ دي - کاظم خان

شېدا د مېجر راورټي د تحقیق په رڼا کښې د خوشال خان کړو

کېږي -

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

میا شرف

(۱۱۶۰ -۱۱۸۶ لېږدیز)

پښتو ژبه د عروضو سره اشناکولو پهٔ لړ کښې د میاشرف کارنامه هم د ستاینې وړ ده - هغهٔ د احمد شاه بابا پهٔ زمانه کښې (۱۱۶۰ -۱۱۸۶ لېږدیز)ژوند کولو کومه چې د پښتنو یوه ازاده ا و خپلواکه زمانه وه - میاشرف لیکوال او شاعر وو- دهٔ د ازاد نظم پهٔ صورت کښې پهٔ عربی عروضو پهٔ پښتو ژبه کښې یو وړو کتاب "د پښتو عروض" ولیکلو - پهٔ دې وجه د پښتو ژبې علمي پنګه پهٔ زیاتولو کښې دا یو مهم ګام وو- دغه عروض به پرمخ تللي وے خو لهٔ بده مرغه د پښتنو سیاسي او معاشرتي حالات سازګار پاتې نهٔ شول - میاشرف څهٔ کار پهٔ پښتو عروضو باندې کړے وو - ډېره شاعرئ یې د پښتو پهٔ وزنونو برابره کړې ده لکه دا شعر یې پهٔ دویم خج کښې پېل کړے دے :

بیلتون نصیب زما دے ،قدرت د کردګار دے

بندي پهٔ بند د هند یم ،مولد مې ننګرهار دے

د عروضو رساله یې استاد رښتین د "میاشرف عروض" پهٔ نامه ۱۳۳۸ لمریز کال د پښتو ټولنې لهٔ خوا چاپ او خپره کړې ده - وایي چې تر میاشرف وروستو د عیسي هوتک خېل مکمل دیوان عروضي بڼه لري کوم چې دوه زره بیتونه لري -

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

سمندر خان سمندر

(۱۹۰۱ -۱۹۸۹ عیسوي)

پۀ هندوستان د قبضې نه پس انګرېزانو دلته مکتبونه پرانستل - د انګرېز نیت چې هر څۀ وو- خو د دغو مکتبونو نه بیدار مغز پښتانۀ پوهان هم راووتل چا چې د خپلواکۍ او د ژبې د ودې دپاره بیا سمې هڅې شروع کړې - د دغې پېر (دور) پۀ اخیري وخت کښې سمندر خان سمندر د پښتو شاعرۍ عروضي کولو د پاره ملا وتړله - پۀ دغه وخت کښې د پښتو علم و ادب سرچینه د عربۍ یا فارسۍ پۀ ځاي انګرېزۍ ژبه وګرځېدله - انګرېزي ژبې خپل عروضي نظام لرلو او پښتنو ته ترې اخستې شوه خو سمندر خان د انګرېزۍ ادب نه نابلد وو ، دۀ هم هغه د عربۍ عروضو زړه لاره ونیوله -

سمندر خان به پوهانو ته ویئل چې یا خو د پښتو شعر ته خپل څۀ نظام جوړکړئ او یا د ما ملګري شئ چې عربۍ عروضو ته خپله شاعرۍ وسپارو خو چا د دۀ پۀ خبره غوږ ونۀ ګرولو- بس خپله شاعرۍ به یې پۀ عربۍ عروضو کښې کوله - د سمندر خان دغه شعري مجموعه " د خوږه شپېلۍ " پۀ نوم چاپ شوه - د بېلګې پۀ توګه د دۀ څو شعرونه:

تماشا شوم چې مې کړه ستا تماشا

زما اوس کاندي کل دنیا تماشا

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما اشنا پهٔ تندر سور را

سمندر جاوېدان شوم اور را

منم چې ژوند خو خوږ دے خو بې لهٔ یاره تلخ شي

پهٔ سر دې اې سمندره د زهرو کوټ دے تېر يې کا

سمندر خان پهٔ خوږه شپېلۍ کښې پهٔ يو شمېر بحرونو کښې نظمونه ویئلي دي - سمند ر خان پهٔ خوږه شپېلۍ کښې ليکي چې پهٔ پښتو کښې د هيڅ يوهٔ تېر شوي او ژوندي شاعر د کلام تول د قانون پهٔ تله برابر نهٔ دے خو د سمندر خان دا نظر صحيح نهٔ ښکاري ولې چې د دهٔ نه مخکښې پهٔ تول برابر نظمونه ويئلي شوي دي لکه د عبدالعلي اخونزاده کاکړ (۱۲۹۹ - ۱۳۶۵ هجري) نظمونه لهٔ هغوي نه دوه سوه کاله مخکښې ، دميا شرف شاعر (۱۱۲۰-۱۱۸۶ هجري) او لهٔ هغې نه مخکښې دولت لوانړے چې ژوند يې تر ۱۰۸۵ هجري پورې يقيني دے-دولت پخپله وايي چې :

OWNED BY 0300 9792115

دا وزن دےصحيح پرې وکړه نظر

فاعلا تن مفا علن فعلن

کېدے شي چې سمندر خان دا پور نظر پهٔ تحقيقي تاريخي بنياد نهٔ وي پېش کړے نو که داسې وي بيا د دهٔ د نظر نهٔ د عروضو انتهايي او شديد ضرورت ته لېواله کېدل ښکاري -

تر اوسه پورې پهٔ لاندېني عربي بحرونو کښې ليکلي شوي نظمونه موندلي شوي دي :

(c) ketabton.com: The Digital Library

هجز ، لکه د عبدالعلی

کاکړ مصرعه :

عجب راځي لۀ دې دهره پۀ هر ساعت ستم پر ما

رمل ، لکه د میا شرف

مصرعه:

اې چې بلبل د عطا تل پۀ چمن ستاکه چغار

مضارع ، لکه د عبدالعلی

کاکړ دا مصرعه:

یار درومي او زۀ نۀ مرم هر ګوره بې

وفا یم

OWNED BY 0300-9792115

خفیف ، لکه د دولت

لواني دا مصرعه:

دا جهان دے پۀ مثل بهار

رجز ، لکه د عبدالقادر دا

مصرعه:

مهر زما د خپل صنم مه شه زما لۀ

عمره کم

مدید ، لکه د رحمان باباؒ دا

مصرعه :

سرزما سامان زما ، زار شه تر جانان زما

(c) ketabton.com: The Digital Library

علامه رشاد

لۀ دې سره سره چې څۀ ناڅۀ یې د عروضو پۀ چوکاټ کښې د پښتو شعر د څپیز او خجیز سیستم لړه یا ډېره منښته کړې ده خو بیا هم د تدریس ، لیکنې او څېړنې لۀ لارې پۀ خپل زاړۀ او "انتیک" سیستم باندې ټینګ او ترینګ پا شوے دے او د ژوند تر پایه یې د هغۀ سخته دفاع کړې ده - پۀ اوږد مهالې استادې بهیر کښې یې لۀ دولت لواڼې او میاشرف ، خواجه محمد بنګش ، عبدالعلي اخونزاده نه واخله تر بهایې جان او سمندر خان پورې هغه زړې عروضې نمونې به یې بیا بیا رامخته کولې - پۀ دې لړ کښې یې د نیم اولسي شاعر بهایي جان (۱۳۱۳ - ۱۳۵۱ ق) هماغه "جزئیات" را اخیستي دي چې پۀ عربی عروضو کښې دي او "کلیات" یې چې د پښتو تول و تال لري دومره پامور نۀ دي بللي - رشاد فرهنګي ټولنې د دۀ اثار چاپ کړي دي -

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

درویش دراني

د سمندر خان سمندر خوږه شپېلۍ چې کله درویش دراني وکتله نو دے اول ځل خبر شو چې د عروضو پۀ نوم یو هم د شعر پۀ دنیا کښې شته خو د دې سره سره یې نظر هم دا وو چې څنګه نورې ژبې عروض لري نو پکار ده چې پښتو یې هم ولري او د عربۍ عروض خپلول نۀ دي پکار - درېش دراني د عروضو یوه خاکه جوړه کړه چې د حبیب الله رفیع سره یې هم خبرې وریاندې وشوې - حبیب الله رفیع د خاکې لیکلو راې ورکړه -

پۀ کال ۱۹۸۹ عیسوي کښې یې د کراچې مجلې "پلوشه" ته دا خاکه د مضمون شکل کښې ولیکله خو پۀ دې وخت کښې سمندر خان وفات شوے وو نو ځکه وریاندې څۀ بحث ونۀ شو- وروستو یې د عروضو هغه خاکه پۀ یوۀ مکمل کتاب کښې بدله کړه - دا کتاب پۀ کال ۲۰۰۷ عیسوي کښې د " پښتو عروض " پۀ نوم چاپ شو -

لکه څنګه چې مخکښې ویئلي شوي دي چې خلیل بن احمد د عربۍ عروضو ځینې نومونه د څناورو د اندامونو پۀ نومونو کېښودل او پۀ رکنونو کښې بدلونونو ته یې د څناورو د رنځونو نومونه ورکړل ، خو پښتو کښې داسې نومونه نۀ دي ایښوي شوي ، دا ځکه چې پۀ پښتو ادب کښې د خپلو عروضو عمر ډېر کم دے - پۀ دې لړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښې درویش درانې داسې څېړنې وکړې چې یو خو یې د شعري پنګې نه خپل عروض رابرڅېره کړل ، رکنونه یې په ګوته کړل ، موندل شوو بحرونو ته یې قالبونه جوړکړل او بیا د نومونو ورکولو په لړ کښې یې عددي کلیات په کار راوستل- د دې نومونو غته ګټه دا ده چې دا نومونه په اسانه د شاعر حافظې ته داسې ننوځي چې بیا هډو هېرېږي هم نه-

د درویش درانې د بیان طریقه ډېره سلیسه او اسانه ده- زما په نظر کښې ، د عروضو د ښودلو په ترڅ کښې ښاغلي درویش درانې چې د تدریس کومه طریقه په دې ذکر شوي کتاب کښې په کار اچولې ده هغه "د اسان نه د مشکل په لور" ده-

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

مجاور احمد زیار

ډاکټر مجاور احمد زیار نهٔ صرف دا چې لکه د خوشال خان ، کاظم خان شېدا او درویش درانې ، د پښتو څانګړي عروضي نظام باندې ټینګار کړېدے بلکه ورسره یې دغه نظام را برخېره کړے هم دے۔ ډاکټر مجاور احمد زیار هم د خپلې پوهې ، تجربې او د څېړنې پهٔ بنسټ د دې اند (فکر) څښتن دے چې د عربي عروض (میټرک سېستم) د پښتو شعر سره اړخ نهٔ شي لګو بلکه څپیز (سېلابي) او څجیز دے۔موخه (مقصد) یې دا دے چې د پښتو شعر سېلابو تونیک دے۔

OWNED BY 0300 9792115

پروفېسر دانیال مکنزي د لندن پهٔ پوهنتون کښې د پښتو پوهاند دے چا سره چې مجاور احمد زیار د پښتو شعر پهٔ حقله پهٔ وېلس کښې ډېر کټه ور بحث هم کړے وو ، هغهٔ د پښتو شعر څپیز دے او پهٔ عملي توګه یې د ډېرو دېواني او اولسي شعرونو پهٔ سکښت یا تقطیع (scansion) کښې څپیز ¯ څجیز نظام نه کار ا دے د مصرعې دننه یې ویي خج (د ټکي خج) هم پهٔ ګوته کړے دے او د څپې (سېلاب) اوږدوا او لنډوا یې پهٔ پښتو شعر کښې بې نقشه دے۔

نجیب منلي څوک چې فرانس میشتي پښتو ادبپوه ،لیکوال او څېړنکار دے ، د کال ۱۹۸۷ عیسوي پهٔ پنځلسم اکتوبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې مجاور احمد زيار ته د پښتو شعر په حقله يو اوږد ليک رالېږلی وو - د هغه اوږده ليک نه د دۀ دريز هم ښکاره کېږي - دے وايي چې د شپاړسمې پېړۍ په پای کښې د پير روښان (۱۵۲۴ -۱۵۷۹ ز) سياسي او مذهبي پاڅون د پښتو ژبې د فعاليت يوه پېلامه (ابتدا)وه - په دې وخت کښې د پښتنو سيمه د دوو پارسي ژبو تر مينځ ويشلې شوې وه - لوېديځ ته د پارس صفوي امپراتوري وه او ختيځ ته د هند د مغلو قدرت وو - په دې چاپېريال کښې پښتنو شاعرانو او ليکوالانو په پراخه پيمانه لۀ پارسي څخه هم د لغاتو په برخه کښې ،هم د مفاهيمو په برخه کښې پراخې اخيستنې وکړې -کله کله يې د پښتو ژبې ګرامري جوړښت هم د پارسي په ډول برابر کړے دے- د دغو اخيستنو په ترڅ کښې شاعرانو د پښتو شعر اصلي او د معمول ښې پرېښودې او د پارسي او عربي عروضو د خپلولو هڅې يې کولې خو په دې کار کښې څۀ ډېر بريالي نۀ شول -

د دوي په فکر کښې د پښتو شعر بنسټيز واحد مصرعه ده ، او مصرعه غونډونه (رکنونه) لري ، بيا هر رکن څلور څپې (سېلابونه) لري ، په دغو څلورو څپو کښې خامخا يوه څپه خجنه وي -

د دوي په نظر کښې يوه مصرعه کمې نا کمه يوه خجيزه کړۍ لري او زياتې نا زياتې څلور خجيزې کړۍ - د څپو د شمېر لۀ مخې وړه مصرعه څلور څپې او اوږده مصرعه شپاړس څپې وي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځينې اوسنيو او ځينې پخوانيو شاعرانو تر دې اوږدې مصرعې هم جوړې کړې دي خو دا ډول شعرونه د ګوتو په شمار دي او خاصه توجه نۀ غواړي -

د پښتو شعر په حقله د مجاور احمد زيار ، دانيال مکنزي او نجيب منلي فکرونه په بنيادي غټو اصولو کښې يوشانوا لري اګرکه په ځينې فروعي ځايونو کښې يې نظر جدا جدا دے-

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم باب : د علمِ عروض اصطلاحات

سېلاب (څپه)

انګرېزي کښې ورته (syllable) ، عربي کښې هجاء او پۀ پښتو کښې څپه وايي -

تعريف : پۀ يوه ژبه کښې د يوۀ يا زيا تو غږيزو ټکو هغه ټولګه يا ټوټه ده چې

لۀ يوۀ خپلواک يا واوېل

(a,e,i,o,u) ،

يا لۀ يوۀ واوېل او يوۀ يا څو

بېواکو يا کنسونينتس (b,d,g,h,f,j,k,l…) ،

OWNED BY 0300 9792115

يا لۀ يوۀ واوېل او يوۀ

نيمواک يا سيمي واوېل (w,y) ، او

يا لۀ يوۀ واوېل ، يوۀ سيمي

واوېل او يوۀ يا څو کنسونينتونو

څخه جوړه شوې وي او پۀ يوۀ ځاي پۀ يوۀ وخت پۀ يوۀ وار

سا ا يستلو يا د خلې خوځولو نه راوځي - يو خپلواک (واوېل) يواځې هم ځان ته څپه جوړو شي- د دغو خبرو مطلب دا شو چې خپلواک د نورو ډلو پۀ ملګرتيا لنډې او اوږدې څپې جوړوي - يو بېواک يا نيمواک د خپلواک د ملګرتيا نه بغېر ځان ته څپه نۀ شي جوړو او نۀ دواړه پۀ ګډه جوړو شي - هر غبرګغږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

(diphthong) هم څپه شي - یاده دې وي چې د واوېل او سیمي واوېل مجموعې ته دفتهانګ یا غبرګغږ وایي لکه e,y -

اوس به د باندیني تعریف په رڼا کښې ، د پښتو په تناظر کښې سېلاب ته وګورو - په پښتو کښې دوه قسمه حرفونه دي ، یوۀ قسم ته د علت حرفونه وايي لکه و،ا،ي، ه ا و بل قسم ته صحیح حرفونه وايي لکه د علت حرفونو نه ما سوا حرفونه - په پښتو کښې څلور حرکتونه هم دي لکه زوَر ، زېر ، پېش او زور یا نیم زوَر - په صحیح حرفونو کښې پخپله هیڅ سا نۀ وي ، دا حرکتونه دي چې ځان ته د راکش کولو نه پس په صحیح حرفونو کښې سا اچوي -

سیلاب یا څپه داسې ټکي یا د ټکي برخې ته وايي چې د اواز په حرکت سره ادا کېږي یا به داسې ووایو چې د وینا په مهال یو ځل خلۀ خوځول یو سېلاب یا څپه جوړوي - لکه "غر" ټکے دوه حرفونه لري او په لومړي حرف "غ" باندې د زوَر حرکت دے د یوۀ حرکت په وجه "غر" ټکے - یو سېلاب دے.

د علت حرفونو سره هم صحیح حرفونو ته حرکت حاصلېږي لکه په "مور" کښې "و" د پېش کار ورکوي ، په "بناد" کښې "ا" د زوَر کار ورکوي ، په "ډېر" کښې "ې" د زېر کار ورکوي ، په "ده" کښې "ه" د زوَر کار ورکوي ، او په "ورۀ" کښې "ۀ" د زورکې (نیم زوَر) کار ورکوي - په یوۀ سېلاب کښې حرفونه یو یا زیات کېدے شي خو حرکت پکښې یو وي -

په پښتو کښې د ډېرو ټکو ابتدا په سکون سره هم کېږي نو

OWNED BY 0300 0792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ساکن توري پهٔ وروستيني حرکت پورې تړل کېږي او ځان له سپلاب نهٔ شي جوړولې ولې چې ساکن د حرکت نه محروم وي او سپلاب د حرکت نه جوړېږي هم دغه شان که يو ساکن د ټکي پهٔ مينځ کښې راشي يا د ټکي پهٔ اخير کښې ، نو دا ساکن به خامخا د ګاونډ پهٔ حرکت پورې ښخېږي -

څو بېلګې :

يو سپلابيز ټکی لکه غرهٔ ،

وژن ، کښې ، مې ، به ، لهٔ ، ته ، ښکار او داسې نور

دوه سپلابيز ټکی لکه قصه ،

OWNED BY 0300 9792115

واوره ، کلکه ، پوزه ، غرې ، غوړې او داسې نور

درې سپلابيز ټکی لکه

واورينه ، اولسي ، پاکستان ، کرکيله ، بريالي او داسې نور

څلور سپلابيز ټکی لکه

بريالیتوب ، کتابونه ، دريابونه ، غرږ پوهنه او داسې نور

پهٔ يوهٔ سپلاب کښې د حرفونو شمېر :

يو حرکت او يو حرف : چې يوهٔ حرکت سره يو حرف

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملګرے وي او هغه لۀ خپله ځايه راخوځوي
لکه "ځي" د يوۀ سېلاب ټکے دے چې پکښې
د "ځ" سره د "ي" حرکت را دےيا لکه چې ، مې ،
دا ، ما او داسې نور-

پۀ دې ډله کښې د يوۀ بل جوړښت ټکي هم راځي لکه بدن، سحر ، ژړل ، او داسې نور- دا ټکي دوه سېلابيز دي خو پۀ دغو درو واړوکښې لومړے سېلاب د يوۀ حرف دے-

يو حرکت او دوه حرفونه : دلته يو حرکت د يوۀ حرف لۀ خوځولو پس يو بل حرف هم د هغۀ سره وتړي نو دا هم يو سېلاب جوړوي يعني د يوۀ حرکت پۀ ملګرې کښې لۀ دوو حرفونو هم يو سېلاب جوړيږي لکه سَر ، لَس ، ا وښ ، شين او داسې نور
-

يو حرکت او درې حرفونه : پۀ دې سېلاب کښې يو حرکت درې حرفونه د ځان سره خوځوي لکه ګرد ، شپون ، وران او داسې نور-

يو حرکت او څلور حرفونه :پۀ دې ډول سېلاب کښې يو حرکت د ځان سره څلور حرفونه راخوځوي لکه شرنګ ، ورو ست ،
خوند ، ژوند او داسې نور-

يو حرکت او پنځۀ حرفونه : پۀ داسې سېلاب کښې يو حرکت پنځۀ حرفونه سره وتړي لکه شخوند - دا د يوۀ سېلاب ټکے دے پۀ دې ټکي کښې پۀ دريم حرف باندې د زوَر حرکت دے

(c) ketabton.com: The Digital Library

نور پکښې ټول حرفونه ساکن دي -

حرکت د مقناطیس په توګه

:

کله چې يو حرکت خپل ځان ته ، له يو خوا او بل خوا ،
لکه د مقناطیس حرفونه راکش کړي نو دا يوه غنچه (cluster)
جوړه کړي - کله د مخ له طرفه او کله د شا له طرفه حرفونه په يوه
حرکت پورې ښخ شي نو دغسې غنچې په اته ډوله دي - په دې لړ
کښې دحرکت د پاره "v" او د حرف د پاره "c" نخښه کاروو :

۱- ځو	cv	۲- ورا	ccv
۳- ځم	cvc	۴ - خپل	ccvc
۵ - ګرد	cvcc	٦ - شرنګ	ccvcc
۷- شخوَل	cccvc	۸- شخوند	cccvcc

OWNED BY 0300-9792115

د سېلاب قسمونه

(د خج يا فشار له مخې)

د وينا په وخت کښې ټول سېلابونه په يوه ډول نه ادا کېږي ،
په ځينې سېلابونو باندې زور يا فشار راځي او په ځينې باندې نه
راځي - د سېلابونو تر مينځ دغه فرق په ساده وينا کښې هم ارزښت
لري او په منظومه وينا کښې هم - په دې لړ کښې د سېلاب لاندينې
دوه قسمونه دي :

(c) ketabton.com: The Digital Library

خجن سېلاب : د وېنا پۀ وخت چې

پۀ کوم سېلاب باندې زور يا فشار راځي هغۀ ته خجن

يا دروند سېلاب وايي -

سپک سېلاب : د وېنا پۀ وخت چې

پۀ کوم سېلاب باندې زور يا فشار نۀ راځي هغۀ ته

سپک سېلاب وايي -

لنډ او اوږد سېلاب

لنډ سېلاب : لنډ سېلاب هغه سېلاب دے چې هر ځاي او هر وخت د يوۀ سېلاب پۀ توګه کارو شي - د اوږدۀ سېلاب نه علاوه نوره ټول سېلابونه لنډ وي-

OWNED BY 0300 9792115

اوږد سېلاب :پۀ يوه مصرعه کښې د خجنو سېلابونو پۀ قطار کښې هغه اخيرنې خجن سېلاب ته وايي چې د دوو يا درو سېلابونو ځاي ونيسي ، او بحر ته هيڅ نقصان هم نۀ ورکوي-

د پښتو پۀ زياتره بحرونو کښې دا ګنجايش شته دے چې د مصرعې اخيرني يو يا دوه سېلابونه يې کم کړي شي دلته دا اخير دروند سېلاب ، چې ورته اوږد سېلاب هم وايي ، د دوو يا درو سېلابونو ځاي ونيسي - خلاصه يې دا ده چې د اوږدۀ سېلاب پۀ مصرعه کښې د هماغۀ بحر لۀ بلې مصرعې څخه يو يا دوه سېلابونه کم راځي - دغه اوږد سېلاب د پخوانيو او اوسنيو ډېرو شاعرانو پۀ شاعرئ کښې شتون لري لکه د رحمان بابا (رح) د غزل دا دوه بيتونه :

(c) ketabton.com: The Digital Library

با دشاهي لري هر یو غلام د ستا
د خاصانو په ځاي ناست وي عام د ستا
زه رحمان دعا سلام په هغه وايم
هر چې ما لره راوړي سلام د ستا

دا بیتونه د دولس سپلابیز بحر د غزل نه اخیستي شوي دي ، مطلع یې یولس سپلابه ده بیا هره قافیه داره مصرعه هم یولس سپلابه ده خو هره بې قافیه مصرعه یې دولس سپلابه ده او وزن یې هم درست دے، معنا یې دا شوه چې د مطلع او د هرې قافیه دارې مصرعې د پاي په رکن کښې د اوږد سپلاب په توګه "ستا"را دے -

OWNED BY 0300 9792115

د عربي او پښتو په سپلاب کښې فرق

د عربي عروضو اکایي کلمه ده بیا د کلمې درې قسمونه (سبب ، وتد او فاصله) دي اوس د تیکنالوجي په جدید دور کښې د قومونو ا و د ملکونو تر مینځ فاصلې کمې شوې دي - د دې نزدېکت له وجهې اوس عربي ته هم د سپلاب تصور په ورکړد بد لو دے- د عربي سپلاب په دوه ډوله دے یو هغه دے چې یو حرکت یو حرف راخوځوي او بل هغه دے چې یو حرکت یو ورو ساکن حرف هم ځان ته راکګه کړي او خوځوي یې - د مثا ل په توګه "سَفَر" به واخلو - دا دوه سپلابه ټکے دے په لومړي سپلاب "س" باندې زوَر دے او په دویم سپلاب "فَر" کښې دوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

حرفونه دي يو متحرك او بل ساكن - په عربۍ عروضو کښې په سپلاب کښې د حرفونو شمېر ارزښت لري - د دې خبرې مطلب دا شو چې په عربۍ عروضو کښې د سپلاب شومره وا يا کميت (quantity) ارزښت لري - خو په پښتو کښې د سپلاب کميت نه ، بلکه کيفيت يا څرنګوا (quality) ارزښت لري-

په پښتو کښې "سفر" او "سرور" په وزن کښې برابر دوه ټکي دي ، خو چې کله يې د عربۍ عروضو تلې ته واچوونو بيا يې په وزن کښې فرق راشي، ولې چې د "سفر" لومړے سپلاب لۀ يوۀ حرف جوړ دے خو د "سرور" لومړے سپلاب لۀ دوو حرفونو جوړ دے اګر که د دواړو دويم سپلاب لۀ دوو دوو حرفونو جوړ دے - په پښتو کښې دا نۀ شي چې په سپلاب کښې حرفونه څو دي بلکه دا کتل کېږي چې سپلاب خجن دے او که سپک -

خج (فشار)

دې ته په فارسي کښې فشار ، عربۍ کښې خج ، پښتو کښې درونډ وا يا زور ا و په انګرېزۍ کښې (stress/accent) وايي-

د عروضو په اصطلاح کښې خج په يوۀ ټاکلي شوي ځاي باندې د غږ سختوالي ، شدت ا و هسکوالي ته وايي يا به داسې داسې ووايو چې خج هغه کار يا عمل ته وايي چې د ژبنۍ يوونو (واحدونو) په لړ کښې يو ټکےد سا ا يستنې لۀ فشار سره پۀ زيات زور

(c) ketabton.com: The Digital Library

او شد ت وويئل شي او دغسې يوۀ غږ يا څپې ته تر نورو ګاونډيانو زياته ټينګتيا او لوړتيا ورو بخښي او هم لۀ دې وجهې د ټکي معنا ا و پۀ ترڅ کښې شعري وزن اغېزمنوي - پۀ پښتو څپيز – خجيز سېستم کښې خج د څپې نه هم زيات او لومړے بنسټيز ټاکنده نقش لري -

خج د ژبنی جوړښتونو يا چاپېريال لۀ مخې پۀ څلور ډوله دے؛

ا – څپيز خج : دغه خج پۀ څپه کښې دننه پۀ حرکت(واوېل) باندې راځي ځکه چې حرکت (واوېل)جوت ويئل کېږي او د بېواک(consonants) يا د صحيح حرفونو ويئل او اوربدل هم پۀ خپل سر اخلي لکه پۀ "سپين"کښې "ي" باندې څپيز خج دے-

۲ – ويي خج (کلمې يا د ټکې خج) :چې د يوې کلمې يا ټکي دننه يوه څپه ، ديوۀ واوېل (حرکت) او د سا د فشار پۀ مرسته تر نورو څپو ټينګه او زورداره وويله شي لکه د "ورغوي" ټکے درې سېلابه (ور–غ+زور –وي) دے ، پۀ دې ټکي کښې د مينځ څپه ويي خج تا د کلمې خج لري ، پۀ "کټمل" (کټ – مل) کښې دويمه څپه چې مانيزه هم ده ، ويي خج لري - که پۀ يوه څپه کښې خج پۀ خپل ټاکلي ځاي رانۀ شي نو معنا يې ونجېږي (بدله شي) او کېدے شي چې د يوۀ بل ټکي سره يې ادلون بدلون راشي

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه "غوټه" په لومړي خج سره ګڼله ، ګره او په دویم خج
سره غو په ، غوطه معنا خپلوي -

یاده دې وي چې په دودیز لیک (املاء) کښې د خج لپاره کومه نخښه (symbol) نه شته ، صرف د ټاکلې څپې په ټاکلي ځاي (حرکت یا واوېل) باندې فتحه یا ضمه (ُ) اچول کېږي -

۳ - غونډ خج (د عبارت خج) : چې په یوه عبارت کښې یو توک یا ټکے په زور سره ووېئل شي لکه په "سپین کالي" کښې "سپین" ، یا په "د جونو ښوونځي" کښې "د جونو" ټکي خجن راځي او بیا د ویي خج په لړ کښې د"جونو" له دوارو څپو (جو-نو) لومړۍ څپه خجنه ده - دلته له غونډ یا عبارت څخه مراد صرف نحوي غونډ یا عبارت دے-

۴ - غونډ له یا غونډ له ییز خج :چې دیوې غونډ لې(جملې) دننه یو ټکے تر نورو په زیات زور، لوړوالي او فشار سره ووېئل شي او په دې توګه د جملې بېلابېل معنوي قسمونه مینځ ته راشي لکه بیانیه ، سوالیه ، امریه -

- -

یو مثال : یوه درې سېلابېزه جمله اخلو او وار په وار د خج ځاي بدلوو او ورسره یې په معنا هم غور کوو :

- زهٔ چاي څښم

OWNED BY 0300-9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

- زهٔ **چاي** څښم
- زهٔ چاي **څښم**

پهٔ اولې جملې کښې خج پهٔ " **زهٔ** " باندې دے چې د دې سوال جواب دے چې "څوک چاي څښي ؟ "

پهٔ دويمې جملې کښې خج پهٔ "**چاي**" باندې دے چې د دې سوال جواب دے چې "تهٔ څهٔ څښې ؟ "

پهٔ دريمې جملې کښې خج پهٔ " **څښم** " باندې دے چې د دې منع پهٔ جواب کښې اصرار دے چې "تهٔ چاي مه څښه" -

OWNED BY 0300 9792115

پهٔ ټکو (کلمو) کښې د وېي خج (کلمي خج) ځايونه :

د پښتو پهٔ ځينو ټکو کښې پهٔ

لومړي سېلاب خج راځي لکه شخړه،خواښې ، پېغله - - -

پهٔ ځينو ټکو کښې پهٔ دويم

سېلاب خج راځي لکه سپوږمۍ ، ورارهٔ ، تربور - - -

پهٔ ځينو ټکو کښې پهٔ دريم

سېلاب خج راځي لکه الوتنه ، الوتکه ، جنګک ځپلي - - -

(c) ketabton.com: The Digital Library

پۀ ځینو ټکو کښی پۀ څلورم

سېلاب خج راځي لکه ټولنپوهنه ، اتلولي ،

ټولنیزوالي - - -

پۀ ځینو ټکو کښی پۀ پنځم

سېلاب خج راځي -

پۀ ځینو کښی پۀ شپږم

سېلاب خج راځي -

او پۀ ځینو ټکو کښی د پای

پۀ سېلاب خج راځي لکه پکتیا ، پسرلي ،

پېښور - - -

OWNED BY 0300 9792115

پۀ پښتو کښې د نورو ټکو پۀ مقابل کښې د پایخج ټکي ډېر زیات دي - د پښتو خجپوهنې (accentology) لۀ مخې خج هیڅ کله لۀ څلورمې څپې وروستو نۀ راځي - داسې ټکي چې د هغو د څپو شمېر پنځۀ یا زیات وي ، لکه اهورا مزدا ا و نیکاراکووا ، پۀ پښتو شاعرۍ کښې نۀ شي راتلې - د ا ر (اصل) لۀ مخې د پښتو عادي او منطقي خج پۀ وروستنۍ څپې راځي -

ثانوي خج

خج پۀ یوۀ ټکي کښې پۀ خپل ځاي پروت وي خو که دې ټکي ته یو یا زیات حرفونه ورزیات کړل شي نو خج هم ورسره بل

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځاي ته بدل شي لکه "سترګه" دوه سېلابیز ټکے دے چې خج یې پۀ لومړي سېلاب دے - اوس که دا ټکے "سترګوَر" شي نو خج لۀ لومړي سېلاب نه دریم سېلاب ته لاړ شي - پۀ "سترګوَر" ټکي کښې اصلي خج پۀ دریم سېلاب دے او لومړي سېلاب باندې ثانوي خج دے- دا ثانوي خج هیڅ کشاله نۀ پیدا کوي ولې چې هغه صرف اصلي خج دے پۀ کوم باندې چې بحر ولاړ وي -

رکن (غونډ)

OWNED BY 0300 9792115

دې ته پۀ پښتو کښې غونډ ، عربۍ کښې رکن ا و انګرېزۍ کښې (foot) وایي -

پېژند (تعریف) : د سېلابونو هغې مجموعې ته غونډ یا رکن وایي چې یو سېلاب پکښې لازمي خجن وي او نور سېلابونه یې سپک وي - د رکن پۀ خجن سېلاب باندې بحر ولاړ وي - د یوۀ خاص رکن د تکرار څخه د یوۀ خاص بحر مصرعه جوړېږي او د بل رکن د تکرار نه د بل بحر مصرعه جوړېږي -

پۀ پښتو شاعرۍ کښې دوه قسمه رکنونه کارولي شوي دي :

یو قسم هغه رکن دے چې څلور سېلابونه لري او مونږ ورته اوږد رکن وایو- پۀ اوږدۀ رکن کښې درې سېلابونه سپک وي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو سپلاب لازمي خجن يا دروند وي - پۀ پښتو شاعرۍ کښې زيات استعمال د اوږدۀ رکن شوے دے-اوږدۀ رکنونه پۀ شمېر کښې څلور دي ، او اوږد رکني بحرونه جوړوي - دا څلور واړه اوږدۀ رکنونه يو تر بله فقط دومره فرق لري چې لازمي خجن سپلاب پکښې خپل ځاي يا خانه بدله کړي-

بل قسم هغه رکن دے چې درې سپلابونه لري او مونږ ورته لنډ رکن وايو- پۀ لنډ رکن کښې دوه سپلابونه سپک وي او يو سپلاب لازمي دروند وي - پۀ پښتو شاعرۍ کښې د لنډ رکن ډېر کم استعمال شوے دے- لنډ رکنونه پۀ شمېر کښې درې دي ، اولنډ رکني بحرونه جوړوي - دا درې واړه لنډ رکنونه هم يو تر بله دومره فرق لري چې لازمي خجن سپلاب پکښې ځاي يا خانه بدله کړي-

OWNED BY 0300 9792115

اوږدۀ رکنونه (غونډونه)

ياده دې وي چې د نومونو ورکولو پۀ لړ کښې د خجن سپلاب ځاي يا خانې ته کتلي شوي دي - لاندېني قالبونو کښې د سپک سپلاب دپاره صرف هندسې (اعداد) ا و د خجن سپلاب دپاره د عدد د پاسه ( ) نخښه کاروو ؛

۱-لومړے اوږد رکن |اُ ۲ ۳ ۴| : ځکه ورته لومړے اوږد رکن وايي چې لومړے سپلاب يې خجن دے ،او نور يې سپک دي -

۲ - دويم اوږد رکن |۱ ۲ ۳ ۴ | : ځکه ورته دويم اوږد رکن وايي چې دويم سپلاب يې خجن دے ، او نور يې سپک دي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ - دریم اوږد رکن |۱ ۲ ۳′ ۴| : ځکه ورته دریم اوږد رکن وايي چې دریم سېلاب يې خجن دے ، او نور يې سپک دي -

۴ - څلورم اوږد رکن |۱ ۲ ۳ ۴′| : ځکه ورته څلورم اوږد رکن وايي چې څلورم سېلاب يې خجن دے، او نور يې سپک دي -

لنډ رکنونه (غونډونه)

رکنونو ته د نومونو ورکولو پڅ لړ کښې لومړي دې ته کتل شي چې رکن اوږد دے اوکه لنډ ، بیا دې ته کتل شي چې د دې رکن څویم سېلاب خجن دے؟نو دلته به پېل د لومړي لنډ رکن نه کوو -

۱ - لومړے لنډ رکن |۱′ ۲ ۳| : ځکه ورته لومړے لنډ رکن وايي چې لومړے سېلاب يې خجن دے او نور يې سپک دي- (تر نزدې ماضي پورې دې ته خالي رکن ویئل کېدل)

۲ - دویم لنډ رکن |۱ ۲′ ۳| : ځکه ورته دویم لنډ رکن وايي چې دویم سېلاب يې خجن دے او نور يې سپک دي -

۳ - دریم لنډ رکن|۱ ۲ ۳′| : ځکه ورته دریم لنډ رکن وايي چې دریم سېلاب يې خجن دے او نور يې سپک دي -

د رکنونو د پېژندګلو نه وروستو اوس مونږ ته ښکاره شوه

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې سېلاب هغه بنيادي اکايي يا يوون (unit) دے چې د رکن ټکړه ترېنه جوړېږي ، رکن هغه ضروري ټکړه ده چې د مصرعې يوه تخته ترېنه جوړېږي ، او مصرعه هغه تخته ده چې د بيت يا شعر دروازه ترېنه جوړېږي - د لازمي خجن سېلاب پۀ حقله به دا ووايو چې څنګه مېخونه پۀ ضروري او خاصو ځايونو ولګول شي، دومره به دروازه محکمه او ښکلې وي، هم دغه شان خجن سېلا ب هم دے چې پۀ خپل ټاکلي شوي ځاي کښې راشي نو د مصرعې بحر به درست وي -

پوره رکن او نيمګړے رکن

OWNED BY 0300 9792115

د دريم اوږدۀ رکن (۱،۲،۳،۴) خاصه دا ده چې پۀ مصرعه کښې څو ځله هم تکرار کېږي پۀ پوره شکل تکرار کېږي او باقي نوره رکنونه د مصرعې پۀ سر ا و مينځ کښې پوره راځي خو پۀ اخير کښې پۀ نيمګړي شکل راځي نو د اخيري رکن نه کله يو سېلاب ، کله دوه او کله درې سېلابونه وغورځېږي- د کوم رکن نه چې د اخير يو سېلاب وغورځي د هغۀ نيمګړے شکل د درو سېلابونو پا شي هم دغه شان د کوم رکن چې درې سېلابونه وغورځي د هغۀ نيمګړے شکل د يوۀ سېلاب پا شي د دريم اوږدۀ رکن نه علاوه نوره رکنونه (لومړے اوږد رکن ، دويم اوږد رکن او څلورم اوږد رکن) د خپل سالم شکل پۀ تکرار مصرعه نۀ شي پوره کولې ، او خامخا نيمګړي رکن ته اړتيا لري -

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو رکن زيات نا زيات څلور ځله او کم نا کم يو ځل تکرار کېږي -

مصرعه (verse)

د رکن د تکرار څخه مصرعه جوړېږي - د دود له مخې د اولسي او ادبي قافيه وال شعر کوشني ترين (له ټولو وړه) يوون يا واحد مصرعه بلل شوې ده - دوې همکچې (همتولې) مصرعې يو شعر يا بيت جوړوي - يوه بشپړ شعر ته "فرد " وايي - مصرعه د يوه شعري ځېل (دوبيتۍ ، څلوريزې ، چاربيتې ، غزل ، قصيدې - - -) رغنده ټوک (جزء) ګرځي - د ننګر هارځينې اولسي شاعران بيت ته کړۍ او مصرعې ته نيمه کړۍ وايي -

په اروپايي ژبو کښې د مصرعې او بيت توپير (فرق) نه شته او کوشني ترين موزون يوون يې هماغه ليکه ده چې په انګرېزي کښې ورته (line verse) يا په لنډه توګه (verse) وا يي او د زمونږ يوه بيت يا شعر ته "جوړه ليکې" (verse couplet)وايي چې لا تيني سرچينه يې (versus)ده - د شعر ويي (ټکی) په عربي او اريا ني دواړو ژبو کښې شتون لري -

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مصرعې (دوديزه) کچه يا اوږد وا

يو اوږد رکن څلور سپلابونه لري او کم نا کم يو ځل او زيات نا زيات څلور ځله تکرار کيدے شي نو په دې تناظر کښې د پښتو لۀ ټولو وړه يا لنډه مصرعه څلور سپلابه او لۀ ټولو اوږده مصرعه شل سپلابه ده-

ښه به وي چې د مصرعې کچې په حقله د مجاور احمد زيار د نظر نه هم ځان خبر وسا شي - د کچې لۀ مخې د پښتو ديواني شعر لنډ ترينه مصرعه اووۀ څپيزه او اوږده ترينه يې شپاړس څپيزه ده حالانکه نن صبا پۀ نوي غزل کښې تر دوو څپيزو ، او پۀ اوسني ازاد شعر کښې هره ټوټه د ار لۀ مخې تر يوۀ غونډ (څلور څپيز رکن) کوشني کيدے شي او پۀ ځينې ځايونو کښې تر يوې څپيزې هم ټوټې مونڊلې کيدې شي او اوږدوا يې هم تر ۲۸ څپيزې ټوټې ازما شوے دے-نورزيا تې اوږدوا يې ځکه خوند نۀ کوي چې پخپله شاعر او بل هر لوستو يا سندر غاړے يې نور پۀ يوه سا او بې د وقفې د لوستلو توان نۀ لري - حالانکه پۀ ازاد (ناپښېليز ، بې قافيه) شعر کښې تر ۵۲ څپيزې ټوټې هم مونديږي لکه نصرالله حافظ او

(c) ketabton.com: The Digital Library

صديق پسرلي تر دوديز(شپاړس ځپيز) بريد وراړو دےاو تر شل ځپيزې او يا هم پورته ببلګې يې ازمايلې دي - پۀ ازاد قالب کښې اسماعيل يون خپلي مصرعې تر دېرش ځپيزې غځولې دي -

ماته پښپله د غازي سيال صېب يو داسې غزل پۀ ګوتو را دے چې د هرې يوې مصرعې لنډوا يې د يوۀ سېلاب دے - خو د شاعر د پاره دومره وړې (يو سېلابيزې) مصرعې ته څۀ پيغام وردننه کول ، مقصد يت او شعريت شاملول که نا ممکن نۀ وي نو مشکل خو خامخا دي - هم دغه شان مې د اوږدوالي پۀ لړ کښې د عبدالروف زاهد ، د ادريس خان ادريس او د ممتاز اورکزي تر شل ځپيزې اوږدې مصرعې هم موندلې دي - دا مصرعې د لسو څپو غبرګې مصرعې وې (د لسو څپو نه پس پکښې وقفه وه) نو داسې شل څپيزو پۀ يوه سا ويئل او لوستل هم اسان وي او مقصديت هم لرلې شي -

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

وزن

وزن تللو ته وايي - پۀ اصطلاح کښې د دوو کلمو (ټکو) حرکات او سکنات برابرولو ته وزن وايي ، پۀ نوره ټکو کښې به داسې ووايو چې د علمِ عروض مقرر شوو بحرونو څخه د يوۀ بحر پۀ تله د يوۀ شعر تللو ته وزن وايي -کوم شعر چې پۀ دې تله صحيح او برابر پرېوځي نو هغه موزون وي که نۀ وي نو غېر موزون -

د فن پۀ ژورو کښې لۀ ښخېدلو مخکښې ' مونږ داسې و شو چې وزن د ټکو داسې ترتيب دے چې پۀ کوم سره يوه جمله پۀ اورېدلو کښې خوږه او پۀ ويئلو کښې روا نه وي دا خوږلت او رواني اهنګ پيدا کوي او د اهنګ رشته د احساس سره ده - پۀ ټکو کښې پۀ مکمله توګه د احساس ادا کول که ناممکن نۀ وي نو ګران ضرور دي - د وزن احساس د هر هغه سړي پۀ مزاج کښې پروت وي څوک چې د موسيقۍ ذوق لري-

د عامې مشاهدې خبره ده چې د خوږۀ اواز يا د ساز اورېدو سره د سړي لاس ، پښې يا ګوتې ؛ د اواز يا ساز د زېر و بم سره لاشعوري حرکت شروع کړي - که داسې اورېدونکي ته نظر وشي نو سړے به محسوس کړي چې د اورېدونکي د لاس پښو پۀ زېر و بم کښې يو خاص ترتيب او خاصه وقفه وي - که سړے لږ نور پۀ ژور نظر ورته وګوري نو يو بل حقيقت هم ښکاره کېږي هغه دا

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د موزون نظم یا غزل هرې مصرعې سره د لاس پښې د زېر و بم شمېر هم برابر وي د ګوتو یا د لاس پښې د زېر و بم په دې وقفه کښې د وزن راز پټ دے -

د زېر و بم د دې کیفیت صحیح اندازه لګول مشکل هم دي خو که د دې دپاره پنسل او کاغذ واخیستل شي او د لاس پښې زېر و بم په دې کاغذ باندې د کرښو په صورت کښې ریکارډ کړے شي ، بیا به معلومه شي چې لاس یا پښې یا ګوتو څو ځله باندې حرکت وکړو - د کرښو راکاږلو عمل چې څومره لاشعوري وي دومره به زیات صحیح وي - دلته دا احتیاط پکار دے چې د لاس پښې یا ګوتو په حرکت کښې ، او د اواز په زېر و بم کښې یکسانیت او رواني وي، که نۀ وي نو د موزون کلام پېژندګلو به و نۀ شي - د مصرعې د اوچتولو سره به د پنسل باندې لاندې کول داسې یو شانوا لري لکه څنګه چې د مصرعې د زېر و بم سره د طبله نواز لاسونه هم اهنګ وي -

OWNED BY 0300-9792115

اوس د باندیني بحث وضاحت په یوۀ عملي مثال سره کوو-

د مصرعې د اواز د زېر و بم سره د هم اهنګو ګوتو یو ځل " اوچتولو" سره یو ځل په پنسل "باندې کرښه " ، او بیا د هم اهنګو ګوتو د یو ځل "لاندې کولو" سره په پنسل "لاندې کرښه" راکاږو-

اوس د ارواښاد منتظر بېټني یو غزل زمزمه کوو او ورسره به کرښې هم راکاږو :

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرګ اومحبوب پهٔ رابللو چاته کله راځي /\/\/\/\/\/\/\/
چې يې پهٔ زړهٔ سمه شي،وخت راشي نوخپله راځي /\/\/\/\/\/\/\/
د چاپلو ،دچامنګول پرې لګېدلې ده نن /\/\/\/\/\/\/\/
داسې نادره خوشبويي چې لهٔ هر ګله راځي /\/\/\/\/\/\/\/
زما د امن مينو! تاته ځهٔ نه جوړ کړم /\/\/\/\/\/\/\/
بوي د ګوګړو لهٔ هر ګل او لهٔ سنبله راځي /\/\/\/\/\/\/\/
ما پهٔ خپل سر د ښېښ نيکهٔ ګلشن کښې ښهٔ وير وکړو /\/\/\/\/\/\/\/
الله خبر چې ورته بيا داسې بلبله راځي /\/\/\/\/\/\/\/
ا به هم وخت وي منتظر ته چې د يار لهٔ لوري /\/\/\/\/\/\/\/
دا " کرې" راشي چې "ورځم"که دے پخپله راځي /\/\/\/\/\/\/\/

OWNED BY 0300 9792115

د دې غزل نهٔ مو ښو شعرونه زمزمه کړل او د هرې مصرعې د زېر و بم سره د ګوتو لاندې باندې حرکت مو پهٔ کرښو کښې راوکاږلو نو د دې غزل هرې مصرعې ته مخامخ ١٥کرښې راغلې - ياده دې وي چې د کرښو راکاږلو عمل ته مو فکر نهٔ وو -

دا عمل لاشعوري پکار وي - اورېدونکي يا د ويونکي د لاس پنسل به پهٔ کاغذ ساکن ولاړ وي، ځنګه چې مصرعه شروع کېږي نو د کرښو راکاږلو عمل به هم ورسره شروع کېږي د اورېدونکي يا د ويونکي مکمله توجه به د مصرعې اهنګ لوري ته وي ، وروستو د دې عمل د صحت امکان کېدے شي -

اوس دا موجوده غزل د شروع نه تر اخيره پورې چې مونږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ويئلو نو ټول فکر مو د اواز زېر و بم لوري ته وو او د کرښو شمېر ته مو هيڅ فکر نۀ وو ، د مصرعې د زېر و بم سره د کرښو راکاړلو عمل کښې رواني هم وه ، پۀ دې عمل کښې هيڅ مشکل پيدا نۀ شو - کله چې غزل مکمل شو نو ورسره د کرښو راکاړلو عمل هم مکمل شو - هرې مصرعې ته مخا مخ ، دګوتو د زېر و بم دپاره د کرښو شمېر[۱۵] وو نو اوس بيا مونږ ويئلې شو چې دا غزل پۀ وزن برابر دے -[۱۵،]

اوس که سرے لږ نور فکر وکړي نو د هرې مصرعې کرښې د سېلابونو د شمېر سره هم برابرې دي ، هره مصرعه پنځلس (۱۵)سېلابه ده او د هرې مصرعې کرښې هم پنځلس (۱۵) دي - ځکه دا غزل پۀ وزن برابر دے -

OWNED BY 0300 9792115

ټول نظمونه يا غزلې پۀ اوږدوالي کښې يو برابر نۀ وي د ځينې غزل يا نظم مصرعې وړې وي يعني سېلابونه يې کم وي او ځينې مصرعې اوږدې وي يعني سېلابونه پکښې ډېر وي - د کمو سېلابونو مصرعې ته مخامخ د زېر و بم د کرښو شمېر هم کم وي او د ډېرو سېلابونو مصرعې ته مخامخ د زېر و بم د کرښو شمېر هم زيات وي، خو دا قاعده ضروري ده چې د غزل يا د نظم هرې مصرعې ته مخامخ د زېر و بم د کرښو شمېر مستقل يو (constant) وي ورنه وزن به مات تصور کېږي -

د يوې مصرعې د شننې (تجزيې) پۀ وخت که د قلم پۀ رفتار کښې څۀ بې قاعدګي راغله او د کرښو راکاږل پۀ يوۀ شان نۀ وو

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو دا زیرِ تجزیه مصرعه پهٔ وزن کښې نهٔ ده - د تجربه کارو شاعرانو کلام پهٔ وزن کښې وي نو د دوي پهٔ کلام دا مشق ښهٔ ښکلے کېږي - که یو کس د موزون غزل هرې مصرعې ته مخامخ د کرښو یو مستقل (constant) تعداد راکاږي نو دا پهٔ دې فن کښې د مهارت نخښه ده - د وزن د معلوملو دا ذکر شوې طریقه د پښتو پهٔ اوږد رکني بحرونو کښې زیاته کامیابه ده-

OWNED BY 0300 9792115

بحر

سپکو او خجنو سېلابونو ته یو خاص او ټاکلے شوے ترتیب ورکولو ته بحر وایي - دغه دوه ډوله سېلابونه (سپک او خجن) چې پهٔ یوهٔ خاص او ټاکلي شوي ترتیب پهٔ یوه مصرعه کښې

(c) ketabton.com: The Digital Library

راشي نو يو خاص ډول اهنګ (rhythm) يا بحر ترې جوړ شي -که چرته دا ټا شوے ترتيب په يوۀ بل ټاکلي شوي ترتيب بدل شي نو بحر هم ورسره بدلېږي -که چرته د دغو دوه ډوله سېلابونو يو ټا شوے ترتيب يوې داسې جملې ته وردننه شي چې د سېلابونو شمېر يې د مصرعې هومره وي ، نو په دغې جملې کښې بحر راشي او جمله په مصرعې بانديې بدله شي -

په هره ژبه کښې د يوۀ خاص شمېر بحرونو ګنجائش وي- دا خبره د هغې ژبې د شاعرۍ نه په طبعي توګه څرګندېږي- داسې نۀ ده چې لومړي خلقو دا بحرونه معلوم کړي دي - په پښتو کښې په طبعي توګه چې د څومره بحرونو ګنجائش وو هغه د زمونږ په شفاهي او اولسي شاعرۍ کښې ټول راڅرګند شوي دي- دا شفاهي او اولسي شاعرۍ چې چاکړېده هغوي نۀ بحر پېژندلو او نۀ اهنګ-

د پوهانو لۀ څېړنو څخه دا نتيجه اخذ کړې شوې ده ، چې په پښتو شاعرۍ کښې د رکن د قسمونو او د رکن د تکرار لۀ مخې دوه قسمه بحرونه کارولي شوي دي بيا دا دوه قسمه بحرونه بېل بېل ښاخونه هم لري ؛

اوږد رکني بحرونه

لومړے اوږد رکني بحر (څلور ښاخونه لري)

دويم اوږد رکني بحر (څلور ښاخونه لري)

دريم اوږد رکني بحر (څلور ښاخونه لري)

څلورم اوږد رکني بحر (څلور ښاخونه لري)

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم اوږد رکني بحر (پنځهٔ ښاخونه لري)

لنډ رکني بحرونه

لومړے لنډ رکني بحر (درېږ ښاخونه لري)

دويم لنډ رکني بحر (درې ښاخونه لري)

دريم لنډ رکني بحر (درې ښاخونه لري)

تر دې وخته پهٔ پښتوشعر کښې پهٔ دې حساب دېرش (۳۰) بحرونه کارولي شوي دي - د دغو ټولو بحرونو پېژندګلو او تفصيل پهٔ څلورم باب کښې را روان دے -

د وزنونو شمېره

OWNED BY 0300-9792115

(د مجاور احمد زيار د څېړنو پهٔ رڼا کښې)

د سېلابونو د شمېر (څپيز څومره والي يا هجايي کميت) لهٔ مخې د پښتو شعر مصرعه لهٔ پنځهٔ څپيزې تر شپاړس څپيزې رسي نو د دې سره دولس وزنونه لاس ته راځي (۷،۶،۵،۸،۹،۱۰،۱۱، ۱۲،،۱۳،۱۴،۱۵، ۱۶ سېلابيزې مصرعې) - اوس رکنونه څلور قسمه دي که ۱۲ وزنونو ته پهٔ ۴ رکنونو کښې ضرب ورکړو نو اتهٔ څلوېښت (۴۸) وزنونه پيدا کېږي بيا د غبرګې مصرعې د شمېر ۲ سره د وزنونو شمېر ۴۸ ضرب کړو نو دوه ګنا يا شپږ نوي (۹۶) وزنونه پيدا کېږي - پايخجي قافيه وا ل شعر سره پرې بله ا تهٔ څلوېښت (۴۸) شمېره ورزياتېږي نو دا شمېره به يوسل او څلور څلوېښت (۱۴۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړه شي او چې د ازاد شعر مصرعه ييز رنګا رنګي (لۀ يوې څپيزې تر دوه پنځوس څپيزې) ورسره پۀ پام کښې ونيسو يعني يو سل او څلورڅلوېښت (۱۴۴) ته دوه پنځوس (۵۲) ور جمع کړو نو يوسل او شپږ نوي(۱۹۶) وزنونه لاس ته راځي -

پۀ دې باندينۍ تجزيه کښې ، زما پۀ خيال وزن د بحرسره هم معني ګڼلے شوے دے اوس که د دغو ۱۹۶ بحرونو څخه مونږ صرف هغه بحرونه راوباسو چې (پخوانيو او اوسنيو شاعرانو کښې)د کومو بحرونو د استعمال عام رواج را دے نو بيا مونږ ته پۀ لاس صرف هم هغه بحرونه ا و د دوي شمېر ۳۰راځي پۀ کومو چې را روانو پاڼو (څلورم باب) کښې مناسب بحث شوے دے -

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم باب : تقطیع او د تقطیع قاعدې

تقطیع

په انګرېزۍ کښې دې اصطلاح دپاره د (scansion) ټکے کارو شي - د تقطیع لغوي معنا ده قطع کول ، ټکړې کول او پرې کول - په انګرېزۍ کښې د Scansion مراد دا دے چې په یوه مصرعه کښې د خج په لحاظ " ټا شوے ترتیب" څنګه دے او سېلابونه پکښې څومره دي ؟ د " ټاکلي شوي ترتیب " نه مراد د خجنو او سپکو سېلابونو یو خاص او مقرر داسې ترتیب دے چې په یوه مصرعه کښې د ننه ددې ترتیب د بدلولو اجازت نهٔ وي -

OWNED BY 0300 9792115

د تقطیع تعریف : د علمِ عروض په اصطلاح کښې تقطیع دې ته وایي چې ټکي د بحر رکنونه ته مخامخ داسې راوړل شي چې د ساکن مخ ته ساکن ټکي او د متحرك مخ ته متحرك ټکي راشي او بیا د شعر ټکي د بحر په رکنونو کښې صحیح راشي -

د پښتو شاعرۍ په تناظر کښې به د تقطیع تعریف داسې کوو چې د شعر ټکي د بحر رکنونو ته مخامخ داسې راوړل شي چې د لازمي خجن سېلاب ځاي ته مخامخ خجن سېلاب راشي او د سپکو سېلابونو ځاي ته مخامخ سپك سېلابونه -

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تقطیع قاعدې

۱ – د پښتو عروضو وړه اکایي سېلاب ده ، سېلاب رکنونه جوړوي ، رکنونه مصرعه جوړوي او دوې مصرعې یو شعر جوړوي-

۲ – پهٔ پښتو کښې څلور حرکتونه (زوَر ، زېر ، پېش او زور یا نیم زوَر) دي ا و هر یو حرکت یو سېلاب جوړوي -

OWNED BY 0300 9792115

۳ – پهٔ پښتو کښی څلور د علت حرفونه (و،ا،ي،ه) دي - پهٔ خپلو ځایونو کښې "و" د پېش حرکت ، "ا" د زوَر ، "ي" د زېر حرکت او "ه" د زوَر حرکت ورکوي لکه د "مور" ټکي "و" یا د صبا ټکي "ا" یا د "دېر" ټکي "ې" یا د "هغه" ټکي دویمه "ه"-

۴ – "ۀ" د زورکی حرکت ورکوي او یو سېلاب جوړوي - یا به داسې ووایو چې "ۀ" د ځان نه مخکښې حرف ته د زورکي حرکت ورکړي او خپله خاموشه یا ګونګه شي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵ –ساکن ټکے سېلاب نۀ شی
جوړو -

۶ – زور ځان لۀ سېلاب
رغوي لکه "زما" ، رڼا ، او څنګه- پۀ دې درو
واړو ټکو کښې لومړے سېلاب زورکي جوړ
کړے دے-

۷ – ساکن ټکے د ځان نۀ
مخکښې (ماقبل) حرکت سره د ګډون نه پس
سېلاب جوړوي لکه "لَر" ، "بَر" او "غَر" ټکو
کښې "ر"-

OWNED BY 0300-9792115

۸ –کله د يوۀ متحرك حرف
نه مخکښې هم ساکن او وروستو هم ساکن
حرفونه وي نو دا ساکن حرفونه پۀ مينځيني
حرکت پورې ښخ شي او يو سېلاب جوړ کړي
لکه "ورځ" کښې "ر" باندې د زوَر حرکت دے
خو "و" او "ځ" پکښې ساکن دي-

۹ –کله د يوۀ متحرك ټکی
نه شاته دوه يا درې ساکن حرفونه راشي لکه
دوست ، خوست - دلته "س" او "ت" د پېش
حرکت پورې ونخښلي او يو سېلاب جوړ کړي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰ - صرف د سپلابونو

شمېر د وزن دپاره کافي نهٔ دے بلکه دا کتل شي چې پهٔ مصرعه کښې خجن سپلاب بې ځایه شوے خو نهٔ دے۔

۱۱ - پهٔ پښتو کښې دوه قسمه

رکنونه کارول کېږي ، پهٔ یوهٔ قسم رکن کښې څلور سپلابونه وي چې اوږد رکن ورته وایي اوپهٔ دویم قسم رکن کښې درې سپلابونه وي چې لنډ رکن ورته وایي-

۱۲- د اوږدهٔ رکن تکرار اوږد

رکني بحرونه جوړوي او د لنډ رکن تکرار لنډ رکني بحرونه جوړوي -

۱۳ - پهٔ هر رکن کښې یو

سپلاب لازمي خجن وي پهٔ کوم چې د مصرعې بحر ولاړ وي او نور پکښې سپک سپلابونه وي - د اوږدهٔ رکن (څلور سپلابیز) خج یا پهٔ لومړي سپلاب ، یا پهٔ دویم ، یاپهٔ دریم ، او یا پهٔ څلورم سپلاب راځي او لهٔ څلورم سپلاب وروستو نهٔ شي را - د لنډ رکن (درې سپلابیز)خج یا پهٔ لومړي یا پهٔ دویم او یا پهٔ دریم سپلاب راځي - د

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډ رکن خج لهٔ دریم سېلاب وروستو نهٔ شي
را -

۱۴- د دوو سېلابونو رکن هم
پهٔ پښتو شاعرۍ کښې نهٔ شته -

۱۵ - اوږد رکن (ځلور ځپیز)
کم نا کم یو ځل ا و زیات نا زیات ځلور ځله
تکرار کېږي ما سېوا د پنځم اوږد رکني بحر د
پنځم ښاخ نه ، چې پهٔ هغهٔ کښې پوره رکن هم
ځلور ځله او نیمګړے رکن هم ځلور ځله تکرار
کېږي -

OWNED BY 0300 9792115

۱۶ - لنډ رکن کم نا کم دوه
ځله او زیات نه زیات ځلور ځله تکرار کېدے
شي -

۱۷ - د رکنونو پهٔ قطار کښې
د لازمي خجن سېلاب ځاي ته مخامخ د شعر
خجن سېلاب راځي او د رکن سپک سېلاب
ځاي ته مخامخ د مصرعې سپک سېلاب راځي
-

۱۸ - که د رکن خجن
سېلاب ځاي ته مخامخ د مصرعې سپک

(c) ketabton.com: The Digital Library

سېلاب راشي نو بحر ماتېږي او که د رکن سپک سېلاب ځاي ته مخامخ د مصرعې خجن سېلاب راشي نو هيڅ فرق نهٔ غورځوي -

۱۹ - خج پهٔ خپل ځاي

ټينګ ولاړ وي او يون نهٔ کوي خو اهنګ پهٔ مصرعه کښې ښکته ،پورته يا هوار يون کوي -

۲۰ - هغه يوسېلابيز ټکي چې پهٔ يواځې ځان هيڅ معنا نهٔ ورکوي بلکه د بل ټکي سره د ګډون نه پس معنا ورکوي ، تل د سپک سېلاب پهٔ توګه کارول شي لکه چې ، مې ، د ، کښې ، نه ، يې، دې ، مو او داسې نور -

۲۱ - هغه يو سېلابيز ټکي چې پهٔ يواځې ځان معنا ورکو شي ، خجن هم کېدې شي او سپک هم ؛ لکه شپه ، څهٔ ، زهٔ ، ښهٔ ، ورځ او داسې نور -

۲۲ - د لومړي |۱ ۲ ۳ ۴| اوږدهٔ رکن ، دويم |۱ ۲ ۳ ۴| اوږدهٔ رکن او د څلورم |۱ ۲ ۳ ۴| اوږدهٔ رکن د تکرار نه چې کوم بحرونه جوړېږي هغه پهٔ

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخیر کښې درې سپلابيز نیمګړے رکن غواړي -

۲۳ - د دریم اوږدۀ رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | د تکرار نه چې کوم بحرونه جوړېږي هغه پۀ اخیر کښې نیمګړے رکن نۀ غواړي -

۲۴ - د څلورم اوږدۀ رکن | ۱ ۲ ۳ | ۴ د تکرار نه پنځم اوږد رکنې بحر هم جوړېږي خو فرق پکښې دومره دے چې دا بحر پۀ اخیر کښې د یوۀ سپلاب نیمګړے رکن غواړي -

OWNED BY 0300 9792115

۲۵ - د دويم لنډ رکن | ۱ ۲ ۳ | د تکرار نه چې کوم بحرونه جوړېږي هغه نیمګړے رکن نۀ غواړي -

۲۶ - د لومړي لنډ رکن | ۱ ۲ ۳ | او د دریم لنډ رکن | ۱ ۲ ۳ | د تکرار نه چې کوم بحرونه جوړېږي هغه پۀ اخیر کښې د یوۀ سپلاب نیمګړے رکن غواړي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۷ - د پښتو پهٔ ډېرو ټکو کښې
عادي او منطقي خج پهٔ اخيرني
سېلاب راځي - چې کوم ټکي پنځهٔ يا
زيات سېلابونه لري ، لکه "اهورا
مزدا" او يا "نکارا ګووا "، پهٔ دغو ټکو
کښې خج پهٔ پنځم سېلاب دے ، نو
داسې ټکي پهٔ پښتو شعر کښې نهٔ شي
راتلې ، ولې چې د اوږدهٔ رکن خج تر
څلورم سېلاب وروستو نهٔ شي را -

۲۸ - لهٔ درو سېلابونو کم لاندې
باندې وا دومره غټ تاوان نهٔ لري

OWNED BY 0300 9792115

لکه څومره چې د خج بې ځايه کول
تاوان لري -

۲۹ - پهٔ خپل عروضی نظام کښې
چې د رکنونو کوم شکلونه او ډولونه
بيان شوي دي پهٔ هغو کښې د ګوتو وهلو
ډېر کم ګنجائش دے خو که بيا هم
څوک څهٔ نا څهٔ کول غواړي نو هغه د
بحرونو پهٔ وروستينيو رکنونو کښې
کېدې شي لکه دا چې ، که د يوهٔ بحر

(c) ketabton.com: The Digital Library

پهٔ پاي کښې نیمګړے رکن وي نو بیا
هغه ورپوره کړے شي یا که پهٔ پاي کښې
پوره رکن وي نو بیا هغه نیمګړےکړے
شي خو شرط به دا وي چې پهٔ دغسې
کولو سره بحر کوم شکل اخلي پهٔ هغهٔ
کښې به اهنګ هم وي او لهٔ خپله وزنه
به وځي هم نه -

۳۰ - پهٔ تقطیع کښی دا اړینه
(ضروري) نهٔ ده چې زوَر ته مخامخ زوَر
، یا پېښ ته مخامخ پیش او یا زېر ته
مخا مخ زېر راشي -

OWNED BY 0300 9792115

۳۱ - د تقطیـــــــــــــــــع
دار و مدار پهٔ اواز باندې دے نهٔ پهٔ حرفونو باندې
-

۳۲ - آ (الف ممدوده) پهٔ
پښتو کښي نهٔ شته خو که چرته د عربی پهٔ یوهٔ
ټکي کښې راشي نو دا به د " اَ " برابر وي او یو
سېلاب وي -

۳۳ - چې پهٔ کوم حرف
باندې شد (ّ) وي هغه حرف د دوو حرفونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

برابر وي لکه محبت (محب +بَت) او تصوّر (تصو+ وُر) -

۳۴ - تنوین د نون برابر

حسابیږي لکه پهٔ فوراً کښې (فورَن) -

۳۵ - د عربی ټکی اخیر

ساکن الف غورځیږي لکه "لا تقنطوا" کښې -

۳۶ - الف مقصوري( ) د

الف برابر حسابیږي لکه رحمٰن او رحمان -

۳۷ - د داؤد او د

OWNED BY 0300 9792115

طاؤس "ؤ" د دوو واوونو برابر دے لکه "داوود" - پهٔ دې ټکي کښې دوه واوونه یو سِېلاب جوړوي -

۳۸ - دا ذکر شوې قاعدې پهٔ

ذهن کښې محفوظولو نه پس ، د یوې مصرعې د تقطیع پهٔ وخت پکار ده چې د دې مصرعې د ویئلو سره د دې بحر وپېژند شي - پهٔ دې لړ کښې د مصرعې لومړي څلورو سِېلابونو ته فکر کیږي چې لومړے ،که دویم ، که دریم ، که څلورم سِېلاب یې خجن دے - که لومړے

(c) ketabton.com: The Digital Library

سېلاب يې خجن وي نو پۀ دې مصرعه کښې لومړے اوږدرکن پۀ کار راو شوے دے-اوس د څلورو څلورو سېلابونو رکنونه جوړوو که دا لومړے اوږد رکن يو ځل را وي نو دا د لومړي اوږد رکني بحر د لومړي ښاخ مصرعه ده که دوه ځله دا رکن را وي نو دا لومړي اوږد، رکني بحر د دويم ښاخ مصرعه ده که درې ځله دا رکن را وي نو دا د لومړي اوږد رکني بحر د دريم ښاخ مصرعه ده - که څلور ځله دا رکن تکرار شوے وي او يا دا مصرعه د لومړي ښاخ د مصرعې غبرګ صورت وي نو بيا دا مصرعه د لومړي اوږد رکني بحرد څلورم ښاخ مصرعه ده - لنډه دا ده چې د خجن سېلاب نمبر(شمېر) به درکن نوم وي د رکن نمبر (شمېر) به د بحر نوم وي او د رکن تکرار (يو ، دوه ، درې ، څلورځله) به د دې بحر د ښاخ نوم وي -

۳۹ - پۀ يوې مصرعى باندې

غور کولو نه پس که دا معلومه شي چې هر دريم سېلاب يې خجن دے بيا به د دې تقطيع پۀ لنډ رکن (درې سېلابيز) باندې کوو- طريقه به د

OWNED BY 0300-9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

قاعدې نمبر[۳۸] کارولې شي - بيا به د لنډۍ رکني
بحر هم معلوم شي او ددۀ ښاخ هم-

پۀ ځينې ځای کښې پۀ - [۴۰]
يوۀ شعري ځېل کښې د يوې خپې يا زيا د
وزن تاوان نۀ لري پۀ دې لړ کښې هغه شعري ځېل
راځي چې لۀ خچپاي سربيت (مطلع) سره شروع
شوے وي يا به داسي ووايو چې د مطلع شعر يې
پۀ اخيري خجن سېلاب پوره شي - اوس به قافيه
دارې مصرعې د بې قافيه (ناپښېليزو) مصرعو نه
يو يو سېلاب کمې وي - د بېلګې پۀ توګه د دريم
اوړد[۱۲] رکني بحر دريم ښاخ به واخلو کوم چې
سېلابونه مصرعه لري- د دې مصرعې اخيري
خجن سېلاب يولسم دے - اوس که يوه مصرعه
پۀ يولسم سېلاب پوره شي نو دا اخيري خجن
سېلاب اوږد شي او د دوو سېلابونو ځاي ونيسي
او بحر ته هيڅ زيان هم نۀ ورکوي اوس د د دې
غزل ټولې قافيه دارې مصرعې يولس سيلابه
راځي او بې قافيه مصرعې به دولس سېلابه
راځي لکه د خوشال خان دا غزل:

بيا لۀ کومه را پيدا شو دا بهار

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱

چې پهٔ هر لوري يې ملك كړلو ګلزار

۱۱

درست پښتون لهٔ قند هاره تر اټكه

۱۲

سر ه يو د ننګ پهٔ كار پټ و اشكار

۱۱

۴۱ – د تقطيع پهٔ كار كښې د ركن

سېلابونه يوۀ تر بله لرے او جدا ليكل

كېږي ولې چې د خجن سېلاب پهٔ

پېژنګلو كښې څۀ ابهام نۀ شي پا ـ

OWNED BY 0300-9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم باب

د پښتو شاعرۍ دوديز (مروج) بحرونه

بحرونه پۀ دوه قسمه دي يو اوږد رکني بحرونه دي او بل لنډ رکني بحرونه - اوږد رکني بحرونه د اوږدو رکنونو نه او لنډ رکني بحرونه د لنډو رکنونو نه جوړېږي - پۀ دې باب کښې مې د رکنونو پۀ قالبونو کښې د سېلابونو پۀ ځاي اعداد (هندسې) لګولي دي او د خجن سېلاب د پاره مې پۀ هندسه باندې ضمه (ُ) لګولې ده خو د مصرعو پۀ تقطيع کښې مې صرف پۀ خجن سېلاب ضمه (ُ) لګولې ده او پۀ سپکو سېلابونو د نخښې ضرورت نۀ شته - د تقطيع پۀ وخت د مصرعې پۀ اخيري رکن کښې د نخښې ¯ نه مراد د نيمګړي رکن غورځېدلي سېلاب ته اشاره ده -

OWNED BY 0300 9792115

اوږد رکني بحرونه

دا بحرونه دڅلورو اوږدو رکنونو نه جوړېږي - لومړے اوږد رکن لومړے اوږد رکني بحر ، دويم اوږد رکن دويم اوږد رکني بحر ، دريم اوږد رکن دريم اوږد رکني بحر ، څلورم اوږد رکن څلورم اوږد رکني بحر، او پۀ اخير کښې يو ځل بيا څلورم اوږد رکن پنځم اوږد رکني بحر جوړوي - د هر يوۀ بحر بيا څلور څلور ښاخونه دي ما سوا د پنځم اوږد رکني بحر نه چې هغه پنځۀ ښاخونه لري -

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړے اوږد رکني بحر

دا بحر د لومړي اوږدۀ رکن | ۱۲۳۴ | چې لومړے سپلاب يې خجن دے ، د تکرار څخه جوړيږي - د دې رکن دويم، دريم او څلورم سپلابونه سپک وي - د رکن د تکرار پۀ لحاظ د دې بحر څلور ښاخونه دي او هر ښاخ يې د درو سپلابونو نيمګړے رکن هم غواړي -

۱ - ~~لومړے اوږد رکني بحر (لومړے ښاخ)~~ : پۀ دې بحر کښې لومړے اوږد رکن | ۱۲۳۴ | يو ځل پۀ پوره توګه راځي او پۀ اخير کښې درې سپلابيز نيمګړے رکن غواړي - د دې بحر مصرعه اووۀ (۷) سپلابه وي - دا مصرعه د دې بحر تر ټولو لنډه مصرعه ده - اوس د رحمت الله درد د يوۀ غزل نه خوشعرونه را اخلم :

يا خالقه ! لمر مې کړې
زيرے د سحر مې کړه
ما سوا لۀ خپل وجود
يا الله ! کافر مې کړه
زۀ د شبنم څاڅکےيم
خدايه ! سمندر مې کړه
تۀ سنګ پارس او زۀ
کاڼے يمه زر مې کړه
مينه د انسان راکړه

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

درد یم چاره کرمې کړه

د لوستلو نه پس یې د دې ښاخ پۀ رکنونو کښې تقطیع کوم :

| ۸ ۷ ٦ ۵ | ۴ ۳ ۲۱ |

| یا خا ل قه | لمر مې کړه |

| زي رے د س | حر مې کړه |

| ما س وا لۀ | خپل و جود |

| یا الله کا | فر مې کړه |

| زۀ د شب نم | ځاځ یم |

| خدا یه !س من | در مې کړه |

| تۀ سن ګ پا | رس او زۀ |

| کا نړے ي مه | زر مې کړه |

| مې نه د ان | سا ن راک ړه |

| درد یم چا ره | کر مې کړه |

ا ـــــــــــ نیمګړے رکن

د دې بحر د مصرعې لومړے او پنځم سېلابونه خجن وي او نوره یې سپک وي - لکه څنګه چې د باندې قالب نه ښکاره کېږي - دا شعرونه پۀ څلور سېلابیز رکنونو کښې ووېشل شول نو معلومه شوه چې د مصرعې لومړے او پنځم سېلابونه خجن دي که لږ نور فکر وکړے شي نو د اتم سېلاب خانې د پاره زمونږ سره بل

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپلاب نۀ شته يعنې د اتم سپلاب ځاي خالي دے - لومړے اوږد رکن اول ځل پۀ پوره توګه او بيا پۀ نيمګړي درې سپلابيز شکل کښې را -اوس که چرته د اول ا و يا د پنځم خجنو سپلابونو پۀ ځاي سپک سپلاب راشي نو بحر ماتيږي -

۲ - ~~لومړے اوږد رکني بحر (دويم ښاخ)~~ : دا بحر هم د لومړي اوږدۀ رکن ا ۱ ۲ ۳ ۴ ا د تکرار څخه جوړيږي د دويم ښاخ مصرعه د لومړي ښاخ د مصرعې نه څلور سپلابه اوږده وي - دا ذکر شوے رکن دوه ځله پۀ پوره توګه او يوځل پۀ نيمګړي درې سپلابيز شکل کښې راځي - د دې بحر مصرعه يولس(۱۱) سپلابه وي او خجن سپلابونه يې لومړے، پنځم او نهم دي - پۀ دې ښاخ کښې د عبد الرحيم مجذوب د يوۀ غزل نه څو شعرونه عرض کوم :

OWNED BY 0300 9792115

لا خو مې کتلي درته سم نۀ دي
تم شه ګله اوښکې مې لا تم نۀ دي
غم د جدايي پۀ زړۀ غلبيل يمه
دا شانې سيخونه خو د زغم نۀ دي
ښکلي مې چې وګوري مسکاکوي
زۀ به لېو يمه دوي ګرم نۀ دي
زخم مې داغي دا مې علاج کوي
سوے دے مسلسل دا خو ملهم نۀ دي
پوه دے دمجذوب پۀ زړګي پوه دے ښۀ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښکلي که وليان نۀ دي څۀکم نۀ دي

اوس هم دغه شعرونه د دې ښاخ پۀ رکنونو کښې داسې

وېشلي شوي دي :

| ۱۲ ۱۱ ۱۰۹ |۸ ۷ ۶ ۵ |۴ ۳ ۲۱ |

|ښُکلي مې کـ |ت ُلي د ر ته | سُم نۀ دي ـ |

|تُم شه ګـ له |وُښ کې مې لا |تُم نۀ دي ـ |

|غُم د ج دا |يُي پۀ زړۀ غل |بُېل ي مه ـ |

|دُا شا نې سي |خُو نه خو دا |زغُم نۀ دي ـ |

|ښکـُ لي مې چې |وُګو ري مس |کُا کوي ـ |

|زُۀ به لې و |ئـُي مه دوي |ګرُم نۀ دي ـ |

|زُخم مې دا |غُي دا مې ع |لُاج کوي ـ |

|سوُـے دے م سل |سُل دا خو مل |هُم نۀ دي ـ |

|پُوه دے د مج |ذُوب پۀ زړګي |پُوه دے ښۀ ـ |

|ښکـُ لي که ول |يُان نۀ دي څۀ |کُم نۀ دي ـ |

۱ـــــــــــــ۲ـــــــــــنيمګړے رکن

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ - ~~لومړے اوږد رکني بحر (دریم ښاخ)~~ :پۀ دې ښاخ

کښې هماغه لومړے اوږد رکن پۀ پوره توګه درې ځله تکرار کېږي او پۀ اخیر کښې د درو سپلابونو نیمګړے رکن هم غواړي- د دې ښاخ هره مصرعه پنځلس (۱۵) سپلابه وي او د دویم ښاخ د مصرعې نه شلور سپلابه زیاته وي - خجن سپلابونه یې لومړے ، پنځم ، نهم او دیارلسم دي او باقي نوره سپلابونه یې سپک دي -

دې نه پس پۀ دې ښاخ کښې شوے د خوشال خان د غزل نه څو شعرونه وړاندې کول شي :

نۀ شته پۀ دا شهرڅوک چې نۀ دي خریدار ستا
څۀ رنګه ډېر تو د دے چې مې ولیدۀ بازار ستا
ښه ده سروې ونه ، نۀ چې ښه د ه ستا ترقده
شهد که شېرین دے ، نۀ شېرین دے تر ګفتار ستا
چا چې تا ته کړے یونظر دے پۀ درست عمر
څو پۀ دنیا پایي نور به تل وي طلبګار ستا
ډېر طبیبان راغلل لکه راغلل هسې لاړل
راشه حال یې ګوره چې څۀ حال لري بیمار ستا
سر لري خوشاِل درته پېش کش که دې پکار وي
نوره تر دا څۀ چې د چا سر راشي پکار ستا

د خوشال بابا د دغو شعرونو لۀ لوستلو پس ، د دې بحر پۀ رکنونو کښې یې لاندې تقطیع کېږي :

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

| ١ُ ٢ ٣ ٤ | ٥ ٦ ٧ ٨ | ٩ ١٠ ١١ ١٢ | ١٣ُ ١٤ ١٥ ١٦ |

انُۀ شته پۀ دا ا شُ هر څوک چې ا نُۀ دي خ ري ا دُار ستا (ˉ) ˉ|

اڅُۀ رن ګه ډېرا تُود دے چې مې ا وُ لي دۀ با ا زُار ستا (ˉ) ˉ|

ابنُه ده سر وې ا وُنه ، نۀ چې ا بنُه ده ستا ترا قُ د ه (ˉ) ˉ|

اشُ هد که شې ا رُ ين دے ، نۀ شې ارُين دے تر ګف ا تُارستا (ˉ)ˉ|

اچُا چې تا ته ا کرُے يون ا ظُر دے پۀ درست ا عُ مر (ˉ)ˉ|

اڅُو پۀ دن يا ا پُا يي نور به ا تُل وي ط لب ګُار ستا (ˉ)ˉ|

ادُېر ط بي بانا رُاغ لل ل که ا رُاغ لل ه سې ا لُا ړل (ˉ ˉ)|

ارُا شه حال يې اکُو ره چې څۀ احُال ل ري بي ا مُار ستا (ˉ ˉ)|

اسرُ ل ري خوا شُال در ته پېش اکُش که دي پ ا کُار وي(ˉ ˉ)|

انُو ره تر دا ا څُۀ چې د چاا سرُ را شي پ اکُار ستا (ˉ ˉ)|

ا۔۔۔۔۔۔۔۔۔٢۔۔۔۔۔۔۔٣۔۔۔ نيمګړے رکن

OWNED BY 0300 9792115

ياده دې وي چې د دې بحر مصرعه ١٥ سپلابونه لري خود دغو باندينو شعرونو ټولې مصرعې څوارلس (١٤) سپلابونه لري پۀ دې کښې اخيرې خجن سپلاب (ديارلسم) د اوږد سپلاب پۀ توګه کارو شوے دے پۀ تقطيع کښې د نخښې (ˉ) نه دغه مراد دے او د اخېري ˉ نه درې سپلابيز نيمګړي رکن ته اشاره ده -

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ - لومړے اوږد رکني بحر (څلورم ښاخ) :

کوم وخت چې د پښتو ژبه د خپلوعروضو سره لا اشنا شوې نۀ وه نو هغه وخت کښې چې کوم شعرونه پۀ بحرِ مدید کښې ليکلي شوي وو ، نن د هغوي لۀ تجزيې دا معلومېږي چې د خپلو عروضو پۀ رڼا کښې هغه شعرونه د "لومړي اوږد رکني بحر" د څلورم ښاخ پۀ عروضي چوکاټ کښې ځايېږي لکه د رحمان باباؒ دا لاندې شوے غزل-

د لومړي اوږد رکني بحر تر ټولو وړه مصرعه د لومړي ښاخ اووۀ (۷) سېلابيزه مصرعه ده ، لۀ دغو اووۀ سېلابيزو دوو مصرعو څخه جوړه شوې يوه غبرګه مصرعه پۀ دې څلورم ښاخ کښې راځي نو ځکه به د څلورم ښاخ د مصرعې اوږدوا څوارلس (۱۴) سېلابه وي- اوس يو ځل د دې بحر پۀ دې ښاخ کښې شوے د رحمان باباؒ لۀ غزل نه څو شعرونه عرض کوم ، پس لۀ هغې به يې د دې بحر پۀ رکنونو کښې تقطيع کوم :

OWNED BY 0300 9792115

سر زما سامان زما ، زار شه تر جنان زما
زار شه تر جنان زما ، سر زما سامان زما
زيان زما نقصان زما ، واړه د يار هجر دے
واړه د يار هجر دے ، زيان زما نقصان زما
مشک زما زعفران زما ، ستا د کوڅې خاورې دي
ستا د کوڅې خاورې دي ، مشک زما زعفران زما

(c) ketabton.com: The Digital Library

باغ زما بوستان زما ، بې تا مېوه نۀ نيسي
بې تا مېوه نۀ نيسي ، باغ زما بوستان زما
زړۀ زما چشمان زما ، بې تا هيڅ حال نۀ لري
بې تا هيڅ حال نۀ لري ، زړۀ زما چشمان زما

د لومړي اوږد رکني بحر د څلورم ښاخ پۀ رکنونو کښې تقطيع :

| ١ ٢ ٣ ۴ | ۵ ٦ ٧ ٨ | | ٩ ١٠ ١١ ١٢ | ١٣ ١۴ ١۵ ١٦ |

سُر زما سا	مُان ز ما ⁻		زُارشه ترج	نُان ز ما ⁻
زُار شه تر ج	نُان ز ما ⁻		سُر زما سا	مُان ز ما ⁻
زيُان زما نق	صُان زما ⁻		وُا ړه د يار	هُ جر دے⁻
وُا ړه د يار	هُ جر دے⁻		زيُان زما نق	صُان زما ⁻
مُشک زما زعف	ران زما ⁻		ستُا د کو څې	خُاو رې دي⁻
ستُا د کو څې	خُاو رې دي⁻		مُشک زما زعف	رُان زما ⁻
بُاغ زما بوس	تُان زما ⁻		بُې تا مې وه	نُۀ ني سي ⁻
بُې تا مې وه	نُۀ ني سي⁻		بُاغ زما بوس	تُان زما ⁻
زړُۀ زما چش	مُان ز ما ⁻		بُې تا هيڅ حال	نُۀ ل ري ⁻
بُې تا هيڅ حال	نُۀ ل ري ⁻		زړُۀ زما چش	مُان زما ⁻

١ــــ نيمګړے رکن ـــــ ٢ــــ نيمګړے رکن

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

پهٔ دې تقطيع کښې دا ښکاره ده چې لومړے اوږد رکن اول ځل پوره ، بيا نيمګړے، بيا پوره او بيا نيمګړے را دے - دا د لومړي ښاخ د اووهٔ سپلابيزې مصرعې غبرګ شکل دے - د دې ښاخ مصرعه څوارلس(۱۴) سپلابه راغله - خجن سپلابونه يې لومړے ، پنځم ، نهم او ديارلسم دي - چونکه دلته اتم سپلاب د غورځېدلو (لومړي نيمګړي رکن) لهٔ سببه د غبرګې مصرعې پهٔ اووم سپلاب سکته يا وقفه راځي نو لوستو به پهٔ اووم سپلاب لږ غونډې تم کېږي - لوستو پهٔ پيوسته توګه او رواني سره دغه مصرعه لهٔ سره تر اخيره پورې نهٔ شي لو -

دلته دې يوه بله نکته هم بې د ليکلو نهٔ وي پاتې ، هغه دا چې که څوک وغواړي نو د لومړي بحر د د دې څلورم ښاخ غبرګه مصرعه بېرته پهٔ دريم ښاخ کښې هم بدلولې شي - د دې غبرګې مصرعې د غورځېدلي ا تم سپلاب ځاې ته به يو سپلاب ورننه کړي نو بيا به د دريم ښاخ پهٔ پنځلس سپلابيزې مصرعې کښې بدله شي ، هم دغه شان که د دريم ښاخ مصرعه څلورم ښاخ ته اړول غواړي نو بيا به د مينځ اتم سپلاب ترېنه وغورځوي ، د اتم سپلاب د غورځولو نه پس به يوه څوارلس سپلابيزه غبرګه مصرعه ترېنه جوړه شي -

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم اوږد رکني بحر

دا بحر د دويم اوږدهٔ رکن | ١ ٢ ٣ ۴ | چې دويم سېلاب يې خجن دے ، د تکرار نه جوړېږي - د دې رکن لومړے، دريم او څلورم سېلابونه سپک وي - د رکن د تکرار لهٔ مخې د دې بحر څلور ښاخونه دي - هر ښاخ يې د درو سېلابونو نيمګړے رکن هم غواړي -

ا - <u>دويم اوږد رکني بحر (لومړے ښاخ)</u> : دا بحر د دويم اوږد رکني بحر تر ټولو لنډ ښاخ دے -پهٔ دې بحر کښې دويم اوږد رکن | ١ ٢ ٣ ۴ | يو ځل پهٔ پوره توګه راځي او بيا پهٔ بل ځل د درې سېلابيز نيمګړي رکن پهٔ صورت کښې - د دې بحر مصرعه اووهٔ (٧) سېلابه وي - د دې ښاخ پهٔ مصرعه کښې خجن سېلابونه دويم او شپږم دي - د غازي سيال يو نظم چې عنوان يې دے " کشميربه ازادېږي " پهٔ هم دې ښاخ کښې شوے دے ، د نمونې پهٔ طور لومړي څو شعرونه ترېنه راخيستي شوي دي :

کشمير به ازادېږي
دا خوب به رښتيا کېږي
تر څو به پهٔ دا خاوره
دا سرې وينې بهېږي
پهٔ دغه سرو لمبو کښې

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګلان به زرغونېږي

فریاد د مظلومانو

تر عرشه به رسېږي

د خوېندو لوپټو نه

بیرغ به را جوړېږي

یو ځل د لوستلو نه پس د دغو شعرونو د دې بحر په

رکنونو کښې داسې تقطیع کوم :

| ۱ ۲ُ ۳ ۴ | ۵ ۲ُ ۷ ۸ |

|کش مُیر به ا |زا دُې ږ ي - |

|دا خُوب به رښ |تیا کُې ږي - |

|تر څُو به په |دا خُاو ره - |

|دا سرُې وي نې |ب هُې ږي - |

|په دُ غه سرو |لم بُو کښې - |

|ګ لُان به زر |غو نُې ږي - |

|فر یُاد د مظ |لو مُا نو - |

|تر عُر شه به |ر سُې ږ ي - |

|د خوُین دو لو |پ ټُو نه - |

|بې رُغ به را |جو ړُې ږي - |

ا ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ نیمګړے رکن

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ - دويم اوږد رکني بحر (دويم اخ) : ددې

ښاخ مصرعه د لومړي ښاخ د مصرعې نه څلور سېلابه اوږده ده-په

دې بحر کښې دويم اوږد رکن | ا ۱ ۲ ۳ ۴ | دوه ځله په پوره توګه

راځي او بيا په اخير کښې په درې سېلابيز نيمګړي شکل کښې - د

دې بحر مصرعه يولس (۱۱) سېلابه وي - اوس به د دې ښاخ يو غزل

را اخلم :

پر سد وم لېو کړم د يا ر ستړګو
زۀ هم د کار سړے کړم د يار ستړګو
بې مينې ژوند په مرګ باندې حساب دے
زۀ مړ وم را ژوند ےکړم د يار ستړګو
پو هېږمه چې هيڅ لا هم نۀ يم
ورځمه که يو کړم د يا ر ستړګو
کېد ے شي که و يار ته مې ورخپل کړي
لۀ ځانه خو پرد ے کړم د يار ستړګو
چې مات شومه د خپل زړګي په سر کښې
زۀ د اسې يو ا غز ے کړم د يار ستړګو

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې بحر په قالب کښې يې په لاندېنې توګه تقطيع کوم :

| ۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ |

|پر سُد وم لې |و کړم د |يار سترُګو -|

|زهٔ هُم د کار |س رُے کړم د |يار ستُرګو -|

|بې مُې نې ژوند |پهٔ مُرګک بان دې |ح سُاب دے-|

|زهٔ مُړ وم را |ژون دُےکړم د |يار ستُرګو -|

|پو هُې ږ مه |چې هُېڅ لا |هم نُهٔ يم -|

|ور ځُ مه که |يو کړم د |يار ستُرګو -|

|کې دُے شي که |و يُار ته مې |ور خپُل کړي -|

|لهٔ ځُا نه خو |پر دُےکړم د |يار ستُرګو -|

|چې مُات شو مه |د خپُل زړګي |پهٔ سُر کښې -|

|زهٔ دُا سې يو |اغ زُےکړم د |يار ستُرګو -|

۱------۲------نيمګړے رکن

پهٔ تقطيع کښې دا ليد شي چې د دولسم سېلاب خانه خالي ده ، نو د ا خلور واړه مصرعې يولس يولس (۱۱) سېلابونه لري - د دغو مصرعوخجن سېلابونه دويم، شپږم او لسم دي - دويم اوږد رکن هم دوه ځله پهٔ پوره شکل کښې را دے او يو ځل پهٔ نيمګړي شکل کښې -

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ - دويم اوږد رکني بحر (دريم ښاخ) : پۀ دې

ښاخ کښې هم هغه دويم اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | کارو شي خو

دا ښاخ د دې بحر د دويم ښاخ نه پۀ دې وجه بېل دے چې پۀ دې

کښې دغه رکن پۀ پوره شکل کښې درې ځله تکرار کېږي او پۀ اخير

کښې پۀ درې سېلابيز نيمګړي شکل کښې - اوس د لوستلو د پاره د

مطيع الله قريشي يو غزل چې پۀ هم دې بحر کښې دے ، وړاندې

کوم :

اشنا ! خپله وعده لږه محکمه کړه چې څمه
زړګے مې بيا د بل ديدن پۀ طمعه کړه چې څمه
ستا غم مې غموي که پۀ شهرت مې خفا کېږے
خپل غم راځينې واخله ما بې غمه کړه چې څمه
شپه لاړه د رخصت پۀ اخيستو کښې سپين صبا شو
تۀ زلفې را خورې کړه رڼا کمه کړه چې څمه
ما ستا لۀ دره بېرته د تلو لار ليدلې نۀ ده
دا لار خو تر څۀ ځايه را ته سمه کړه چې څمه
پۀ تلو کښې يې ويئل چې قريشي بيا به راځمه
خوسترګو يې ويئل چې خاطر جمعه کړه چې څمه

د غزل د لوستلو نه پس يې د دې ښاخ پۀ رکنونو کښې تقطيع کوم :

(c) ketabton.com: The Digital Library

|١ ُ٢ ٣ ٤ | ٥ ُ٦ ٧ ٨ | ٩ ١٠ُ ١١ ١٢ | ١٣ ُ١٤ ١٥ ١٦|

|اش نُا خپ له| وع دُه ل بړه | مح کُ مه کړه | چې ځُ مه ¯ |

|ازړ کُے مې بیا | د بُل دي دن| پهٔ طُ معه کړه | چې ځُ مه ¯ |

|استا غُم مې غ | م وُي که پهٔ | شه رُت مې خ | فا کُې بړے ¯|

|اخپل غُم را ځي |نې واُخ له ما | بې غُ مه کړه |چې ځُ مه¯|

|اشپه لُا ړه دا | رخ صُت پهٔ ا | خیس تُو کښې سپین| ص بُا شو¯|

|اتهٔ زُل فې را |خو رُې کړه ر | ناکُ مه کړه | چې ځُ مه¯|

|اما ستُا لهٔ دا | ره بُېر ته د |تلو لُار لې د | لې نُهٔ ده¯ |

|اد ا لُار خو تر| اځهٔ ځُا یه را | ته سُ مه کړه | چې ځُ مه¯|

|اپهٔ تلُو کښې یې | وي ئُل چې ق |ارېُ شي بیا به | راځُ مه¯|

|اخو ستُرګو یې | وي ئُل چې خا| طرجُ معه کړه | چې ځُ مه¯|

ا-----٢--------٣-----نیمګړے رکن

OWNED BY 0300 9792115

د دې بناخ مصرعه پنځلس (١٥) سېلابه وي د تقیطیع پهٔ تجربه کښې دا ښکاره شوه چې دویم اوبږد رکن درې ځله پوره او پهٔ اخیر کښې درې سېلابیز نیمګړي شکل کښې را او خجن سېلابونه یې دویم، شپږم، لسم ا و څوارلسم دي - دا ښاخ هم پهٔ پښتو شعر کښې زیات لیدل کېږي- د ښاخ د اهمیت او شهرت لهٔ مخې ، د تمرین د پاره د سلیم قرار لهٔ یوهٔ غزل نه څو شعرونه وړاندې کوم لوستونکي کولې شي چې پخپله یې د تقطیع هڅه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکړي ولې چې د تقطیع مهارت پهٔ مشق منحصر دے۔

ولاړ راته واعظ دے د جنت پهٔ مناري
وهلې مې تکيه ده د رحمت پهٔ مناري
کوترې به د امن بچي چرته زیږوي
تاو شوي چې ماران دي د قیادت پهٔ مناري
خپل وس پرې حاسدانو، جابرانو کړ تمام
لا خو نخښې لرو د مروّت پهٔ مناري
بیا هم راباندې ګران دے داسې ګران لکه جنان
رقیب که وي ولاړ د رقابت پهٔ مناري
قراره! اور چې لګي پهٔ جونګړې د ښائست
لړزان دې ولې راشي د جرأت پهٔ مناري

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ - دويم اوږد رکني بحر (لورم ماخ)

بحر مضارع د عربی عروضو د مرکب (د مفرد بحرونو د ګډون نه مرکب بحر جوړېږي) بحرونو څخه يو مشهور بحر دے پۀ دې بحر کښې نرمي او پست وا وي- د بحر مضارع سالم وزن داسې وي :

مفاعيلن فاعلاتن مفاعيلن فاعلاتن

د دې بحر د مصرعې پۀ اوله برخه کښې دوه جلا جلا رکنونه راځې ، دويمه برخه کښې يې تکرار دے نو پۀ دې وجه دا مصرعه پۀ دوو سمو حصو کښې تقسيم کېږي -

د دې بحر يو زحاف بحر مضارع مثمن (پۀ يوه مصرعه کښې څلور او پۀ دوو مصرعو کښې اتۀ رکنونه) اخرب دے چې وزن يې داسې دے :

مفعول فاعلاتن مفعول فاعلاتن

پۀ دې زحاف کښې هم پۀ دوو جلا جلا رکنونو مصرعه شروع شي او د مصرعې پۀ دويمه برخه کښې د لومړۍ برخې تکرار وي - د بحر مضارع سالم پۀ مصرعه کښې شپاړس سېلابونه وي او پۀ زحاف مثمن اخرب کښې دولس - سالم شکل وي که زحاف ، د دې بحر مصرعه يوه غبرګه مصرعه وي -

د عبد العلي کاکړ يو غزل چې پۀ بحر مضارع مثمن اخرب کښې شوے وو ، ترېنه يوه مصرعه را اخلو :

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

یار درومي او زهٔ نهٔ مرم هرګوره بې وفا یم

د دې مصرعې پهٔ اولې برخې کښې داسې رکن استعمال شوے دے چې دویم سېلاب یې خجن دے ، دا رکن دوه ځله تکرار شوے دے د دې مصرعې د اولې برخي وزن هم د مفعول فاعلاتن وزن دے - د مصرعې دویمې برخې کښې د اولې برخې تکرار دے -دا مصرعه د اوو سېلابونو غبرګه مصرعه ده -

د دې بحث نه پس سړے دې نتیجې ته را رسي چې د عروضو تصور نه مخکښې د پښتو کوم شعرونه چې پهٔ بحر مضارع کښې لیکلي شوي وو هغه نن د پښتو خپلو عروضو "دویم اوږد رکني بحر" پهٔ څلورم ښاخ کښې راځي -

OWNED BY 0300 9792115

دا ښاخ هم د دویم اوږدهٔ رکن (۱ ۲ ۳ ۴) د تکرار څخه جوړېږي- د دویم اوږد رکني بحر تر ټولو وړه مصرعه د لومړي ښاخ اووهٔ (۷)سېلابیزه مصرعه ده - دا اووهٔ سېلابیزه مصرعه چې دوه ځله یوه پهٔ بلې پسې کړې شي نو د څوارلسو (۱۴)سېلابونو یوه غبرګه مصرعه به ترېنه جوړه شي - دا غبرګه څوارلس سېلابیزه مصرعه د دې بحر پهٔ څلورم ښاخ کښې راځي - د څلورم ښاخ هره مصرعه څلور رکنونه لري چې لومړے او دریم رکن یې پهٔ پوره شکل تکرار کېږي خو دویم او څلورم رکن یې پهٔ نیمګړي شکل کښې-اوس د غازي سیال هغه نظم(کشمیر به ازادېږي) چې ددې بحر پهٔ لومړي ښاخ کښې دے ، دلته پېش کوم :

(c) ketabton.com: The Digital Library

کشمیر به ازاد یږي
دا خوب به رښتیا کېږي
ترڅو به چې دا خاوره
دا سرې وینې بهېږي
په دغه سرو لمبو کښې
ګلان به زرغونېږي
فریاد د مظلومانو
تر عرشه به رسېږي
د خوېندو لوڼو نه
بېرغ به را جوړ یږي

OWNED BY 0300 9792115

د دې نظم هره مصرعه اووه (۷) سېلابه ده او خجن سېلابونه یې دویم او شپږم دي اوس به د دغو مصرعو نه لږ ساعت د پاره خوارلس (۱۴) سېلابېزې غبرګې مصرعې جوړول پکار وي چې د دې ښاخ په سانچه کښې ځاي شي - لاندینې پنځه غبرګې مصرعې به په دې ډول په لاس راشي -

کشمیر به ازاد یږي دا خوب به رښتیا کېږي
ترڅو به چې دا خاوره دا سرې وینې بهېږي
په دغه سرو لمبو کښې ګلان به زرغونېږي

(c) ketabton.com: The Digital Library

فریاد د مظلومانو تر عرشه به رسیږي

د خوبندو لوپټو نه بیرغ به را جوړیږي

اوس به دا مصرعې د دې ښاخ په رکنونوکښې تقطیع غواړي ؛

| ۱ ٢ ۳ ۴ | ۵ ٦ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱٢ | ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱٦ |

|کش مُیربه || زا دُې ږ ي⁻| |دا خُوب به ربښ | تیا کُې ږي⁻|

| ترڅُو به پهٔ | دا خاُو ره⁻ | |ادا سرُې وي نې | ب هُې ږ ي⁻|

|پهٔ دُغه سروا| لم بُوکښې⁻| |ګ لُان به زر | غو نُې ږي⁻ |

| فریُاد د مظ | لو مُا نو⁻ | | تر عُر شه به | ر سُې ږ ي⁻ |

| د خوُبن دو لو | پ تُو نه⁻ | | بې رُغ به را | جو ړُې ږي⁻|

۱------- نیمګړے رکن ------- ٢ ------- نیمګړے رکن

OWNED BY 0300 9792115

د دې ښاخ د مصرعو د میځیني نیمګړي رکن

(اتم سپلاب د غورځیدو) لهٔ کبله به لوستو پهٔ اووم سپلاب لږ غوندې ایساریږي ، پهٔ روانه توګه یا بې د وقفې یې نه شي لو - د دې ښاخ د مصرعې خجن سپلابونه دویم ، شپږم، لسم او څوارلسم دي خو چې کله یې یو لوستو لولي نو د وینا پهٔ وخت کښې وروستیني دوه خجن سپلابونه یوه درجه را مخکښې شي او نهم او دیار لسم شي ، دا ځکه چې وقفه یا سکته د وینا پهٔ وخت کښې پهٔ سپلاب نهٔ حسابیږي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم اوږد رکني بحر

کوم وخت چې نړۍ د ازاد نظم سره لا اشنا شوې نۀ وه او کوم وخت چې د پښتو ادب د عروضو سره نۀ وو اشنا شوې ، هغه وخت (۱۶۰۳ - ۱۶۱۲عیسوي) اخون درویزه باباؒ مخزن وو، چې پۀ کوم ادبي صنف کښې یې وو هغې ته نن ازاد نظم وایي او چې پۀ کوم وزن کښې یې وو هغې ته نن د پښتو عروضو "دریم اوږد رکني بحر" وایي (پۀ دې مفروضو باندې باید چې خبرنې وکړې شي) - د مخزن اتۀ سپلابیزې کرښې د ذکر شوي بحر پۀ دویم ښاخ کښې راځي ، دولس سپلابیزې کرښې یې پۀ دریم ښاخ او شپاړس سپلابیزې کرښې یې پۀ څلورم ښاخ کښې راځي -

دا بحر د دریم اوږدۀ رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | چې دریم سپلاب یې خجن دے ، د تکرار نه جوړېږي - د دې رکن لومړے، دویم او څلورم سپلابونه سپک وي - د رکن د تکرار لۀ مخې د دې بحر څلور ښاخونه دي - د دې بحر ځانګړتیا دا ده چې د دې هیڅ یو ښاخ هم نیمګړے رکن نۀ غواړي بلکه د خپل سالم شکل پۀ تکرار سره مصرعه پوره کو شي - دا بحر پۀ پښتو شاعرۍ کښې تر ټولو بحرونو زیات کارو شوے دے-

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ - د ريم اوږد رکني بحر (لومړے باخ)

پۀ دې ښاخ کښې دريم اوږد رکن ۱|۱ ۲ ۳ ۴| پۀ پوره توګه يو ځل راځي او نيمګړي رکن ته اړتيا نۀ لري - د دې ښاخ مصرعه څلور(۴) سپلابه ده او دريم سپلاب يې خجن دےاو لومړے ، دويم او څلورم سپلابونه يې سپک دي -دا د پښتو شاعرئ تر ټولو وړه مصرعه ده - هم دا وجه ده چې د دې بحر دا ښاخ ډېر کم کارو شوے دے -

اوس يو ځل د لوستلو د پاره د غازي سيال د يوۀ غزل نه لومړي څو شعرونه را اخلم :

OWNED BY 0300 9792115

تۀ مغرو ر

زۀ مجبو ر

خاو رې شه

ستا غرور

تۀ مې خا ن

زۀ مزد و ر

زۀ دې وروور

تۀ تر بو ر

نيت کښې شته

څۀ فتو ر

اوس يې د دې ښاخ پۀ سانچه کښې يې ځايوم :

(c) ketabton.com: The Digital Library

| ۱ ۲ ۳۴ |

| تهٔ مغ رُور - |

| زهٔ مج بُور - |

| خاو رې شُه - |

| ستا غ رُور - |

| تهٔ مې خُان - |

| زهٔ مز دُور - |

| زهٔ دې ورُور - |

| تهٔ تر بُور - |

| نيت کښې شتُه - |

| څهٔ ف تُور - |

۱

OWNED BY 0300 9792115

لکه څنګه باندې ذکر وشو چې د دې ښاخ مصرعه څلور سېلابونه لري ، خو دا مصرعه درې (۳) سېلابونه لري - اوس چې درې سېلابونه ولې لري ؟ ګران لوستونکي به د تېرو پاڼو پهٔ مرسته د دې سوال د پاره جواب ولټوي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ - د ریم اوږد رکني بحر (دویم ماخ)

د لومړي ښاخ نه د دې دویم ښاخ مصرعه څلور سپېلابه اوږده ده، څکه چې په دې ښاخ کښې دریم اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | په پوره توګه دوه ځله تکرار کېږي ،او نیمګړے رکن هم نۀ غواړي - د دریم اوږد رکني بحر ټول ښاخونه داسې دي چې هغه د خپل سالم شکل په تکرار مصرعه پوره کولې شي- د دې ښاخ مصرعه اتۀ (۸) سپېلابونه لري - د نورو بحرونو د لنډو ښاخونو سره که دې ښاخ مقابله کوو نو دا ښاخ ډېر زیات کارو شوے دے ؛ غزل ، نظم او اولسي شاعرۍ هم په دې ښاخ کښې ډېره زیاته شوې ده - اوس د رحمان بابارح د یوۀ غزل نه څو شعرونه وړاندې کوو چې هم دې ښاخ کښې دے-

د دلبرو په درګاه
نۀ حرمت لرم نۀ جاه
غو څوي مې د زړۀ ولې
د چشمانو په نګاه
هومره قدر مې هم نۀ شته
لکه قدر د ګیاه
هیڅ خبر لۀ ځانه نۀ یم
چې زۀ څۀ لرم ګناه
د رحمان په خبر دې نۀ شي

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

حال احوال د چاتباه

د رحمانبابا لۀ غزل لوستلو نه وروستو يې اوس د دې ښاخ پۀ رکنونو کښې تقطيع کوم :

|۸ ۷ ۶ ۵ | ۴ ۳ ۲ ۱|

| د دل ب روا پۀ در ګاه (-) |

| نۀ حر مت ل ا رم نۀ جاه (-) |

| غو خ وي مې ا د زړۀ ولې |

| د چش ما نو ا پۀ ن ګاه (-) |

| هوم ره ق در ا مې هم نۀ شته |

| ل که ق در ا د ګ ياه (-) |

| هيخ خ بر لۀ ا ځا نه نۀ يم |

| چې زۀ څۀ ل ا رم ګ ناه (-) |

| د رح مان پۀ ا خپر دې نۀ شي |

| حال اح وال د ا چا ت باه (-) |

۱ـــــــــــــــــــ۲

OWNED BY 0300 9792115

د دې ښاخ مصرعه اتۀ (۸) سېلابه ده او خجن سېلابونه يې دريم او اووم دي- که پۀ ژور نظر ورته وکتل شي نو دا هم ترېنه څرګندېږي چې دا ښاخ د دريم بحر د لومړي ښاخ غبرګ شکل دے - پۀ دې تقطيع کښې دا هم ښکاره شوه چې مطلع او هره

(c) ketabton.com: The Digital Library

همقافیه مصرعه اووهٔ (۷) سېلابه ده او بې قافیه مصرعه اتهٔ (۸) سېلابه ده او بحر ته هیڅ تاوان هم نهٔ دے رسېد - د دې خبرې سپیناوي د پاره به یو ځل بیا لوستونکو ته د اوږد سېلاب ځانګړ تیاوې کتل پکار وي -

۳ - د ریم اوږد رکني بحر (د ریم ساخ)

پهٔ دې ښاخ کښې هم هغه دریم اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ُ ۴ | چې دریم سېلاب یې خجن وي ، کارو شي خو دا ښاخ د دې

OWNED BY 0300 9792115

بحر د دویم ښاخ نه پهٔ دې وجه بېل دے چې پهٔ دې کښې دغه رکن پهٔ پوره شکل کښې درې ځله تکرار کېږي نو د دې ښاخ مصرعه به دولس (۱۲) سېلابه اوږده وي- لکه د دې بحر نورو ښاخونو،دا ښاخ هم پهٔ اخیر کښې نیمګړي رکن ته اړتیا نهٔ لري - خجن سېلابونه یې دریم،اووم او یولسم دي- دا ښاخ هم ډېر زیات کارو شوے دے - لهٔ پخوانیو شاعرانو واخله تر ننه پورې پهٔ دې ښاخ کښې غزل او د نظم پهٔ صورت کښې ډېر زیات لیکل شوي دي ، او نن هم لهٔ ډېرو بحرونو زیات قبول کړے شوے دے - پهٔ دې بحر کښې د رحمان بابا رح د یوهٔ غزل نه څو شعرونه وړاندې کوم:

(c) ketabton.com: The Digital Library

پۀ ښائست زما د يار نۀ دي خبرڅوک
که خبرشي پرې به نۀ بړدي دغه درڅوک
د دنيا چارې همه واړه فاني دي
برناحقه خاورې نولي پۀ خپل سر څوک
که زما د يار پۀ مخ د چا نظر شي
و بۀ نۀ کاندي بل خوا وته نظر څوک
د ديدن طاقت يې هيڅا سره نۀ شته
و افتاب ته نۀ شي برابر څوک
چې ببلتون پۀ سترګو ويني اشنايي کا
د رحمان پۀ څېر به نۀ وي باهنر څوک

OWNED BY 0300 9792115

د لوستلو نه وروستواوس يې د دې ښاخ پۀ رکنونو کښې
تقطيع کوم :

| ۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ |

پۀ ښا ئُست زا ما د يارُ نۀ	دي خ بُر څوک
که خ بُر شي	پرې به نُۀ بړدي	د غه دُر څوک
د دن يُا چا	رې ه مُه وا	ړه فا نُي دي
بر نا حُ قه	خاو رې نُو لي	پۀ خپل سُرڅوک
که ز مُا د	يار پۀ مُخ د	چا ن ظُر شي
و به نُۀ کان	دي بل خُوا و	ته ن ظُر څوک
د دي دُن طا	قت يې هُي چا	س ره نُۀ شته

(c) ketabton.com: The Digital Library

|و اف تُاب ته|ك نُۀ شي|ب را بُر ځوك|

|چې بېل تُون پۀ|ستر ګو وُي ني|ا ش نا يُي كا|

|د رح مُان پۀ|ښېر به نُۀ وي|با ه نُر ځوك|

ا۔۔۔۔۔۔۲۔۔۔۔۔۔۔۔۔۳

۴ - د ريم اوږد رکني بحر (لو رم اخ)

پۀ دې ځلورم ښاخ کښې هم هغه دريم اوږد رکن|ا ۲ ۳ُ

۴| چې دريم سپلاب يې خجن وي ،کارو شي خو دا ښاخ د دې بحر د دريم ښاخ نه پۀ دې وجه بېل دے چې پۀ دې ښاخ کښې دغه رکن پۀ پوره شکل کښې څلور ځله تکرار کېږي نو د دې ښاخ مصرعه به شپاړس (۱۶) سپلابه اوږده وي - دغاړو اتۀ سپلابيزې دوې مصرعې د دې ښاخ يوه غبرګه مصرعه جوړوي - لکه د دې بحر نورو ښاخونو دا ښاخ هم پۀ اخير کښې نيمګړي رکن ته اړتيا نۀ لري - خجن سپلابونه يې در يم،اووم ، يولسم او پنځلسم دي - پۀ پښتو شاعرۍ کښې دا ښاخ هم ډېر زيات کارو شوے دے - د خوشال خان بابا د يوۀ نظم (د دنيا بې ثباتي او بې وفايي) نه څو شعرونه وړاندې کوم :

همراهانو دې کوچ وکړ واړه لاړل تر منزله
تۀ لا کلك پۀ خوب اودۀ يې، اې زما دله غافله
لۀ نيستۍ نه و هستۍ ته لۀ هستۍ نه و نيستۍ ته
کاروانونه دي چلېږي ، قوافله ، قوافله

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دنیا پهٔ دریاب ډوبه ! د پایاب طمعه و مه کړه
دا پایاب دې ډېرو غوښتې خبر نهٔ شول لهٔ ساحله
چې ګفتار کردار یې واړه موافق سره یو رنګ شي
هله هر رنګه خبره ، اثر کاندي لهٔ قایله
پهٔ زیبا ګفتار دې هیڅ تقصیر و نهٔ کړهٔ خوشاله !
که کردار دې هم زیبا وه ، چار به ولې وه مشکله

او یې د دې ښاخ پهٔ عروضي قالب کښې اچوم :

| ۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ | ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ |

هم را هاُ نو	دې کوچ وُکړ	وا ړه لُا ړل	تر من زُ له
تهٔ لا کلُک پهٔ	خوب او دهٔ یې	اې زماُ د	له غا فُ له
لهٔ نېس تئ نه	و هس تئ ته	لهٔ هس تُئ نه	و نېس تُئ ته
کار وا نُو نه	دې چ لُې ږي	ق وا فُ له	ق وا فُ له
د دن یاُ پهٔ	دریاب ډُوبه	د پا یُاب ط	معه و مُه کړه
دا پا یاُب دې	ډېرو غُوښ تې	خ بر نهٔ شول	لهٔ سا حُ له
چې ګف تاُر کر	دار یې واُ ړه	م وا فُق س	ره یو رُنګ شي
ه له هُر رن	ګه خ بُ ره	ا ثر کاُن دي	لهٔ قا يُ له
پهٔ زې باُ ګف	تار دې هُې څ	تق صیر وُ نهٔ	کړهٔ خو شاُ له !
که کر داُر دې	هم زې باُ وه	چار به وُ لې	وه مش کُ له

۱ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ۲ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ۳ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ۴

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم اوږد رکني بحر

دا بحر د څلورم اوږدۀ رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | چې څلورم سېلاب يې خجن دے ، د تکرار څخه جوړېږي - د دې رکن لومړے، دويم او دريم سېلابونه سپک وي - د رکن د تکرار لۀ مخې د دې بحر هم لکه د نورو بحرونوڅلور ښاخونه دي - د ا بحر هم لکه د لومړي او دويم اوږد رکني بحر درې سېلابيز نيمګړے رکن غواړي او د خپل سالم شکل پۀ تکرار سره مصرعه نۀ شي پوره کولې - د دې رکن پۀ څلورم سېلاب بانديې خج وي نو پۀ نيمګړي رکن کښې دا اخيري (څلورم) خجن سېلاب وغورځېږي او درې سپک سېلابونه يې نيمګړے رکن | ۱ ۲ ۳ -| جوړوي -

OWNED BY 0300 9792115

۱ - لو رم اوږد رکني بحر (لومړے ښاخ)

پۀ دې ښاخ کښې څلورم اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | يوځل پۀ پوره توګه او بل ځل پۀ درې سېلابيز نيمګړي شکل کښې راځي - د دې نيمګړي رکن يې خجن (څلورم) سېلاب غورځېد وي ځکه د دې ښاخ د مصرعې وزن فقط پۀ يوۀ (څلورم) سېلاب باندې ولاړ وي - د دې ښاخ مصرعه اووۀ (۷) سېلابه وي - پۀ دې ښاخ کښې غزل هم شته او نظم هم -

د غازي سيال يو غزل چې پۀ دې ښاخ کښې دے ،ترېنه څو شعرونه را اخلم :

(c) ketabton.com: The Digital Library

و رکه شه دا زندګي
دا بې لۀ تا زندګي
څۀ به څوک ناز پرې وکړي
نۀ شوه د چا زندګي
زۀ د هغې زندګي
هغه زما زندګي
چا ته پرانستې غېږه
چا نه خفا زندګي
وایه تېرېږي څنګه
سیاله ! بې تا زندګي

OWNED BY 0300 9792115

اوس دا باندیني شعرونه د دې بناخ پۀ رکنونو کښې وېشم :

۸ ۷ ۶ ۵	۴ ۳ ۲ ۱
ور که شه دا	زن د ګي -
دا بې لۀ تا	زن د ګي -
څۀ به څوک ناز	پرې وک ړي -
نۀ شوه د چا	زن د ګي -
زۀ د ه غې	زن د ګي -
ه غه ز ما	زن د ګي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

ا چا ته پرا نُس ا تې غې بړه - ا
ا چا نه خ فُا ا زن د ګي - ا
ا وا يه تې رُې ا بړي خن ګه - ا
ا سيا له پۀ تُا ا زن د ګي - ا
ا-----نيمګړے رکن

۲ - لو رم اوږد رکني بحر (دويم اخ)

پۀ دې ښاخ کښې څلورم اوږد رکن ا ۱ ۲ ۳ ۴ ا دوه ځله پۀ پوره توګه او بل ځل پۀ درېم سېلابيز نيمګړي شکل کښې راځي - د دې نيمګړي رکن يې خجن (څلورم) سېلاب غورځېد وي ځکه د دې ښاخ د مصرعې وزن فقط پۀ دوو خجنو (څلورم او اتم) سېلابونو باندې ولاړ وي - د دې ښاخ مصرعه يولس (۱۱) سېلابونه لري - پۀ دې ښاخ کښې غزل هم شته او نظم هم - پۀ دې ښاخ کښې ليکلي شوي د جاوېد احسا س د يوۀ غزل نه څو شعرونه وړاندې کېږي :

زما لۀ خلقو ائينه ورکه ده
پۀ ائينه کښې ترې څهره ورکه ده
پۀ افسانه کښې حقيقت ورک شوے

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

پهٔ حقیقت کښې افسانه ورکه ده
لهٔ ما هم ستا کړې وعده هېره وه
پرېږده که ستا نه بهانه ورکه ده
ماته ستر ورور د پلارپهٔ ځای دے مګر
د دهٔ د سر نه خو سایه ورکه ده
اوس مینه هم شوه تجربه د احساس
اوس پکښې زړهٔ ورک دے جذبه ورکه ده

د لوستلو نه پس د جاوېد احساس د غزل تقطیع به پهٔ دې ډول کېږي :

|۱ ۲ ۳ ۴|۵ ۶ ۷ ۸|۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲|

ز ما لهٔ خُل	قو ا ئي نُه	ور که د ه -
پهٔ ا ئي نُه	کښې ترې څه رهٔ	ور که ده -
پهٔ اف سا نُه	کښې ح قي قُت	ورک ش وے -
پهٔ ح قي قُت	کښې اف سا نُه	ور که ده -
لهٔ ما هم ستُا	کړې وع دهٔ	هې ره وه -
پرېږ ده که ستُا	نه ب ها نُه	ور که ده -
ما ته ستر ورُور	د پلار پهٔ ځُاي	دے م ګر -
د دهٔ د سُر	نه خو سا یُه	ور که ده -
اوس مي نه هُم	شوه تج ربُه	د اح ساس -

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

| اوس پ کښې زړۀ اورك دے جذ بُه | ورکه ده ¯|

ا-------- ۲ ---------نیمګړے رکن

دا بحر هم ډېر زیات استعمال شوے دے او نن هم ډېر زیات استعمال کېږي نو د اهمیت لۀ مخې ، د لوستونکو د مشق او تمرین د پاره دلته د حمزه بابا د یوۀ غزل نه څو شعرونه وړاندې کوم - لوستونکي کولي شي چې د حمزه بابا د دغو شعرونو تقطیع پۀ خپله وکړي -

تل به پۀ لار د مېړنو سره ځم
یمه پښتون د پښتنو سره ځم
پام کوه زۀ هغه نظر نۀ یمه
چې به پۀ دود د سپېلنو سره ځم
راستنېدے چې نۀ شي وخت خو نۀ یم
خو د حالت د تقاضو سره ځم
ولې م مستقبل ته د ماضي روایات
زۀ د خپل حال د ولولو سره ځم
حمزه ! سفر که د حجاز وي نو هم
زۀ د پښتون د قافلو سره ځم

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ - لو رم اوړد رکني بحر (دريم ماخ)

رمل د عربي عروضو د مفرد بحرونو څخه یو بحر دے او د اردو مقبول ترینه بحرونو څخه یو دے د علامه اقبال ؒ څلوېښت فیصده شاعري پۀ دې بحر کښې ده- د بحر رمل سالم اصلي وزن داسې دے :

فاعلا تن فاعلا تن فاعلا تن فاعلا تن

د بحر رمل سالم شکل پۀ مقابله کښې د دۀ زحاف (زحاف پۀ رکنونو کښې تغیر یا کمي بېشي ته وایي ، د زحاف پۀ ځاي پۀ پښتو کښې د " نیمګړي رکن " اصطلاح شتون لري) زیات کارول کېږي - د بحر رمل یو زحاف ، بحر رمل مثمن مقصور (یوه مصرعه کښې څلور رکنونه یا پۀ دوو مصرعو کښې ا تۀ رکنونه خو چې څلورم رکن یې نیمګړے وي) دے چې وزن یې داسې دے :

فاعلا تن فاعلا تن فاعلا تن فاعلن/ فاعلات

د بحر رمل سالم یا اصلي وزن شپاړس سېلابونه لري او دا ذکر شوے زحاف یې پنځلس - پۀ بحر رمل سالم کښې "فاعلا تن " رکن څلور ځله پوره تکرار شوے دے او پۀ رمل مثمن مقصور کښې درې ځله پوره صورت کښې تکرار شوے دے او پۀ څلورم ځل پۀ نیمګړي صورت کښې - د میاشرف یوغزل چې بحر رمل مثمن مقصور کښې شوے وو ، ترینه یوه مصرعه را اخلو :

اې چې بلبل د عطا تل پۀ چمن ستا کا چغار

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې مصرعې کښې يو داسې رکن کارو شوے دے چې هر څلورم سپلاب يې خجن دے ، دا رکن څلور ځله تکرار شوے دے، درې ځله په پوره صورت کښې او يو ځل په نيمګړي صورت کښې -

د دې بحث نه سرے دې نتيجې ته را رسي چې د عروضو تصور نه مخکښې د پښتو کوم شعرونه په بحر رمل کښې ليکلي شوي وو هغه نن د پښتو خپلو عروضو په " څلورم اوږد رکنې بحر " دريم ښاخ کښې راځي -

په دې ښاخ کښې هم هغه څلورم اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | درې ځله په پوره توګه راځي او بل ځل په پای کښې په درې سپلابيز نيمګړي شکل کښې - د دې نيمګړي رکن يې خجن (څلورم سپلاب غورځېد وي ځکه د دې ښاخ د مصرعې وزن په درو خجنو (څلورم او اتم او دولسم) سپلابونو باندې ولاړ وي - د دې ښاخ مصرعه پنځلس (۱۵) سپلابونه لري - په دې ښاخ کښې غزل هم شته او نظم هم -اوس د د مساز شاهين يو غزل وړاندې کوم ، چې په هم دې ښاخ کښې شوے دے :

خومره پاګل وو چې په خلهٔ کښې يې لمبه اخيسته
هغه سړي د تا د شونډو چې بوسه اخيسته
د لته چې چا راسره وېش د ورځو شپو کړے دے
ورځ به د دوي په برخه وه مو نږه به شپه اخيسته

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوي هم رښتیا نهٔ خوښول سر تهٔ یې امن غوښتو
د انسانیت پهٔ قتلِ عام کښې یې حصه اخیسته
هلته د یوهٔ خدای خدایي نهٔ وه هرې خوا ته خدای وو
مونږ پهٔ یواځې ځان به خدا یه ! ستا نامه اخیسته
ژوند ، د روښانه ژوندا نهٔ علامت مونږ به ګڼي
مونږ به شاهینه ! د تا ودې سره سره اخیسته

د لوستلو نه پس د دمساز شاهین د غزل تقطیع بهٔ پهٔ دې ډول کېږي:

| ۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ | ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ |

ځوم ره پا ګُل	وو چې پهٔ خلُهٔ	کښې یې لم بهٔ	ا خیس ته -
ه غه س ړې	د تا د شُون	ډو چې بو سهٔ	ا خیس ته -
د ل ته چې چاُ	را س ره وړشُ	د ور ځو شپو	ک ړے دے -
ورځ به د دُوي	پهٔ بر خه وُه	مون ږه به شپهٔ	ا خیس ته -
دوي هم رښ تیاُ	نهٔ خو ښ وُل	سر تهٔ یې اُ	من غوښ تو -
د ان سان یُت	پهٔ قت لِ عاُم	کښې یې ح صهٔ	ا خیس ته -
هل ته د یوُهٔ	خدای خدا یي	نهٔ وه ه رې	خواُ ته خدای وو -
مون ږ پهٔ یواُ	ځې ځان به خداُ	یه ! ستا نا مهُ	ا خیس ته -
ژوند د رو ښاُ	نه ژون دا نهُٔ	علا مت مُون ږ	به ګ ڼي -
مون ږ به شا هیُ	نه د تاو دُې	س ره س رهُ	ا خیس ته -

۱ ــــــــ ۲ ــــــــ ۳ ــــــــ نیمګړے رکن

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا بحر پهٔ پښتو شاعرۍ کښې ډېر زيات استعمال شوے دے او نن خو تر ټولو بحرونو زيات استعمال کېږي - د دې شهرت اوعمومي قبوليت لهٔ مخې د مشق ا و تمرين دپاره د عبدالسلام بېتاب يو غزل وړاندې کوم ا و تقطيع يې لوستونکو ته پرېږدم - لوستونکي به دې ته هم پام وکړي چې د دې غزل هم قافيه مصرعې د بې قافيه مصرعو څخه دکوم اصول لهٔ مخې يوه څپه کمې را ځي -

د چا ګل مخي مسيحا پهٔ انتظار پروت دے
ميئن دې ګله موده وشوه چې بيمار پروت دے
پهٔ دې نه لوي ثبوت د تا د مينې څهٔ درکړمه ؟
پهٔ مرګ مې هم پهٔ سينه ستا د زلفو تار پروت دے
د زړهٔ کي درد به مې پهٔ دې کښې هم لا څرګنده نهٔ کړي
زما پهٔ مخکښې زما لوټې لوټې ښار پروت دے
دا پهٔ ارمان د سرو ګلونو شهيد شوے ښکاري
دا چې د سرو ګلونو هار يې پهٔ مزار پروت دے
وخت يې شو تېر خو ځي جنان لا پهٔ نيولي قدم
لا يې پهٔ ذهن کښې د کبر زوږ خمار پروت دے

OWNED BY 0300-9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ - لو رم اوږد رکني بحر (لورم ااخ)

د دې بحر تر ټولو لنډ ښاخ لومړے ښاخ دے چې مصرعه يې اووۀ (۷) سېلابه د ه ، دغسې اووۀ سېلابيزې دوې مصرعې چې يوه پۀ بلې پسې کړې شي نو پۀ دې څلورم ښاخ کښې راتلونکې يوه غبرګه مصرعه ترينه جوړه شي - پۀ دې څلورم ښاخ کښې څلورم اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ُ | لومړے او دريم ځل پوره تکرار کېږي خو دويم او څلورم ځل نيمګړے تکرار کېږي نو د اتم او شپاړسم سېلاب ځايونه (کوم چې خجن هم دي)به خالي راځي - اوس د ارواښاد طاهر کلاچوي يوۀ غزل ،کوم چې د دې بحر پۀدريم ښاخ کښې دے ، ته رجوع کوم او څو شعرونه ترينه را اخلم :

OWNED BY 0300 9792115

داسې پۀ خيال او پۀ ډار نيسم د خوبا نو لمن
لکه چې نيسي څوک غريب د بادشا هانو لمن
چې لۀ رخساره د شفق د ناوې وينې څا څي
پرې لګېدلې ده د چا د سرو لبانو لمن
چې بې نقابه پۀ ډک زړه د يار د يد ن وکړمه
هله به ډکه شي زما د دعاګانو لمن
د اژدها او د لړم نيونه نۀ ده ګرانه
خو ډېره ګرانه ده نيو نه د سيالانو لمن
خوشبويه څکه دے طاهره ! ستا د فکر نسيم
پرې لګېدلې ده د حسن د ګلانو لمن

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس به پۀ دې غزل کښې لږ ساعت د پاره داسې بدلون راولم چې د څلورم اوږد رکني بحر پۀ دې څلورم ښاخ کښې ځاې شي ؛ يا به دا ووايم چې د دې بحر د لومړي ښاخ غبرګ شکل ترې جوړوم ؛

نيسم پۀ خيال او پۀ ډار ، زۀ د خوبانو لمن
لکه چې نيسي غريب د باد شاهانو لمن
اوس د شفق د ناوې لۀ رخسار وينې څاڅې
چا لګولې ده پرې د سرو لبانو لمن
چې بې نقاب پۀ ډک زړۀ د يار ديدن وکړمه
شي به مې هله ډکه د دعا ګانو لمن
د اژدها ، د لړم نيونه نۀ ده ګرانه
خوده نيونه ګرانه تل د سيالانو لمن
طاهره ! دے خوشبو يه د تا د فکر نسيم
پرې لګېده د حسن د څو ګلانو لمن

OWNED BY 0300 9792115

اوس به يې د دې ښاخ پۀ قالب کښې تقطيع وکړم :

| ۱ ۲ ۳ ۴ُ | ۵ ۶ ۷ ۸ُ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ُ | ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ُ |

|ني سم پۀ خيُال|او پۀ ډار – | |زۀ د خو بُا | نو ل من – |

|ل که چې نُي | اسيُ غ ريب – | |د باد شا هُا | نو ل من – |

|اوس د ش فُق | د نا وې – | |لۀ رخ سار وُي | انې څا څې – |

|چا ل ګک وُ | الې ده پرې – | |د سرو ل بُا | نو ل من – |

|چې بې ن قُاب | پۀ ډک زړۀ – | |د يار دي دُن | وک ړ مه – |

(c) ketabton.com: The Digital Library

اشي به مې هٔ اله ۍ كه -| |اد د عا كُا|نو ل من -|

اد اژ د هُا|د ل رمٔ -| |ني و نه نُۀ |ده كرا نه -|

اخو ده ني وُ|نه كرا نه -| |تل د سيا لُا |نو ل من -|

اطا ه ره دُے|خوش بو يه -| |د تا د فُ|كر ن سيم -|

اپرې ل كې دهُا|د ح سن -| |د څو كك لُا |نو ل من -|

ا-----نيمګړے ركن -----۲---نيمګړے ركن

د دې ښاخ مصرعه څوارلس (۱۴) سېلابيزه غبرګه مصرعه ده - خجن سېلابونه يې صرف څلورم او دولسم دي - د هر نيمګړي ركن اخيري سېلاب د غورځېدو لۀ مخې د اتم او د شپاړسم سېلابونو پۀ ځاي كښې صرف- دا نخښنه لګولې شوې ده - د لومړي نيمګړي ركن (د اتم سېلاب د غورځېدو) لۀ مخې دلته پۀ وېنا كښې يوه فطري وقفه يا سكته راځي نو لوستو به پۀ اووم سېلاب لږ غوندې تم كېږي - د وېنا پۀ وخت به خجن سېلابونه څلورم او يولسم شي -

دلته يوه بله نكته هم د ښكاره كولو وړ ده ، چې كه د دې بحر د دريم ښاخ پنځلس (۱۵) سېلابيزې مصرعې نه د مينځ اتم سېلاب لرے شي نو بيا هغه هم دې ښاخ ته راواوړي او دغه شان كه د څلورم ښاخ غبرګې مصرعې ته د اتم سېلاب خانې پۀ ځاي يو بل سېلاب ور زيات كړے شي نو دا بيا د دريم ښاخ پۀ مصرعې كښې بدله شي -

OWNED BY 0300 9702115

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم اوږد رکني بحر

پۀ څلورم اوږد رکني بحر کښې هم څلورم اوږد رکن ا
ا ۲ ۳ ۴ اکارو شوے وو او پۀ دغې پنځم اوږد رکني بحر کښې
هم هغۀ څلورم اوږد رکن کارو شي نو پۀ دې وجه دا دواړه بحرونه
يوۀ بل ته سره نزدې دي - د دغو دواړو بحرونو فرق يواځې پۀ
وروستيني نيمګړي رکن کښې دے- د څلورم اوږد رکني بحر
نيمګړے رکن د درو سېلابونو وي او څلورم يې لوېد وي خو د
پنځم اوږد رکني بحر پۀ وروستيني رکن کښې درې سېلابونه
غورځېږي او نيمګړے رکن يې فقط د يوۀ سېلاب پا شي -
د ټپې لومړۍ مصرعه هم ددې پنځم اوږد رکني بحر پۀ
دويم ښاخ کښې او دويمه مصرعه يې پۀ دريم ښاخ کښې راځي - د
رکن د تکرار لۀ مخې دا بحر هم لکه د نورو بحرونو څلور ښاخونه
لري ، خو نن صبا د نوي غزل پۀ لړ کښې نوې نوې تجربې کېږي- لۀ
دغو تجربو څخه يوه دا هم ده چې د دې رکن تکرار د زياتولو سره
يې يو پنځم ښاخ هم مخې ته راځي ا و د دې پنځم ښاخ د مصرعې
اوږدوا شلو سېلابونو ته رسي - اګرچه داسې بېلګې ډېرې لږې دي
خو نن صبا دا رجحان پۀ زياتېدو دے -

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ - پنځم اوږد رکني بحر (لومړے ماخ)

پۀ دې ښاخ کښې هماغه څلورم اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | یو ځل پۀ پوره توګه او بل ځل د یوۀ سپلاب پۀ نیمګړي شکل کښې راځي معنا یې دا ده چې د پاي رکن نه یې درې سپلابونه وغورځېږي - د دې ښاخ مصرعه پنځۀ (۵) سپلابه وي - خجن سیلاب یې څلورم وي اونوره پکښې سپک وي - د دې ښاخ مصرعه د پنځم بحر تر ټولو لنډه یا وړه مصرعه ده - د جاپاني اهنګ دوې هایکوګانې وړاندې کوم :

دعبدالسلام بېتاب هایکو : ۱ ګیله د چا نه

۲ مونږ همېشه ویشتي یو

۳ خپلو د شا نه

OWNED BY 0300 9792115

د دمساز شاهین هایکو : ۱ چې زړۀ و نۀ خوري

۲ نوره پۀ دې ګرانۍ کښې

۳ غریب به څۀ خوري

پۀ دې هایکو ګانو کښې درې درې مصرعې دي چې لومړۍ مصرعه یې پنځۀ (۵) ، دویمه یې اووۀ (۷)او دریمه یې بیا پنځۀ (۵) سپلابونه لري - د دې هایکوګانولومړۍ او دریمه مصرعه د پنځم اوږد رکني بحر پۀ دې لومړي ښاخ کښې راځي خو دویمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مصرعه يې د څلورم اوږد رکني بحر په لومړي ښاخ کښې راځي - لوستونکي د دويمې مصرعې د تقطيع مشق د څلورم اوږد رکني بحر په لومړي ښاخ کښې کولې شي- د لومړۍ او دريمې مصرعې تقطيع به په دې ډول کېږي :

| ۱ ۲ ۳ ۴ُ | ۵ ۶ ۷ ۸ُ |

اڅکي له د چُا| نه - - -| لومړۍ مصرعه

اخپ لو د شُا| نه - - -| دريمه مصرعه

ا------ نيمګړے رکن

| ۱ ۲ ۳ ۴ُ | ۵ ۶ ۷ ۸ُ |

اچې زړهٔ و نهٔ |خوري - - -| لومړۍ مصرعه

اغ ريب به څهٔ |خوري - - -| دويمه مصرعه

د تقطيع نه وروستو په عملي توګه دا ښکاره شوه چې د جاپاني اهنګ د هايکو لومړۍ او دريمه ، دواړې مصرعې ، په هم دې ښاخ کښې دي- د پاى په رکن کښې دا نخښې - - - درې غورځېدلي سپلابونه (يو سپلابيز نيمګړے رکن) ظاهروي - د دې ښاخ د پنځهٔ سپلابيزې مصرعې وزن په څلورم خجن سپلاب باندې ولاړ دے - د دغې څلورم خجن سپلاب په ځاى که سپک سپلاب راشي نو دا مصرعه به موزونه پاتې نهٔ شي ،خو که د سپکو سپلابونو په ځاى خجن سپلاب وي نو هيڅ فرق نهٔ غورځوي -

OWNED BY 0300-9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ - پنځم اوږد رکني بحر (دويم ماخ)

د دې ښاخ مصرعه د لومړي ښاخ د مصرعې نه څلور څپې زياته ده ولې چې څلورم اوږد رکن |۱ ۲ ۳ ۴| په پوره توګه په دې ښاخ کښې دوه ځله تکرار کېږي او د پاي نيمګړے رکن يې هماغه شان د يوۀ سېلاب دے نو ځکه د دې ښاخ مصرعه نهۀ (۹) اوږده ده - دغه ښاخ زياتره په بدلو او سندروکښې ليد شي - د ټپې دوا ړې مصرعې په پنځم اوږد رکني بحر کښې دي اوله (لنډه) نهۀ سېلابيزه مصرعه يې په دې دويم ښا خ کښې ده - د غازي سيال يو غزل ، چې په هم دې بحر کښې دے ، دلته ترېنه څو شعرونه پېش کوم :

چې زوروي ، چې ژړوي مې
را ته خپل زور د حسن ښايي
ستا د مزا ج غوندې نا زکه
د ا خلق پرخه ورته وايي
هغه په ځان کښې نۀ ځائېږي
سيال په سندره کښې يې ستايي

د تقطيع دپاره د غه درې شعرونه د دې ښاخ په رکنونو کښې اچوم :

| ۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ |

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

|چې زو ر وُي|چې ژ ړ وُي|مې - - -|

|را ته خپل زُور| د ح سن ښُا|يي - - -|

|استا د م زُاج|غون دې نا ز|که - - -|

|دا خ لق پُر|خه ور ته وُا|يي - - -|

|ه غه پۀ ځُان|کښې نۀ ځا ئُې|ږي - - -|

|سيال پۀ سن دُ|ره کښې يې ستُا|يي - - -|

۱------۲------ نيمګړے رکن

مونږه وينو چې پۀ دې تقطيع کښې د پاي رکن نه اخيريني

درې (لسم ، يولسم او دولسم) سېلابونه غورځېدلي دي نو پۀ دې

وجه د پاي رکن نه يو سېلابيز نيمګړے رکن جوړ شو- د دې ښاخ

مصرعه نهۀ (۹) سېلابه راغله ا و خجن سېلابونه پکښې څلورم او

اتم دي-

OWNED BY 0300 0702115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ - پنځم اورږد رکني بحر (دریم ښاخ)

د دې ښاخ مصرعه د دویم ښاخ د مصرعې نه څلور څپې زیاته ده ولې چې څلورم اورږد رکن ا ۲ ۳ ۴ ا په پوره توګه په دې ښاخ کښې درې ځله تکرار کېږي او د پاي نیمګړے رکن یې هماغه شان د یوۀ سېلاب دے نو ځکه د دې ښاخ مصرعه دیارلس (۱۳) اورږده ده - دغه ښاخ زیاتره په بدلو او اولسې سندرو کښې لید شي - د ټپې دواړې مصرعې په پنځم اورږد رکني بحر کښې دي، دویمه دیارلس (اورږده) سېلابېزه مصرعه یې په دې دریم ښا خ کښې ده - د درویش درا ني یو غزل ، چې په هم دې ښاخ کښې دے ، دلته را اخلم :

OWNED BY 0300 9792115

د ګل ګرېوان دے ، د ظالم اغزي لاسونه
خاونده مات ښۀ دي د دې سپرلي لاسونه
ما ستا د پاره مانۍ جوړه کړه لۀ ستورو
خپلې جونګړې لره ځم زخمي لاسونه
دا ازادي ده چې هر څوک دې رېبي ژبې
دا اجازه نۀ شته چې وکري لاسونه
دومره به یاد سا چې بل په کا ږو و
پر مخ د زمکې هر سړے لري لاسونه
لۀ ډېره وخته یو لۀ بله ګیله من دي
ز ما درویش تشه لمن ، سخي لاسونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تقطیع دپاره د غه غزل د دې بحر پۀ رکنونو کښې

اچوم :

| ۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ | ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ |

| د ګل ګرې وُان | دے د ظا لُم | اغ زي لا سُو | نه - - - |

| خا ون ده مُات | ښۀ دي د دُې | سپر لي لا سُو | نه - - - |

| ما ستا د پُا | ره ما نې جُوا | ړه کړه لۀ ستُو | رو - - - |

| خپ لې جون ګُک | ړې ل ره ځُم | زخ مي لا سُو | نه - - - |

| دا ا زا دُي | ده چې هر څُوک | دي رې بي ژُ | بې - - - |

| دا ا جا زه نُۀ | شته چې وکُ | ري لا سُو | نه - - - |

| دوم ره به يادُ | سا چې بُل | پۀ کا ښو وُ | - - - |

| پر مخ د زُم | کې هر س ړُے | ل ري لا سُو | نه - - - |

| لۀ ډې ره وُخ | ته يو لۀ بُ | له ګي له مُن | دي - - - |

| ز ما در وېُش | ت شه ل مُن | س خي لا سُو | نه - - - |

۱ - - - - - - - ۲ - - - - - - - ۳ - - - نیمګړے رکن

مونږه وینو چې پۀ دې تقطیع کښې د پاي رکن نه اخیریني درې (څوارلسم ، پنځلسم او شپاړسم) سپلابونه غورځېدلي دي نو پۀ دې وجه د پاي رکن نه یو سپلابیز نیمګړے رکن جوړ شو- د دې ښاخ مصرعه دیارلس (۱۳) سپلابه راغله او ځجن سپلابونه پکښې څلورم ، اتم او دولسم دي-

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ - د پنځم اوږد رکني بحر (لورم اخ) :

پنځم اوږد رکني بحر تر ټولو وړه (لنډه) مصرعه د لومړي ښاخ پنځۀ (۵) سپلابيزه مصرعه ده ، دغسې دوې پنځۀ سپلابيزې مصرعې چې يوه پۀ بلې پسې کړې شي نو د دې څلورم ښاخ غبرګه لس (۱۰) سپلابيزه مصرعه ترېنه جوړېږي -

څنګه چې د نورو ژبو شاعرانو د رباعي (څلوريزې) د پاره بحرونه ځانګړي کړي دي هم دغه رنګ زمونږ کلاسيکي شاعرانو پۀ پښتو کښې دغه بحر د رباعي دپاره ټا دے خو د دې سره سره مونږ پۀ دې بحر کښې نظمونه او غزلې هم لرو -

د محمد نوازخان طائر د يوۀ نظم (طوفان را) ، چې پۀ هم دغه بحر کښې دے ، څخه لومړي پنځۀ شعرونه عرض کوم :

هله تا دي کړه ، ګوره باران دے
شابه مړدي کړه ، ګوره طوفان دے
لږ شان نظر کړه ، اسمان پرقېږي
دغه استازے ، د زول باران دے
بزد له پاسه ، اوس خو بيدار شه
د اسمان تندر ، ماتې تمبې کړې
قبلې ته ګوره ، تورې وريځې
بيرغ پۀ لاس کښې ، دي را روانې

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

پهٔ کړو وروځو ، کښې يې ورا دے

پکښې سېلاب دے، ترينه امان دے

د دې ښاخ پهٔ قالب کښې اوس دغه شعرونه د تقطيع د پاره اچوم :

| ١ ٢ ٣ ٤ | ٥ ٦ ٧ ٨ | ٩ ١٠ ١١ ١٢ | ١٣ ١٤ ١٥ ١٦ |

| ه له تا دې | کړه - - - | ګو ره با رَان | دے - - - |

| شا به مړ دې | کړه - - - | ګو ره طو فَان | دے - - - |

| لړ شان ن ظُر | کړه - - - | اس مان پړ قُې | ږي - - - |

| د غه ا س تُا | زے - - - | د زول با رَان | دے - - - |

| بز د له پُا | سه - - - | اوس خو بي دُار | شه - - - |

| د اس مان تُن | در - - - | ما تې تم بُې | کړي - - - |

| قب لې ته ګُو | اره - - - | تو رې ور يُئ | ځې - - - |

| بې رغ پهٔ لُس | کښې - - - | دي را ر وُا | نې - - - |

| پهٔ ک ړو ورُو | ځو - - - | کښې يې ورا نُر | دے - - - |

| پ کښې سې لُاب | دے - - - | ترې نه ا مُان | دے - - - |

١---- نيمګړے رکن ------ ٢---- نيمګړے رکن

پهٔ دې قالب کښې مونږ ګورو چې څلورم اوږد رکن اول او دريم ځل پهٔ پوره شکل کښې تکرار شوے دے خو پهٔ دويم او څلورم ځل پهٔ نيمګړي شکل کښې-لکه څنګه چې د تقطيع د قالب نه ښکاره ده'دا مصرعه يوه غبرګه مصرعه ده - د وېنا پهٔ وخت به

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوستونکي پۀ پنځم سپلاب لږ وقفه کوي بیا به مخکښې پاتې مصرعه وایي- داسې مصرعه پۀ روا نه وېنا کښې خپل ابلاغ نۀ شي کولې - پۀ قالب کښې یې خجن سپلابونه ځلورم او دولسم دي خو د وېنا پۀ وخت به یو خجن سپلاب ځلورم او بل نهم شي -

۵ - پنځم اوږد رکني بحر (پنځم ماخ)

د پنځم اوږد رکني بحر تر ټولو وړه (لنډه) مصرعه د لومړي ښاخ پنځۀ (۵) سپلابیزه مصرعه ده ، دغسې دوې پنځۀ سپلابیزې مصرعې چې یوه پۀ بلې پسې کړې شي نو د ځلورم ښاخ غبرګه لس (۱۰) سپلابیزه مصرعه ترېنه جوړېږي اوس چې داغبرګه لس سپلابیزه مصرعه یو ځل بیا غبرګه کړې شي نو د دې پنځم ښاخ شل (۲۰) سپلابیزه مصرعه ترېنه جوړېږي - نن صبا پۀ نوي کهول کښې ، د غزل پۀ لړ کښې د شل سپلابیزو مصرعو جوړولو رجحان پۀ زیاتېدو دے -

اوس پۀ دې ښاخ کښې شوے د ادریس خان ادریس د غزل نه څو شعرونه وړاندې کوم :

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

لۀ دې ماحوله لۀ دې رواجه   ساه مې دوبېږي د ژوند پۀ لارکښې
د ګل پشانې هر يو ارمان مې   وينم رېژېږي د ژوند پۀ لارکښې
مينه پۀ لرے او نزدے نۀ ده   څۀ که جدا شو مونږ يو تر بله
زړۀ کښې ساتم دې زړۀ کښې ساته مې وخت به تېرېږي د ژوند پۀ لارکښې
تا خو به وېل چې دا کېدے نۀ شي   چې تا زۀ پرېږدم تنها جنانه
نن راته وايې پۀ نيمه لارکښې   لارې دوې کېږي د ژوند پۀ لارکښې
جنانه راشه د خدا ي دپاره   زړۀ مې درزېږي پۀ ځان يرېږم
هسې نه مړ يم چې تۀ را درو   حادثې کېږي د ژوند پۀ لارکښې
ا د ريسه ورشه جنان خبر کړه   چې درومي دومره پۀ سفر لرے
بيا دې قسمت دے چې څۀ رادرومي   څۀ را پېښېږي د ژوند پۀ لارکښې

لاندې د ادريس د غزل تقطيع کوم ؛

OWNED BY 0300 9792115

|۱ ۲ ۳ ۴|۵| ۶ ۷ ۸ ۹|۱۰|| ۱۱ ۱۲ ۱۳ ۱۴| ۱۵ |۱۶ ۱۷ ۱۸/۱۹|۲۰|

الۀ دې ماحُوالها لۀ دې رواُاجها ا ساه مې دو بُېا بږيا د ژوند پۀ لُارا کښې ا
اد ګل پ شُا انې اهريوارمُان امې ا اوي نم رې ژُې اږي اد ژوند پۀ لُارا کښې ا
امي نه پۀ لُا رے او نز دے نُۀ ا دها اڅۀ که ج دا اشوامونږ يو تر بُ ا لها
ازړۀ کښې ساتُم ادې ازړۀ کښې ساتُه امې اوخت به تېرُې اږي ادژوند پۀ لُا را کښې ا
اتا خو به وېُل اچې ادا کې دے نُۀ اشي ا اچې تا زۀ پرېږُا دم اتن هاج نُا انها
انن را ته وُا ايې اپۀ ني مه لُارا کښې ا الا رې دوې کُې اږي اد ژوند پۀ لُارا کښې ا
اج نا نه رُا اشه ا د خداي دپُا رها ا زړۀ مې در زُې اږي اپۀ ځان ي رُې اږم ا
اه سې نه مُړ ايم اچې تۀ راد رُوا ا احا د ثې کُې اږي اد ژوند پۀ لُارا کښې ا
ااد ري سه وُر اشه اج نان خ بُرا کړها اچې درو مي دُوم اره اپۀ س فر لُا رے ا
ابيادې قس مُت ادے اچې څۀ رادرُوامي ا اڅۀ را پې ښُې اږي ادژوند پۀ لُار کښې ا

(c) ketabton.com: The Digital Library

چونکه د دې ښاخ مصرعه اوږده ده نو په قالب کښې مو د نیمګړي رکن د یوۀ سپلاب دپاره فقط یوه هندسه رکن جوړکړے دے لکه |۵| ، |۱۰| ،| ۱۵ | ، او | ۲۰ | - مونږ به د ځان سره دا خبره په ذهن کښې یاده ساتو چې د یوې هندسې رکن نه درې سپلابونه غورځېدلي دي -

په دې تقطیع کښې دا هم ښکاره شوه چې څلورم اوږد رکن په پوره توګه هم څلور ځله تکرار شوے دے او هم دغه رکن بیا په نیمګړي صورت کښې هم څلور ځله تکرار شوے دے- د دې ښاخ مصرعه شل سپلابه راغله او خجن سپلابونه یې څلور (څلورم،نهم،څوارلسم ، ا و نولسم) دي- د دې بحر په څلورم ښاخ کښې خجن سپلابونه دوه وو-

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډ رکني بحرونه

کوم بحرونه چې له لنډو (درې سپلابيزو) رکنونو |ا ۲ ۳ |
څخه جوړېږي هغوي ته لنډ رکني بحرونه وايي - د دغو بحرونو هم
شمېر کم دے او هم يې کارونه - د پښتو په ټولې شاعرۍ کښې د دغو
بحرونو کارونه په اوړو کښې د مالګې برابره هم نۀ ده - د دغو رکنونو
په تکرار سره چې کوم "اهنګ" پيدا کېږي هغه لۀ ساده وېنا نه ډېر
لرے دے نو ځکه په دغو بحرونو ژبه اړول لږ ګران وي په خلاف د
اوږد رکني بحرونو چې په هغوي باندې ژبه په اسانه روانېږي -

بحرونو ته د نومونو ورکولو په لړ کښې دې ته کتنه کېږي
چې خجن سپلاب يې څويم دے او رکن پکښې کوم يو را دے -
په دې وجه پېل لۀ هغه بحره څخه کېږي چې لومړے سپلاب يې
خجن وي - په دغسې بحر کښې رکن هم لومړے راځي نو نوم هم د
لومړي بحر ورکوو:

لومړے لنډ رکني بحر

تر نزدې ماضي پورې لومړي لنډ رکن ته خالي رکن او بحر
ته يې خالي بحر ويئل کېدل ولې چې دا رکن د عروضو د پوهانو تر
نظره نۀ وو تېر شوے - هر علم د ارتقا تر مدارجو لۀ تېرېدو پس وده
مومي يعني پوهه يا علم جمود نۀ قبلوي - د علم د دې ارتقا يې
فطرت لۀ کبله د علمِ عروض په لړ کښې نوے دريافت داهم دے
چې اوس لومړے لنډ رکن او هم يې بحر موند شوے دے -

OWNED BY 0300.9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا بحر د لومړي لنډ رکن ا ُا ۲ ۳ ا چې لومړے سېلاب يې خجن دے د تکرار څخه جوړېږي - د دې رکن دويم او دريم سېلابونه سپک وي - د رکن د تکرار په لحاظ د دې بحر دري ښاخونه دي او هر يو ښاخ يې د يوهٔ سېلاب نيمګړے رکن هم غواړي-

۱ - ~~لومړے لنډ رکني بحر (لومړے ښاخ)~~ : په دې ښاخ کښې لومړے لنډ رکن ا ُا ۲ ۳ ا په پوره توګه دوه ځله تکرار کېږي او په اخير کښې د يوهٔ سېلاب نيمګړے رکن هم غواړي - مصرعه يې اووهٔ (۷) سېلابونه لري او خجن سېلابونه پکښې لومړے ، څلورم او اووم وي-

OWNED BY 0300 9792115

د بېلګې په طور په دې رکن جوړه شوي د محمد نور څلور شعرونه پېش کوم :

خوند کوي چين په جبين د نګار
سوال نهٔ جواب وي نهٔ دار و مدار
وران به کړي واړه په جل جل جل
زلفې لري ا لول- و ل- و ل
ماه د فلک دے که جن که ملك
لمر که قمر که سما که سمك
پا تې به شي يو ځل ځل ځل
زلفې لري- ا لو ل- و ل -و ل

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس د باندینیو شعرونو څخه دوه شعرونه (دویم او څلورم) د لړ بدلون سره لیکم چې هره مصرعه یې اووۀ سېلابه اوږده وي او د قاعدې تر مخه پۀ دې لومړي ښاخ کښې ځایي شي:

وران به کړي واره پۀ جل

زلفې لري الو ول

پاتې به شي پۀ یو ځل

زلفې لري الو ول

مونږه ګورو چې دا مصرعې پۀ لومړي خجن سېلاب شروع شوې دي ، اووۀ اووۀ سېلابونه لري ، هر دریم سېلاب (لومړے ، څلورم او اووم) یې خجن دے او هره مصرعه اووۀ (۷) سېلابونه لري . اوس دغه شعرونه د عروضوپۀ قالب کښې اچوم :

OWNED BY 0300 9792115

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹
وران	به	کړي	وا	ره	پۀ	جل	-	-
زل	فې	ل	ري	ا	لو	ول	-	-
پا	تې	به	شي	پۀ	یو	ځل	-	-
زل	فې	ل	ري	ا	لو	ول	-	-

۱ ۲

نیمګړے رکن

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ - ~~لومړے لنډ رکني بحر (دويم ښاخ)~~ : په دې ښاخ کښې لومړے لنډ رکن | ا ۲ ۳ | په پوره توګه درې ځله تکرار کېږي او په اخير کښې د يوه سپلاب نيمګړے رکن هم غواړي - مصرعه يې لس (۱۰) سپلابونه لري او خجن سپلابونه پکښې لومړے ، څلورم ، اووم او لسم وي -

اوس د لومړي لنډ رکني بحر په شروع کښې ليکلې شوو د محمد نور څلورو شعرونو څخه دوه شعرونه (لومړے او دريم) يو ځل بيا دلته وړاندې کوم ، کوم چې په هم دغې دويم ښاخ کښې دي :

خوند کوي چين په جبين د نګار
سوال نۀ جواب وي، نۀ دار و مدار
ماه د فلک دے که جن که ملک
لمر که قمر که سما که سمک

د لوستلو نه پس دا شعرونه د دې ښاخ په عروضي پيمانه ګزوم :

ا	۲ ۳	۴ ۵ ۶	۷ ۸ ۹	۱۰ ۱۱ ۱۲
خوند ک وي	چين په ج	بين د ن	ګار – –	
سوال نۀ ج	واب وي نۀ	دا رو م	دار – –	
ماه د ف	لک دے که	جن که م	لک – –	
لمر که ق	مر که س	ما که س	مک – –	
۱	۲	۳ نيمګړے رکن		

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

د باندیني بحث پهٔ رڼا کښې د تقطیع دې تجربې ته که پهٔ غور سره وګورو نو دا شعرونه د دغې ښاخ پهٔ معیار پوره پرېوځي -

۳ - لومړے لنډ رکني بحر (دریم ښاخ): پهٔ دې ښاخ کښې لومړے لنډ رکن |اُ ۲ ۳| پهٔ پوره توګه ځلور ځله تکرار کېږي او پهٔ اخیر کښې د یوهٔ سپلاب نیمګړے رکن هم غواړي - مصرعه یې دیارلس (۱۳) سپلابونه لري او ځجن سپلابونه پکښې لومړے ، ځلورم ، اووم ، لسم او دیارلسم دي -

اوس د محمد نور پهٔ پورتنیو دوو (لومړے او دریم) شعرونو کښې لږ داسې بدلون راولم چې مصرعې یې تر دیارلس سیلابونو پورې اوږدې شي:

OWNED BY 0300 9792115

خوند کوي چین پهٔ جبین د نګار همېشه
سوال نهٔ جواب وي نهٔ دار و مدار همېشه
ماه د فلک دے که جن که ملک دے جنان
لمر که قمر که سما که سمک دے جنان

اوس د دې ښاخ پهٔ رکنونو کښې د دغو شعرونو تقطیع کول دي -

|اُ ۲ ۳|۴ُ ۵ ۶|۷ُ ۸ ۹|۱۰ُ ۱۱ ۱۲|۱۳ُ ۱۴ ۱۵||

|خوُند ک وي|چیُن پهٔ ج|بیُن د ن|ګاُر ه مې|شهُ - -|

|سوُال نهٔ ج|واُب وي نهٔ|داُر و م|داُر ه مې|شهُ - -|

(c) ketabton.com: The Digital Library

ا ماه د ف ا لُک دے که اجُن که م ا لُک دے ج انُان - - ا

ا لمُر که ق ا مُر که س ا مُا که س ا مُک دے ج ا نُان - - ا

ا ۲ ۳ ۴ نیمګړے رکن

پهٔ دې تقطیع کښې دا صفا لیدے شي چې هره مصرعه دیارلس (۱۳) سېلابونه لري - خج یې د لومړي سېلاب نه شروع کېږي او بیا یې هر دریم سېلاب خجن دے پهٔ هره مصرعه کښې لومړے لنډ رکن پهٔ پوره توګه څلور ځله تکرار شوے دے او پهٔ اخیر کښې د یوهٔ سیلاب پهٔ نیمګړي صورت کښې را دے -

OWNED BY 0300 9792115

دویم لنډ رکني بحر

دا بحر د دویم لنډ رکن ا ا ۲ ۳ ا چې دویم سېلاب یې خجن دے ، د تکرار څخه جوړېږي- د دې رکن لومړے او دریم سېلابونه سپک وي - د رکن د تکرار پهٔ لحاظ د دې بحر درې ښاخونه دي- دا دویم لنډ رکن چې څو ځله هم پهٔ مصرعه کښې تکرار کېږي نو پهٔ پوره توګه تکرار کېږي او نیمګړے رکن نهٔ غواړي-

ا - ~~دویم لنډ رکني بحر (لومړے ښاخ)~~: په دې ښاخ کښې

دویم لنډ رکن په پوره توګه دوه ځله تکرار کیږي او نیمګړے رکن هم نه غواړي د دې ښاخ مصرعه شپږ (٦) سېلابه وي خو پنځه (٥) سېلابه هم کېدې شي- خجن سېلابونه یې دویم او پنځم دي - اوس په دې ښاخ کښې شوے یو خپل غزل وړاندې کوم :

هغه نه څه کار کړي
نه کار نه انکار کړي
هر کار نه اسان دے
تنقید چې بسیار کړي
د غم استقبال کښې
خوشي کله بار کړي
اغیارنه به څوک کړي
ګیله یار له یار کړي
سالک بیرنډے دے
خو وار ته به وار کړي

OWNED BY 0300 9792115

د لوستلو نه وروستودا غزل د تقطیع د پاره د دې ښاخ په رکنونو کښې اچوم ؛

| ١ ٢´ ٣ | ٤ ٥´ ٦ |

| ه غُه نهٔ | څهٔ کُار کړي |

| نهٔ کُار نه | ان کُار کړي |

(c) ketabton.com: The Digital Library

| هر کُار نه | ا سُان دے |

| تن قیُد چې | بس یُار کړي |

| د غُم اس | تق بُال کښې |

| خو شُي ك | ده بُار کړي |

| اغ یُار نه | به څُوك کړي |

| ګي لُه یار | لۀ یُار کړي |

| سا لكك بیٌ | ړن دُے دے |

| خو وُار ته | به وُار کړي |

۱-------۲

OWNED BY 0300 9792115

۲ - ~~دویم لنډ رکني بحر (دویم ښناخ)~~ : پۀ دې ښاخ کښې دویم لنډ رکن پۀ پوره توګه درې ځله تکرار کېږي ا و نیمګړے رکن هم نۀ غواړي - ددې ښاخ مصرعه نهۀ (۹) سېلابه وي خو اتۀ (۸) سېلابه هم کېدې شي- خجن سېلابونه یې دویم ، پنځم او اتم دي - پۀ دې ښاخ کښې شوے خپل یو غزل وړاندې کوم ، پس لۀ لوستلو به یې د دې ښاخ پۀ رکنونو کښې تقطیع کوم:

یو ځل چې را ضي شي جنان بیا

د قرب مساوي شي هجرا ن بیا

چې غم شي د زغم نه با هر نو

ضرور سو د ا یي شي ا نسان بیا

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ذوق او اخلاص را پیدا شي
پهٔ عشق کښې کافي شي سامان بیا
چمن مې لهٔ تندې و چېړې
مګر که ساقي شي اسمان بیا
سالک د زرهٔ ملک جوګه نهٔ دے
پکښې چې جاري شي بحران بیا

اوس یې د دې بناخ پهٔ رکنونو کښې ځایوم ؛

| ١ ٢ ٣ | ۴ ۵ ٦ | ٧ ٨ ٩ |

یو ځُل چې	را ضُي شي	ج نُان بیا
د قُرب م	سا وُي شي	هج رُان بیا
چې غُم شي	د زغُم نهٔ	با هُر نو
ض رُور سوا	دا یُي شي	ا ن سُان بیا
چې ذُوق او	اخ لُاص را	پي دُا شي
پهٔ عُشق کښې	کا فُي شي	سا مُان بیا
چ مُن مې	لهٔ تُن دې	و چُې ړې
م ګُر که	سا قُي شي	ا س مُان بیا
سا لُک د	زرهٔ مُلک	جوا ګه نهٔ دے
پ کُښې چې	جا رُي شي	بح رُان بیا

١--------٢--------٣

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ - ~~دویم لنډ رکني بحر (دریم ښاخ)~~ : په دې ښاخ کښې دویم لنډ رکن په پوره توګه څلور ځله تکرار کېږي او نیمګړے رکن هم نۀ غواړي - ددې ښاخ مصرعه دولس (۱۲) سېلابه وي خو یولس (۱۱) سېلابه هم کېدې شي- خجن سېلابونه یې دویم ، پنځم ، اتم اویولسم دي- اوس په دې ښاخ کښې د امر دین شاعر لۀ یوې اولسي سندرې څخه پنځۀ مصرعې دلته را اخلم :

غریب ا مر د ینه یغبا ل دي کوټه شو

چې یار نازنین اوس لۀ تا بېګا نه شو

ساقي رخصت راکړ چې ځه مېخانې ته

مطرب حوا له کړم سارنګ و طبلې ته

OWNED BY 0300 9792115

بلبل ر و انه کړمه باغ و باغچې ته

اوس یې د عروضو په رکنونو کښې اچوم ؛

| ۱ ´۲ ۳ | ۴ ´۵ ۶ | ۷ ´۸ ۹ | ۱۰ ´۱۱ ۱۲ |

|غ رُیب ا |مر دُي نه |یغ بُال دي|کو ټُه شو|

|چې یُار نا| ز نُین اوس| لۀ تُا بې|ګا نُه شو|

|سا قُي رخ|صت رُا کړ|چې ځُه مې|خا نُې ته|

|مط رُب ح|وا لُه کړم|سا رُنګ و|طب لُې ته|

|بل بُل ر|وا نُه کړ|مه بُاغ و|باغ چُې ته|

۱-------۲-------۳-------۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريم لنډ رکني بحر

دا بحر د دريم لنډ (درې سېلابيز) رکن | ا ۲ ۳ُ |چې دريم سېلاب يې خجن وي ، د تکرار څخه جوړېږي - د اخير رکن نه يې دوه سېلابونه غورځېږي نو نيمګړے رکن يې تش د يوۀ سېلاب پا شي-

کله چې مونږ د يوۀ بحر تر ټولو لنډ يا لومړے ښاخ معلومول غواړو نو د هغۀ بحر د يوۀ پوره رکن او بل د نيمګړي رکن سېلابونه سره جمع کوو - د دغې اصول لۀ مخې اوس چې د دريم لنډ رکني بحر تر ټولو لنډ يا لومړے ښاخ جوړوو نو چې د يوۀ پوره رکن (درې سېلابيز) او بل د يوۀ سېلاب نيمګړي رکن سېلابونه سره جمع کړو نو څلور سېلابونه لاس ته راځي او هغه هم پۀ دې ډول چې پۀ دې څلورو سېلابونو کښې دريم سېلاب خجن وي اوس ستونځه دا ده چې د دريم اوږد رکني بحر د لومړي ښاخ جوړښت هم داسې دے چې پۀ څلور سېلابه مصرعه کښې يې دريم سېلاب خجن وي - د دغو دواړو جلا جلا بحرونو د مصرعو عروضي جوړښت به پۀ يوۀ شان داسې وي :

| ا ۲ ۳ُ ۴ |

اوس به دا ابهام پيدا کېږي چې يوه خاصه مصرعه مونږ د کوم بحر وشمارو ؟

د دې ستونځې د هوارولو د پاره دا اصول وضع کړے

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوے دے چې د دريم لنډ رکني بحر د لومړي ښاخ په جوړولو کښې به دريم لنډ رکن دوه ځله په پوره توګه او يو ځل په يوۀ سيلابيز د نيمګړي شکل په توګه تکرار کېږي نو بيا به د دې ښاخ مصرعه اووۀ (۷) سيلابه راشي ا و د دريم اوږد رکني بحر سره به يې توپير (فرق) ښکاره شي -

۱ - ~~دريم لنډ رکني بحر (لومړے ښاخ)~~ : د پورتني بحث په رڼا کښې د دې ښاخ مصرعه د دريم لنډ رکن |۱ ۲ ۳| چې دريم سيلاب يې خجن وي ، د تکرار څخه جوړېږي - دا ذکر شوے رکن دوه ځله په پوره ډول او يو ځل په يوۀ سيلابيز نيمګړي ډول تکرار کېږي - مصرعه يې اووۀ (۷) سيلابه اوږده وي او خجن سيلابونه پکښې دريم او شپږم وي - په دې ښاخ کښې شوے يو خپل غزل د لوستلو دپاره پېش کوم :

OWNED BY 0300 9792115

د اقا ستا مقام دے
د زما د غلام دے
چې مريد د مراد شم
د طلب مې انجام دے
ګناه ګار مقتدي يم
محبت مې امام دے
اوس توبه شوه رايادہ
دځوانۍ چې ماښام دے

(c) ketabton.com: The Digital Library

سالکَ یارته اشعارکښېِ
ور لېږِ سلام دے
د لوستلو نه پس يې اوس د دې ښاخ پهٔ عروضي سانچه
کښې اچوم :

۱ ۲ ۳ُ	۴ ۵ ۶ُ	۷ ۸ ۹ُ
د ا قاُ	ستا م قاُم	دے - -
د ز ماُ	د غ لاُم	دے - -
چې م رُید	د م رُاد	شم - -
د ط لُب	مې ان جاُم	دے - -
ګ نا ه ګاُر	مق ت دي	يم - -
م حب بُت	مې ا ماُم	دے - -
اوس تو بُه	شوه را يُا	ده - -
د ځوا نیُ	چې ما ښاُم	دے - -
سا لک یاُر	ته اش عاُر	کښې - -
ور لې ږُ	س لاُم	دے - -
۱ـــــــ۲ــــــ نیمګړے رکن

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ – ~~دریم لنډ رکني بحر (دویم ښاخ)~~

بحرِ خفیف د عربي عروضو د مرکب بحرونو څخه یو مشهور بحر دے - دا بحر د وعظ او اخلاقي مضمونونو د پاره زیات مشهور دے-د بحرِ خفیف سالم وزن داسې دے:

فاعلاتن مستفعلن فاعلاتن

د دې بحر سالم وزن کم او زحافات یې زیات استعمال کېږي - د دې بحر یولس وزنونه دي -

دا بحر د مسدس (یوه مصرعه کښې درې او دوه مصرعو کښې شپږ رکنونه) په صورت کښې زیات کارو کېږي - د عروضو د تصور نه مخکښې د پښتو کوم شعرونه چې په بحرِ خفیف کښې لیکلي شوي وو هغه نن د پښتو خپلو عروضو د " دریم لنډ رکني بحر" په دویم ښاخ کښې راځي لکه د دولت لواڼي له یوه غزل نه اخیستې شوې دا مصرعه :

دا جهان دے په مثل بهار

د دې ښاخ مصرعه د دریم لنډ رکن |ا ۲ ۳ُ | چې دریم سېلاب یې خجن وي ، د تکرار څخه جوړېږي - دا ذکر شوے رکن درې ځله په پوره ډول او یو ځل په یوه سېلابیز نیمګړي ډول تکرار کېږي، مصرعه یې لس (۱۰) سېلابه اوږده وي او خجن سېلابونه پکښې دریم ، شپږم او نهم وي- په دې ښاخ کښې اولسي سندرې هم ویئلې شوي دي- دلته د نمونې په حیث د حاجي استرانه بلوچستاني

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سندرې څخه لوړی نیمه برخه را اخلم :

بلبلان نن پر لور د بوستان ځي
د بهار موسم را خزان ځي
بورا ګان نن د ګل کړي سپلونه
عندلیب پۀ باغچې کښې خندان ځي
طبیبان د عا لم سو بې خونده
لۀ علاج یې واپس بیما ران ځي
د ترکانو پر ملک لوي خطر دے
نن عراق ځي کابل ځي ایران ځي
پۀ دنیا کښې هر خوا خرخشې دي
ټول قومونه د جنګ پر میدان ځي

OWNED BY 0300-9792115

د سندرې دا برخه د دې ښاخ پۀ عروضي ساخت کښې ګورم :

|۱ ۲ ۳ | ۴ ۵ ۶ | ۷ ۸ ۹ | ۱۰ ۱۱ ۱۲|

بل ب لُان	نن پر لُور	د بوس تُان	ځي - -
د ب هُار	مو سم رُا	خ زُان	ځي - -
بو را ګُان	نن د ګُل	کړي سپ لُو	نه - -
عن د لیُب	پۀ باغ چُې	کښې خن دُان	ځي - -
ط بي بُان	د عا لُم	سو بې خوُن	د ه - -
لۀ ع لُاج	یې وا پُس	بي ما رُان	ځي - -
د تر کُا	نو پر مُلک	لوي خ طُر	دے - -

(c) ketabton.com: The Digital Library

ا نن ع رُاقاځي کا بُلا ځي اې رُان اځي - - ا

ا پۀ دن يُا اکښې هر خوُا اخر خ شُې ادي - - ا

ا تول قو مُوا نه د جُنګ ا پر مي دُان اځي - - ا

ا ـــــــــ ۲ ـــــــ ۳ ــــ نیمګړے رکن

۳ - ~~دريم لنډ رکني بحر (دريم ښاخ)~~ : د دې ښاخ مصرعه د دريم لنډ رکن ا۱ ۲ ۳ُ ا چې دريم سېلاب يې خجن وي ، د تکرار څخه جوړېږي - دا ذکر شوے رکن څلور ځله پۀ پوره ډول او يو ځل پۀ يوۀ سېلابيز نيمګړي ډول تکرار کېږي، مصرعه يې ديارلس (۱۳) سېلابه اوږده وي او خجن سېلابونه پکښې دريم ، شپږم، نهم او دولسم وي- پۀ دې ښاخ کښې غزل هم شتون لري او نظم هم - پۀ دې ښاخ کښې لکلې شوې د درويش دراني د يوې سندرې څخه سر بيت او دوه بندونه را اخلم :

تۀ مې ګل زۀ بلبل، ستا د مخ صفت وايم
تۀ د بل شوے جنانه خو زۀ به تل ستا يم
ستا دلارې اغزي پۀ خپل زړۀ کښې رانغاړم
چې وي ستا پر نامه ، پۀ هر هغه درد وياړم
د ملا ل پۀ دا حا ل سرو کال زۀ رضا يم
دا خبره تر لمر هم روښانه ده ماته
چې غوږ نۀ تۀ زما شور او غوغا ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو درویش به همېش بیا هم داسې لګیا یم
تهٔ د بل شوې جنانه خو زهٔ به تل ستا، یم

اوس به دا سندره د دې ښاخ پهٔ عروضي چوکاټ کښېږ د ځایولو کوشش هم وکړم :

|ا ۲ ۳ُ| ۴ ۵ ۶ُ| ۷ ۸ ۹ُ | ۱۰ ۱۱ ۱۲ُ |۱۳ ۱۴ ۱۵ُ |

تهٔ مې ګُل	زهٔ بل بُل	ستا د مُخ	ص فت واُ	یم - -
تهٔ د بُل	شوے ج نُا	نه خو زُهٔ	به تل ستُا	یم - -
استا د لُا	رې اغ زُي	پهٔ خپل زړُهٔ	کښې ران غُا	ړم - -
اچې وي ستُا	پر نا مُه	پهٔ هر هُ	غه درد ویُا	ړم - -
د م لُال	پهٔ دا حُال	س رو کُال	زهٔ ر ضُا	یم - -
دا خ بُ	ره تر لمُر	هم رو ښُا	نه د ه مُا	ته - -
اچې غوږ نهٔ	ني تهٔ	ز ما شُور	او غو غُا	ته - -
اخو در وېُش	به ه مېُش	بیا هم دُا	سې لګ یُا	یم - -
اتهٔ د بُل	اشوے ج نُا	نه خو زُهٔ	به تل ستُا	یم - -

ا ـ ـ ـ ـ ـ ـ ۲ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ۳ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ۴ ـ ـ ـ ـ نیمګړے رکن

ناویئلي دې پاتې نهٔ وي چې د ټپې دویمه مصرعه هم

دیارلس (۱۳) سیلابونه لري او دا لنډ رکني دریم ښاخ هم ؛ خو د ټپې دویمه مصرعه پهٔ دې ښاخ کښې ځکه نهٔ ځائیږي چې د هغې خجن سیلابونه بېل دي او د دې ښاخ بېل دي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخذ ليک ياکتابيات (Bibliography)

١ -عروض و بديع ، ډاکټر صابر کلوروي (شعبۂ اردو پېښور يونيورسټي) ٢٠٠١ ء علمي کتابخانه اردو بازار لاهور-

٢ -اصنافِ ادب ، رفيع الدين هاشمي ، سنګ ميل پبليکېشنز لاهور-

٣ - جوهرِعروض (اردو)، ١٩٦٧ ء اغا صادق حسين،کوټه-

٤ _ پښتو عروض ، درويش دراني ، ٢٠٠٧ ء ، صحاف نشراتي مؤسسه کراچي-

٥- پښتو بدلمېچ ، دويم چاپ ٢٠١٠ ء ، دوکتور مجاوراحمد زيار ، دانش خپرندويه ټولنه پېښور-

٦- د پښتو ژبې او ادب تاريخ ٢٠٠٦ ء (ايم اې پښتو او سي ايس ايس لپاره) ، پروفېسر حنيف خليل، يونيورسټي پبليشرز قصه خوانی پېښور-

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

٧- علم و ادب ، ۲۰۱۲ ء ، مقدر شاه مقدر، نیوز اېجنسي جمرود نیو مارکیټ -

٨- چاربېته (pdf file) ، شیرین یار یوسفزے ، ناچاپ نشر ۲۰۱۱ ء،
www.pukhto.net/ebook-journal.php%3Fmain-ebook-id%3D1

٩- د پښتو املاء (څوارلس حرفونه دوه ويشت اوازونه) ، منتظر ښېټنے ، پرمختګ بنو ۲۰۱۲ ء-

OWNED BY 0300 9792115

١٠- پښتو قاعده (د اول ادنٰی د پاره)،خیبر پښتونخوا ټېکسټ بک بورډ پېښور، پښتوقومي نصاب ۲۰۰۹ ء-

١١- د پښتو عروض ، میاشرف ، پښتوټولنه کابل، ۱۳۴۴ل -

١٢ - مخزن ، اخوند درويزه باباؒ ، دویم اېډيشن ، پښتو اکېډمي پېښور ۱۹۸۷ ء
-

١٣ - د خوشال خان خټک کلیات

(c) ketabton.com: The Digital Library

،دانش خپرندویه ټولنه ۲۰۱۰ ء /۱۳۹۱
ل -
۱۴- دیوانِ عبدالرحمان بابا مومند ، تاج
محل کمپني محله جنګي قصه خوانئ
، پېښور
۱۵- رنګونه بهارونه ، ۲۰۰۷ ء ،غازي
سیال ، دانش خپرندویه ټولنه پېښور -
۱۶ - اکسفورډ اېډوانسډ لرنرز ډکشنري
،څلورم اېډېشن ۱۹۸۹ ء ، اکسفورډ
یونیورسټي پرېس -
۱۷ - شعري غورچاڼ ، انتخاب ،
۲۰۰۷ ء ، خورو عمردراز مروت،
دانش خپرندویه ټولنه -
۱۸ - وفا ، پروفېسر رحمت الله درد ،
۲۰۱۰ ء،دانش خپرندویه ټولنه پېښور -
۱۹ - غزو ،امیرحمزه خان شینواري ،
حمزه اکېډمي ، څوارلسم اېډېشن
۲۰۱۰ ء، جدون پرنټنګ پرېس پېښور -
۲۰ - سرچینه ، جاوېد احساس ، اول

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځل ۲۰۱۰ ء ، الميزان پبلشرز لاهور-

۲۱ - بنګالې سندرې ، د قاضي نذرالاسلام نظمونه په پښتو ژبه ، ۱۹۶۴ ء، محمد نواز خان طائر، پښتو اکېډمي ، خيبر مېل پرېس پېښور -

۲۲- د مينې غېږ،طاهر کلاچوي ،الجمعيه اکېډمي محله جنګي پېښور ،۱۹۹۷ ء، منظور عام پرېس پېښور-

۲۳ - ژغژغۀ ، مؤلف بېتاب عادلوي ، ۲۰۰۶ ء، خورو تنقيدي ټولنه بنو ،العمران پرنټرز بنو -

۲۴ - مثالونه مشالونه ، شېخ نور علي نور ، ۲۰۱۳ ء، دي پرنټ مېن پرنټرز پېښور، محکمه ثقافت خيبر پښتونخوا -

۲۵ - ناچاپ شعري اثر ، عبدالسلام بېتاب-

۲۶ - ناچاپ شعري اثر ، دمساز شاهين -

۲۷ - ناچاپ شعري اثر ، نقيب الله

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

سالکؔ -

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library